

997/75.

24

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A HATÓSÁGI NYILT SZEGÉNYGONDOZÁS BUDAPESTEN

ÍRTA

DR. SCHULER DEZSŐ

75
I-II

75. KÖTET

1. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

Stat. 0.997/75.

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI I. LAJOS

A HATÓSÁGI NYILT SZEGÉNYGONDOZÁS BUDAPESTEN

ÍRTA

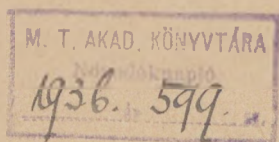
DR. SCHULER DEZSŐ

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS HÁZINYOMDÁJA

300353

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Bevezetés	3
A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1872-től 1914-ig	6
A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1914-től 1930-ig	13
A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1930-tól 1934-ig	30
Az 1934. évi végrehajtási utasítás és a nyílt szegénygondozás keretében nyújtott segítési módok ismertetése	37
A munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszerének bevezetése	47
Az inségesek megoszlása 1935. évi március hó 15-én	55
Az inségesek nem és korcsoportok szerinti megoszlása	59
A nyilvántartott inségesek munkaképessége, foglalkoztatottsága és iskolázottsága.	63
A munkanélküliek száma és a szegénystatisztika	70
Befejezés	77

Bevezetés.

A közjótékonyság és a szociálpolitika kérdései ma divatproblémák. Az elmélet új meghatározásokat keres, új módszereket ajánl, a gyakorlat pedig a rendszer módosításával, javításával vagy új rendszer alkalmazásával igyekszik lehetőségeket találni arra, hogy mindenki számára biztosítsa az emberhez méltó élet feltételeit.

A közjótékonyság munkaterületén a családgondozás eredményességének biztosítása, a társadalom jótékonyszerveinek a hatóság szegénygondozó munkájába való fokozott bekapcsolása, a koldusügy megoldatlan kérdései voltak a multnak és problémái a jelennek is, de ma a munkanélküliséggel súlyosbodó ínség következtében fokozódott a jelentőségük.

A főváros hatósági nyílt szegénygondozói tevékenysége 1931. óta lényegesen átalakult. Ez az átalakulás az ínség növekedése következtében jelentkező új feladatoknak megfelelően, fokozatosan ment végbe, s ma már fővárosunkban a nyílt szegénygondozás mint kialakult rendszer jelentkezik. Ezért kívánok a hatósági nyílt szegénygondozási rendszerről, annak kialakulásáról és a kialakulásának szükségszerű okairól rövid tájékoztatót adni. A főváros intézeti (zárt) szegénygondozása kialakulásának ismertetését ki akarom kapcsolni, hisz erről részletes és bő tájékoztatást nyerhetünk dr. Csorna Kálmánnak, a fővárosi statisztikai közlemények sorozatában megjelent »Szegénygondozás Budapesten« (1929.)¹⁾ című alapos munkájából és a Budapest Székesfőváros szociálpolitikai, közjótékonyági és közművelődési közigazgatásának 1930-ban megjelent kézikönyvéből.²⁾ Viszont a hatósági nyílt szegénygondozás rendszerét azért is ismertetem, mert az említett munkák épen célkitűzésük átfogó volta miatt nem terjedhettek ki részletesen a nyílt szegénygondozásra, illetve azt csak 1930-ig ismertették, pedig a hatósági nyílt szegénygondozás épen azóta alakult át lényegesen és épen az utóbbi öt esztendő állította a nyílt gondozást a hatósági közjótékonyági tevékenység tengelyébe.

Végül van még egy eddig elhanyagolt kérdés, amit a hatósági nyílt szegénygondozással kapcsolatban megvilágítani kívánok és ez a hatósági szegénygondozás keretében nyilvántartott ínségesek számának alakulása.

¹⁾ Statisztikai Közlemények 62. kötet 1. szám. Szerkeszti: dr. Illyésfalvi I. Lajos, kiadja Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

²⁾ Szerkesztette: Wenczell Geyza és dr. Medriczky Andor.

Bár a hatósági szegénygondozásnak az ínség nagyságához, az ínségesek számához kell igazodnia, korábban az ínségesek számának alakulását mégsem kísérték kellő figyelemmel. Pedig azok az adatok értékes támpontot, útbaigazítást adhattak volna a szegénygondozás helyes rendszerének kialakításához. Az idevágó szakmunkák sem foglalkoztak eddig e kérdéssel behatóbban. Igaz, hogy a szegénygondozásban részesülők száma alakulásának vizsgálatát nehezítette a statisztikai adatok hiányos volta és az a körülmény, hogy a nyílt szegénygondozás mértékéről rendelkezésre álló adatok más nézőpontból érintették a kérdést, úgyhogy az ínségesek számának változásáról csak következtetés útján adhattak felvilágosítást.

A hatósági nyílt szegénygondozás keretében támogatott szegények számáról 1872-től 1894-ig Barth László kerületi jegyző által 1876-ból közölt, egyetlen, de nem megbízható adaton kívül más nyom nincs. 1894-től 1914-ig a Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyvei már közölnek adatokat, ezek az adatok azonban sok esetben hiányosak. A háborús években a központi segítő bizottság és a népjóléti központ adataira vagyunk utalva, a háború utáni években pedig a töredék adatoktól eltekintve csak az egyes társadalmi segítő és ínségakciók méreteiből lehet következtetni az ínségesek számára. 1928-ban készült az ínségesekről az első beható statisztikai felvétel. Ezt követte 1931-ben a kerületi előljáróságok népjóléti osztályainak felvétele alapján készült, de kevésbé részletes statisztikai összeállítás, majd bekapcsolódott 1933-ban az adatgyűjtésbe és a feldolgozásba az 1932. november folyamán a székesfővárosi polgármesteri IX. (közjótékonyági és szociálpolitikai) ügyosztály keretében felállított »központi szegénynyilvántartó és munkáselosztó hivatal«, amely azóta havonta kimutatja a hatósági nyílt szegénygondozás keretében nyilvántartott ínséges családok és egyének számának alakulását. Részletes statisztikai felvétel készült még az ínségekről 1935. március 15-én az előljáróságok nyilvántartása alapján.

Az elmondottakból látjuk tehát, hogy az ínségesek számának alakulását a főváros csak 1933. márciusától kíséri állandó figyelemmel. Az elmúlt két év igazolta az ínségesek központi nyilvántartója adatszolgáltatásának fontosságát, mert az ínségesek számának változásán keresztül a munkanélküliség alakulását Budapesten egy újabb oldalról megvilágítva figyelhetjük meg. Természetes, hogy a fővárosi hatósági nyílt szegénygondozás keretében nyilvántartott ínségesek statisztikájának, röviden a »szegényügyi statisztikának«, ez csak egyik alkalmazási lehetősége. A szegényügyi statisztika jelentősége, mint ezt később részletesen ismertetni fogom, abban áll, hogy bár feladata a nyilvántartott ínségesek számának kifejezése és az összalakosság számához való viszonyítása, alkalmas arra is, hogy felhasználásával, a szegénység problémáját, mint tömegjelenséget vizsgáljuk és nélkülözhetetlen felvilágosításokat nyerjünk a szegényügyi igazgatás számára, mert segítségével megállapítható a szegénygondozás rendszerének és a jótékonyág mértékének helyes vagy ki nem elégtő volta.

A »szegényügyi statisztika« összeállítása azonban nagy körülményt igényel. A hatóság részéről nyilvántartott szegények száma bizonyos mértékben függ attól, hogy mi a hatóság felfogása a szegénység azon fokáról, amelynél a hatósági támogatást már szükségnek tartja. Függ attól is, hogy milyen nagy a nyomor és ezzel szemben mennyi a rendelkezésre álló anyagi segítő eszköz. A nyomor ugyanazon nagysága mellett a segítő eszközök csekélyebb mennyisége esetében a hatóság a segélyezhetőség mértékét (a tengődési minimum) alacsonyabban kénytelen megállapítani és ez a segélyre szorulóknak egy részét automatikusan kizárja a szegénygondozásból. De kizáró hatása van a családgondozás fokozottabb keresztülvitelének, a hatályosabb ellenőrzésnek, a szegénygondozás rendszere megváltoztatásának is, mint ezt fővárosunkban a munkakészség igazolása ellenében való segélyezés bevezetése tanúsította.

A segélyezés mértékén és a szegénygondozás rendszerén túl az országos jogszabályok alkalmazásának módja vagy helyi jogszabály is befolyásolhatja egy-egy területen a nyilvántartottak számát és ezért a közsegélyesek számának összehasonlítása egyes vidékek vagy országok között csak a segélyezés rendszerének ismeretében végrehajtott javítással nyújt helyes következtetési alapot.

Ami mármost a statisztikai felvétel módját illeti, erre legalkalmasabb a rendszeres családlátogatások segítségével állandóan kiegészített és felfrissített családnilyvántartó — szegénykataszter — mert azok a körülmények, amelyek kikérdezés vagy bevallás alapján — ismerve a szegények pszichológiáját — alig közelíthetők meg, a folyamatos családlátogatás következtében lassan megfelelő megvilágításba kerülnek a családgondozó elé. A folyamatosan felfrissített és helyesen vezetett szegénynyilvántartó tehát nemcsak a helyes szegénysegélyezés, hanem a helyes szegénystatisztika felvételének is alapja, mert a családnilyvántartó ívek (gondozási ívek) azon adatai, amelyeket a szegénygondozók a segélykérők életviszonyairól feljegyeznek — hogy a segélyezés mértékét, módját vagy annak megtagadását indokolják, — megfelelően csoportosítva reávilágítanak a társadalom azon rétegének jellemző életmegnyilvánulásaira, amely saját erejéből már nem tudja magát fenntartani és így a köz segítségéhez folyamodik.

A helyes szegényügyi statisztika és a helyes szegénygondozás feltételezi egymást és ez az oka annak, hogy a fővárosban megfelelő szegényügyi statisztika a hatóság nyílt szegénygondozás mai rendszerének kialakulásáig nem készült. A kerületi előljáróságok szegényügyi osztályainak nyilvántartói ugyanis korábban inkább mint mutatók (index) voltak használatban, folyamatos családgondozást megfelelő személyzet, stb. hiányában 1931. előtt végezni alig lehetett.

Mielőtt a hatósági nyílt szegénygondozás jelenlegi rendszerét és annak keretében az inségesek számának alakulását ismertetném, mindkettőről rövid történeti áttekintést adok.

A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1872-től 1914-ig.

A főváros szegényeinek ellátása közigazgatási feladattá csak 1833 elején vált. Addig a hatósági szegénygondozás fogalma ismeretlen volt, mert a lakosság csekély száma és az akkori életviszonyok nem tették szükségessé, hogy az egyház, a jótékony társadalmi szervek, illetőleg inkább jótékony magánosok szegénygondozó munkájába a hatóság is belekapcsolódjék.

1800-tól azonban Pest, Buda és Óbuda lakossága mintegy 30 évenként megkétszereződött. A városba özönlés e »városok« társadalmi rétegeinek arányait és egymáshoz való viszonyát megváltoztatta. A társadalmi osztályok elkülönülése erősödött, s a patriarchális szellemű magánjótékonyosság a fejlődő városok szaporodó számú szegénynépességének segítségét már nem tudta teljes egészében ellátni. A magánjótékonyosság tovább is jelentős részt vállalt a szegénygondozó munkából, de már segítségére sietett, bár még kezdetleges formájában, a hatósági szegénygondozás.

Az 50-es évek körül a szegényügy már a közigazgatás ágaként jelentkezik és a városi tanács hatáskörébe van utalva, igaz ugyan, hogy ekkor a mai értelemben vett nyílt szegénygondozásról még nem beszélhetünk. Szegényügy alatt ekkor a lelencek, árvák elhelyezését, a munkaképtelen, eltartaniképes vagy köteles hozzátartozók hiányában hatósági ellátásra szorulóknak szegényházba való elhelyezését értették. A hatóság ekkor még csaknem kizárólag az intézeti (zárt) szegénygondozást vállalta, a nyílt szegény- és családgondozás pedig az egyház, a magánosok és jótékony egyesületek (nőegyletek) feladata maradt. Jellegzetessége különben ez a főváros hatósági szegénygondozásának majdnem 1914-ig.

Az 1860-as években — feltehető, hogy azért, mert a szegényházi férőhelyek száma miatt a szegényházi ápolásra jogosultak egy része nem jutott hajlékhoz — jelentkezett a munkaképteleneket támogató hatósági segélyosztás is, amiből lassan részben a ma is érvényben levő, de jelentőségében csökkent állandó lassan részben pedig a munkaképtelenek családi gondozásának rendszere alakult ki. Ez a hatósági nyílt szegénygondozás első nyoma, de ez is inkább az intézeti szegénygondozás kiegészítő részeként jelentkezett.

A segélyeket a szegényügyi igazgatásban helyetfoglaló kerületi szegényatyák (önkéntes szegénygondozók) osztották szét a szegényügyi igazgatóság által részükre elszámolás kötelezettsége mellett kiutalt összegekből.

A természetbeni segélyezés első jelentkezési formája (a háború utáni időkben és napjainkban fokozott jelentőséget nyert) a hatóság támogatásával, de a magánjótékonyosság által felállított népkonyha volt. Az üzleti pangás következtében a jelentkező munkanélküliség által sújtott szegények élelmezésének biztosítása érdekében 1874. november havában Ráth Károly

polgármester a főváros előkelőbb polgáraival tartott megbeszélésen népkonyhák felállítását határozta el. 1874. december hó 1-én a jótékony egyesületek 8 népkonyhát nyitottak meg az I., II., III., V., VII., VIII., X. kerületekben. A népkonyhák csak a december, január és február hónapokban voltak üzemben s számuk a munkanélküliség mértékéhez igazodott. 1877 telén csak az I., III., VII. és IX. kerületekben nyíltak meg a népkonyhák.

Ezek, a jótékony egyesületek által fenntartott népkonyhák, bár a hatósági nyílt szegénygondozás egy részét is képezték, az előjáróságok szegénygondozási tevékenységétől függetlenül működtek. A főváros ragaszkodott az 1872. évi XXXVI. t.-c. szelleméhez, amely szerint a hatósági szegénygondozás csak kiegészíti a társadalmi jótékonyt és annak egyes területein való működése csak azon esetben válik feladatává, ha azt a magánjótékonyt nem látja el kielégítően.

Ez a magyarázata annak, hogy az 1875. december 2-án tartott közgyűlés által kiadott szegényügyi rendszabály a hatósági segélyezésnek csak két formáját ismerte, a pénzbeli segélyt és a teljes ellátást. Állandó pénzsegélyt a rendszabály szerint csak azok nyertek, akik elagottak, de az aggodalójába nem vétették fel magukat, hanem a hatóság részéről nyújtott 3, 4 vagy 5 forintos állandó havisegélyből és jótékony intézetek, egyesületek, illetve magánosok adományaiból tartják fenn magukat.

A segélyben részesített inséges csak olyan teljesen vagyontalan munka- és keresetképtelen, fővárosi illetőségű egyén lehetett, akinek eltartásra köteles hozzátartozói nem voltak. Ez a rendszabály kizárta a hatóság támogatásából azokat a családokat, akik a családfő munkanélkülisége vagy átmeneti munkaképtelensége következtében kerültek inséges helyzetbe. Ezek a családok a főváros által is kiadott ebédjegyeken kívül csak a magánjótékonyt jövedelméből juthattak a legszükségesebbekhez.

A fővárosnak a nyílt szegénygondozás kérdésében elfoglalt ezen álláspontjának következménye, hogy 1876-ban sok volt a panasz az utcai koldusokkal kapcsolatban és Barth szerint különösen a főváros belső területén a »koldusok megrendszabályozása« érdekében a hatóságnak ismételtén a rendőrség közbelépését kellett kérnie.

Fővárosunk hatósági nyílt szegénygondozásában levő szegényekre vonatkozó első adatot Barth László kerületi jegyzőnek Budapest székesfőváros szegényügyeiről írt könyvében találjuk. E szerint 1876. decemberében a fővárosban összesen 1038 szegény részesült a kerületi előjáróságok útján állandó havisegélyben, s a havisegély címén kifizetett összeg abban az évben kb. 25.000 forintot tett ki. A segélyezett szegényeket a szegényügyi ügyosztály főkönyvében tartotta nyilván. A szegények számára vonatkozóan 1894-ig a fentén kívül konkrét adat nem áll rendelkezésre, azonban 1876 után a kedvezőtlen gazdasági helyzetet enyhítették a főváros világvárosi fejlődésével kapcsolatban hatalmas tempóban meginduló munkák.

A városfejlesztési munkálatok, a nagyarányú építkezések fővárosunkban egybeesnek az ipari fellendülés idejével. A munkaalkalmak szaporodtak, az 1876-i szigorú tél után enyhült a nyomor.

Az 1893. XXXIII. t.-c. (a kerületi előljáróságokat újjászervező törvény) az addig is hatósági feladatnak tekintett állandó havisegély adásán, a gyermekek és munkaképtelen aggok elhelyezésén kívül a főváros kötelességévé tette a szegénybetegek ingyenes orvoslását, ápolását, szállítását és eltemetését is. Így 1894-től kezdve az előljáróságok a nyílt szegénygondozás keretében rögtöni és állandó havisegélyben, népkonyhán való ételmezésben, nappali tartózkodásra hajléknyujtásban, ingyen orvoslásban és betegszállításban, ingyen szülésznői segélyben, ingyen gyógyszerben és gyógyászati segédeszközökben és ingyen temetésben részesítették az arra szorulókat.

Egyes kerületi előljáróságok ezenkívül a magánosok által a szegények részére felajánlott tűzifa és szén szétosztását is vállalták. Ez azonban nem volt rendszeres segélyezési mód, hanem csak a különböző időközökben rendszertelenül érkező magánadományok szétosztására szorítkozott.

A kerületi előljáróságokat újraszervező törvény a szegényügyi közigazgatás elsőfokú hatóságaként a kerületi előljáróságokat jelölte meg, mellette dolgoztak a kerületi választmányok. Pontosán körülírta a törvény a kerületi előljáróságok szegényügyi feladatait, a kerületi választmányok tagjait pedig a szegények életkörülményeinek és ellátásának vizsgálatával és az intézeti szegénygondozás ellenőrzési munkájával bízta meg. Részletesen felsorolta úgy az előljáróságoknak, mint a kerületi választmányoknak a szegénygondozó közjótékonysági ügyekkel kapcsolatos eljárását, feladatait és hatáskörét az említett törvény alapján kiadott 472/1894. kgy. számú »Budapest székesfőváros kerületi előljáróságairól« szóló szabályrendelet is.

1897-ben az Európában jelentkező gazdasági depresszió hatása Budapestén is érezhetővé vált. Ez évben már megkétszereződött a közsegélyre szorulók száma. Ha a kerületi előljáróságok által 1894-től 1912-ig nyilvántartott közsegélyesekről készített alábbi kimutatást vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a milleniumi években nemcsak a nyilvántartott szegények száma, de segélyezésükre fordított összeg is emelkedett.

A főváros 1893-ban már szakított az 1875. évben kiadott szegényügyi rendszabályokban kifejezésre juttatott álláspontjával és a munkaképtelen elaggottak segélyezésén túl fokozatosan rátért a munkanélküliek segélyezésére is. Az 1893-ig csaknem kizárólag munkaképtelenek részére nyújtott állandó havisegély mellett jelentkezett a rögtöni segély is, amit munkanélküli vagy egyéb ok miatt inségbe került családok és egyének részére utaltak ki az előljáróságok. Bár 1894-ben az összes nyilvántartottak 77%-a állandó havisegélyes, a segélyösszegek 95,5%-a még közöttük kerül kiosztásra, később azonban mindtöbbet fordítanak rögtöni segélyekre.

É v	Nyilvántartott szegények száma	Ebből állandó havi segélyes	Rögtöni segélyben részesült átlag	A segélyezésre fordított összeg Korona	Ebből	
					havi	rögtöni
					segélyre fordított összeg (K)	
1894	2.576	1.990	586	60.861	58.118	2.743
1895	2.097	1.989	108	104.297	98.886	5.411
1896	2.396	2.159	237	105.077	99.108	5.969
1897	4.892	2.086	2.806	208.133	197.855	10.278
1898	5.932	2.086	3.846	218.383	206.503	11.880
1900	6.245	2.081	4.164	271.987	218.566	53.421
1901	8.124	2.192	5.932	315.592	242.409	73.183
1902	7.733	2.462	5.271	344.101	265.360	78.741
1903	5.627	2.805	2.822	333.000	299.146	33.854
1904	5.606	3.088	2.518	376.309	310.857	65.452
1905	5.070	3.271	1.799	380.000	311.467	68.533
1906	5.936	3.124	2.812	437.675	341.321	96.354
1907	6.912	3.152	3.760	424.823	354.000	70.823
1908	6.680	3.193	3.487	462.000	375.000	87.000
1909	4.463	3.427	1.036	479.531	407.110	72.421
1910	4.508	3.374	1.134	506.499	434.311	72.188
1911	5.047	3.487	1.560	551.484	444.175	107.309
1912	4.312	3.461	851	513.974	457.203	56.771

A nyilvános betegápolás költségeiről szóló 1898. évi XXI. t.-c. a fővárosra új kötelezettségeket rótt. A törvény ugyanis a szegénybetegek ápolását, szállítását és gyógyszerekkel való ellátását állami feladatkörbe utalta ugyan és a költségmegtérítésre felállította az »Országos Betegápolási Alapot«, kiadások fedezésére előírta azonban a főváros területén a betegápolási pótdó kivetését. A törvény értelmében a főváros köteles volt továbbra is gondoskodni a kórházi vagy gyógyintézeti ápolásra nem minősíthető betegek ellátásáról és a gyógyíthatatlan, de nem közveszélyes elmebetegek, hülyék, vakok, siketnémák és nyomorékok ellátásáról.

Az 1899. május hó 19-én kelt 51.000 B. M. számú rendelet rendelkezéseket tartalmazott a közsegélyezés módjára, mértékére és az inségesek összeírását, nyilvántartását és szegényügyi szabályrendelet létesítését tette kötelezővé.

A rendelet eredményeként 1900-tól kezdve kisebb hiányoktól eltekintve ismeretes a kerületi előljáráóságok által nyilvántartott szegények száma és a havi és rögtöni segélyben részesített szegények nem- és korcsoport szerinti megoszlása.

Az abszolút számok ismertetését az egyes adatok hiányos volta miatt mellőzöm, különben is megtalálhatók a Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyveinek IV.—XI. évfolyamaiban. Ismertetem azonban a nyilvántartott szegények közül a rögtöni és havi segélyben részesítettek korcsoport szerinti megoszlásának viszonyszámait. Feltehetjük, hogy az állandó havisegélyben részesülők általában munka- és keresetképtelen,

jórészt 60 éven felüli egyének voltak, a rögtöni segélyekben részesítettek nagyrésze pedig a munkaképes korhatár alá esett és csak ideiglenesen szorult a hatóság támogatására.

É v	1903		1904		1905	
	A kerületi előljáróságok által segélyezettettek korcsoportok szerinti megoszlása %-ban					
	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
0—14	0·49	1·50	1·12	0·60	1·20	0·70
14—40	28·63	12·20	35·85	18·40	21·60	11·60
40—60	42·35	36·20	36·15	36·60	39·20	38·50
60—	28·53	50·10	26·88	44·40	38·00	49·20
Összesen.....	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

A segélyezettettek fenti nem és korcsoport szerinti %-os megoszlásából már megállapítható a hatóság által nyilvántartott szegények jellegzetes sajátossága, az alacsony korcsoportokban a férfiak és a magas korcsoportban a nők arányszámának túlsúlya.

1900 körül a hatósági támogatásra szorulóak száma rohamosan emelkedett. A főváros azonban ekkor nem a pénzsegélyre előirányzott összegét emelte, hanem lassan belekapcsolódott a jótékony egyesületek által fenntartott népkonyha-akcióba. Hatósági népkonyhát a főváros csak abban a kerületben létesített, ahol vagy nem nyitottak a jótékony egyesületek konyhát vagy a magánjótékonsági konyha a nagyszámú jelentkezőt nem tudta ellátni. 1904-ben az I., II., III. és VII-kerületben volt egy-egy hatósági népkonyha, hetet pedig a jótékony egyesületek tartottak fenn. (II., V., VI., VII., VIII., IX. és X. kerületben.) 1906-ban 12 népkonyha működött, ebből hármat a főváros (a II., III. és VII. kerületben) kilencet pedig az egyesületek tartottak fenn. (I., II., V., VI., VII., VIII. és X. kerületben egyet-egyet, a IX. kerületben kettőt.) 1908-ban ugyancsak 12 konyha működött, a főváros azonban csak egyet tartott fenn a VII. kerületben.

Az ingyenebédeket az idősebb egyedülálló munkaképtelen egyének és a rögtöni segéllyel is támogatott keresetnélküli családok vették igénybe.

Ha a főváros statisztikai évkönyvében rendelkezésre álló adatokból a konyhák napi átlagos forgalmát kiszámítjuk, megállapíthatjuk, hogy a népkonyhák a legnagyobb igénybevétel esetén összesen átlag napi 3000 adag ebédet szolgáltatottak ki. Az alábbi táblázatokból azonban az is kitűnik, hogy a konyhák általában csak a téli hónapokban voltak üzemben, áprilistól novemberig pedig vagy szüneteltek vagy üzemük a minimumra csökkent. A főváros költségén szétosztott ebédek száma mindig kevesebb volt a társadalom költségén szétosztottakénál, s míg a főváros inkább az idősebb egyedülálló szegényeket látta el ebédjeggyel, a jótékony egyesületek a családok támogatását vállalták.

Megnevezés	Egy napon átlag kiosztott ingyen ebédek száma	E b b ő l		A főváros által étkeztetett		Jótekonysági egyesületek által étkeztetett	
		a főváros költségére	játékony- sági egyesü- letek költségére	felnőttek	gyer- mekek	felnőttek	gyer- mekek
kiosztatott		száma		száma			
1904. év.							
Január hóban	2.813	1.176	1.637	1.125	51	1.058	579
Február «	2.933	1.222	1.711	1.170	52	1.102	609
Március «	2.093	873	1.220	837	36	790	430
Augusztus «	48	20	28	19	1	18	10
November «	389	163	226	156	7	146	80
December «	578	242	336	232	10	218	118
1906. év.							
Január hóban	3.066	1.416	1.650	1.324	92	935	715
Február «	2.715	1.245	1.470	1.166	79	834	636
Március «	654	302	352	284	18	200	152
Augusztus «	149	69	80	65	4	45	35
November «	105	49	56	46	3	32	24
December «	740	341	399	320	21	226	173
1908. év.							
Január hóban	2.523	791	1.732	778	13	912	820
Február «	2.923	921	2.002	905	16	1.060	942
Március «	1.624	505	1.119	496	9	590	529
November «	340	107	233	105	2	123	110
December «	1.572	494	1.078	485	9	569	509

A 944/905. kgy. szám alatt megalkotott és 1906. január 1-én életbe lépett szegényügyi szabályrendelet a nyílt szegénygondozást új alapokra helyezte.

A szabályrendelet a vegyes segélyezési rendszer alapján állt s a szegénygondozás ügykörét a tanács és a kerületi előljáróságok között osztotta meg. A központi irányítás és az intézeti szegénygondozás a tanács, a nyílt szegénygondozás pedig a kerületi előljáróság feladata volt. A tanács mellett a központi, a kerületi előljáróságok mellett pedig a kerületi közjótekonysági bizottságok működtek. Ezeken a bizottságokon keresztül jutott a hatósági szegénygondozás kapcsolatba a társadalmi jótekonysággal. Ez a szabályrendelet már nemcsak az anyagi nyomort igyekezett enyhíteni, hanem erkölcsi támogatást is kívánt nyújtani az arra szorulóknak. A pénzbeli segélyezést azon esetekre korlátozta, amidőn más megoldás nem volt lehetséges. Életbe hívta a szabályrendelet a szegénygyám intézményét. A szegénygyámok vették át a szegények helyszíni ellenőrzésének, illetve a családgondozásnak munkáját. A kerületi nyilvántartásba azonban csak a családfők kerültek és így a kerületi előljáróságokon felfektetett szegénykataszter adataiból a közsegélyből élő lelkek számára megközelíthetően következtetni is alig lehet.

A főváros már ekkor tervbe vette az inségesek rendszeres és állandó ellenőrzésének bevezetését és az előforduló visszaéléseket egy központi

szegényügyi nyilvántartó életrehívásával kívánta megakadályozni. A központi szegényügyi nyilvántartónak felállítására azonban csak 1911-ben került sor, amikor is a nyilvántartó feladatköre a 92/1911. kgy. számú határozat, illetve az ezen alapon kiadott utasítás által szabályoztatott. E szerint a nyilvántartó feladata a vidéki és budapesti illetőségi szegények nyilvántartása, a hozzáforduló hatóságok, jótékony egyesületek, intézetek és jótékony magánosok részére felvilágosítás adása a szegények viszonyairól. »A nyilvántartó a reászorult segélykérőkre a társadalmi jótékony szervezetek figyelmét felhívja, a jótékony egyesületek és intézmények működését figyelemmel kíséri és ellenőrzi, nyilvántartja a jótékony alapítványokat és szerve egy később fokozatosan kiépítendő adatszerző intézménynek, amelynek hivatása Budapest szociális statisztikájának összeállítása.« 1912. év végén a nyilvántartó 12.000 személyi lapot kezelt. Ez az adat azonban nem sokat mond, mert a hivatal azokat a szegényeket is nyilvántartotta, akik a korábbi években egyszer vettek igénybe segélyt.

A nyilvántartott szegények száma 1895-ben a II. kerületben volt a legnagyobb. (457 szegény.) Majd a VIII., I. és VII. kerület következett. 1900-ban a VIII. kerületben volt a legmagasabb a nyilvántartott szegények száma, majd a VII., VI. és IV. kerület következett. 1902-ben a VII. kerület vezet, majd a VIII. és IX. kerület következett. 1904-ben ismét a VIII. kerület vezet. 1907-ben az I. és VII. kerületben kezd emelkedni a nyilvántartott szegények száma, de legtöbb nyilvántartott szegény még mindig a VIII. kerületben, a legkevesebb pedig a X. kerületben volt. A nyilvántartott szegényeknek ez az elhelyezkedése a háború kitöréséig nem változott és számuk általában az összlakosság 1%-át nem haladta meg.

Mint már említettem, a főváros hatósági szegénygondozása a világháborúig főleg az intézeti (zárt) szegénygondozás formájában jelentkezett (szegényházak, árvaházak), ezen intézmények ismertetése azonban e dolgozat keretén kívül esik. A nyílt szegénygondozás csak kisegítő szerepet játszott a magánjótékonyosság tevékenysége mellett. 1913-ig a részben nyílt szegénygondozás szolgálatában álló intézményeket (bölcsőde, napközi otthonok, menhely, melegedő, népház) csaknem kizárólag a társadalmi jótékonyosság tartotta fenn és csak a háború alatt, illetve után kapcsolódtak ezen intézmények fokozatosan a főváros szegénygondozó rendszerébe.

Meg kell említeni, hogy a főváros szociálpolitikai tevékenységének keretében 1908-ban megindított lakásépítési akció oldalhajításaként a hajléktalan ínséges családok elhelyezésére szolgáló szükséglakások építésének kérdése is a megoldandó problémák közé soroztatott. A szükséglakások csekély száma miatt azonban az ügynök nagyon kevés jelentősége volt. Az ekkor tervbe vett szükséglakás építési akció keretében csak a Babérutcai telep készült el, a további építkezést a világháború kitörése megakasztotta.

A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1914-től 1930-ig.

A világháború úgy a hatósági, mint a magánjótékonyosság figyelmét a hadbavonultak családtagjai felé irányította. Ezeknek gondozása azonban állandóan növekedő számuk következtében nehézségeket okozott. A hadba vonultak családjainak nyilvántartása és segélyezése (állami pénzen) a kerületi elöljáróságok hatáskörébe utaltatott. Az elöljáróságok a hadbavonultak családjait és az egyébként szűkölködőket összeírták és igazolvánnyal látták el, amelybe úgy a főváros, mint a jótékony egyesületek bejegyezték a részükre folyósított segélyeket. A hadbavonultak családtagjainak fehér, a közsegélyeseknek pedig zöldszínű igazolványuk volt. Az igazolványok kiadása 1918-ban a változott viszonyok következtében megszűnt.

1914. augusztusban úgy a főváros, mint a társadalom nagyszabású segítő akció megszervezésére törekedett. Ekkor halljuk először az általános embervédelem jelszavát.

1914. szeptember 11-én alakult meg a Budapesti Központi Segítő Bizottság, amelynek hivatása a kerületekben alakult helyi segítő bizottságok működésének vezetése, a főváros társadalmi jótékonyossági mozgalmának irányítása és az országos és helyi segítő szervezetek tevékenységének összekapcsolása volt. A Központi Segítő Bizottság kebelében 9 szakosztály létesült s ezek felölelték az embervédelmi tevékenység egész munkaterületét. A szakosztályok közül az anyavédelmi, gyermekvédelmi, közegészségügyi, népélelmezési szakosztályokra várt a legnehezebb feladat.

A Központi Segítő Bizottság hetenkint összeállította az elöljáróságok által igazolvánnyal ellátottak számát. Közleménye szerint a kiadott és érvényes fehér és zöld igazolványok száma a következő volt:

	Fehér igazolványok száma	Zöld igazolványok száma
1915. évi február hó	40.375	8.514
1915. évi augusztus hó	56.434	9.751
1915. évi december hó	61.211	10.194
1916. évi június hó	74.422	10.683

Ezek a számok minden kommentár nélkül is érzékeltetik azt a munkát, amelyet a Bizottságnak az elöljáróságokkal karöltve végeznie kellett.

A Központi Segítő Bizottság közreműködött a főváros jóléti igazgatásának szervezetről alkotott szabályrendelet előkészítésében, amely a jóléti gondozás feladatainak szűk keretét jelentősen kibővítette és a jogvédelem, tanácsadás, munka- és állasközvetítés, munkaadás és cselédügy kérdését is a népjóléti gondozás körébe sorozta.

A megindult akciók eredményeit nem sorolom fel. Részletesen megtalálhatók a Segítő Bizottság, a Népjóléti Központ közleményeiben, Hanvai Sándor és Csörgő Hugó idevágó munkáiban. Itt csak azokat az adatokat ismertetem, amely a támogatásban részesülők számát világítja meg.

1916. év végén megszűnt a Központi Segítő Bizottság. Helyébe a főváros törvényhatósági bizottsága által 1916. évi október hó 25-én tartott közgyűlésében 1092. kgy. szám alatt »a székesfőváros népjóléti igazgatásának szervezéséről« alkotott szabályrendelet életbe hívta a Népjóléti Központot. A szabályrendelet, miután még ma is életben van, megérdemli, hogy röviden foglalkozzam vele.

A szabályrendelet nemcsak a hatósági és a magánjótékony-ság szegénygondozására terjed ki, hanem úgy a közjótékony-ság, mint a szociális gondoskodás körébe eső mindennemű hatósági tevékenységre. A főváros népjóléti igazgatásának központi szerve e szerint a tanács, amely irányítója a székesfőváros szegényügyi, közjótékony-sági és általános népjóléti tevékenységének és ellátja e mellett az intézeti szegénygondozást is. A közsegítésre szoruló-k közvetlen segélyezése és gondozása, vagyis a nyílt szegénygondozás a kerületi eljárás-ágok ügykörébe tartozott. A tanács, illetőleg a közjótékony-sági ügykört intéző tanács-i ügyosztály mellett a közjótékony-sági bizottság mint ellenőrző szerv állt. Szervezett azonban a szabályrendelet a tanács mellé egy másik szervet is, amely a társadalmi és hatósági szegénygondozó tevékenységét volt hivatva összekapcsolni és ez a Népjóléti Központ volt. A Népjóléti Központ keretében a társadalmi szegénygondozás irányítása érdekében szakosztályok alakultak. A 12 szakosztály közül a népegészség-ügyi, népélelmező, anya- és csecsemővédő, gyermekvédő szakosztályok munkássága a háború folyamán különös jelentőségű volt, a többi szakosztály munkája azonban lassan elsorvadt.

A Népjóléti Központ legfőbb célja a szegénygondozás terén működő társadalmi és hatósági szervek között a kapcsolat megteremtése volt. E cél elérése érdekében felügyeletet gyakorolt a fővárosban működő társadalmi, népjóléti egyesületek tevékenysége felett. Kebelében külön közjótékony-sági nyilvántartó létesült, amely központilag nyilvántartotta az összes hatósági szegénygondozás és magánjótékony-ság által támogatottakat, szegény-statisztikát készített és a segélyezettek személyi adatain túl kutatta a közsegítésre szorultság okát is.

A Népjóléti Központ tagjai között helyet foglaltak az összes érdekelt minisztériumok kiküldöttei, az államrendőrség főkapitánya, a fiatal-örúak felügyelő hatóságának elnöke, az állami gyermekmenhely igazgatója, a tanács-i ügyosztályok vezetői, a fővárosi érdekelt főtisztviselők, a törvény-hatósági bizottságnak 20 tagja és a székesfőváros társadalmi jótékony-sági tevékenységének vezető egyéniségei sorából meghívott 20 tag.

A Népjóléti Központnak tehát, mint látjuk, célkitűzése ugyanaz volt, mint a mai Társadalmi Embervédelmi Bizottságnak. Tagjai sorában is majd-nem ugyanazokat láttuk. Munkarendje és szervezete alkalmas lett volna arra, hogy a főváros szegénygondozását új alapokra fektesse és megfelelő irányba terelje. Sajnos a háború, az azt követő rendkívüli viszonyok, majd

a munkanélküliség által fokozott inség nem tették lehetővé, hogy a Nép-jóléti Központ a reáharuló feladatokkal meg tudjon birkózni.

A Nép-jóléti Központ közleményei szerint a kerületi előljáróságok által a hadbavonultak családtagjai (fehér) és az egyéb szűkölködők (zöld) részére kiállított igazolványok, vagyis a kerületi előljáróságok által nyilvántartottak száma a következő volt:

	Fehér igazolványok száma	Zöld
1916. évi december hó	80.401	11.334
1917. évi július hó	84.891	14.086
1917. évi november hó	86.191	13.782

A kiadott fehér és zöld igazolványok kerületi megoszlása tekintetében tájékoztatásul közlöm az 1915. februári és az 1917. évi novemberi adatokat:

Év	Hó	Fehér igazolványok megoszlása kerületenkint										Összesen
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
1915 ...	II.	2.901	1.607	2.493	44	2.701	7.230	9.492	7.363	3.831	2.713	40.375
1917 ...	XI.	7.549	2.674	5.150	116	4.825	14.316	17.639	18.567	9.711	5.644	86.191

Év	Hó	Zöld igazolványok megoszlása kerületenkint										Összesen
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	
1915 ...	II.	586	491	831	63	318	2.098	1.160	1.494	841	632	8.514
1917 ...	XI.	1.425	1.204	1.319	72	460	2.098	1.439	2.468	2.557	740	13.782

Ami mármost a háború alatti szegénygondozást illeti, a kerületi előljáróságok a nyilvántartott szegényeket és a hadigondozottakat rendszeresen csak pénzsegéllyel támogatták. A szegények természetbeni támogatása (tűzelő, élelmiszer és ebédosztás) tovább is a magánjótékonyság feladata lett volna, ha a háború következtében beállott nyersanyag-hiány működésüket nem akasztotta volna meg. Az élelmiszerek nagy részére azonban a katonaság ellátásához volt szükség és így fővárosunkban csakhamar nemcsak az inségeseknek, de a lakosságnak élelmiszerral való ellátása is gondot okozott. Említettem, hogy a Központi Segítő Bizottság kebelében a népelelmezés problémájával foglalkozó szakosztály alakult, ennek az egyre nagyobb jelentőséggel bíró szakosztálynak feladata volt 1914—16-ban a főváros inségesének a társadalmi jótékonyság bevonásával olcsó ebéddel való ellátása.

A főváros már 1914. előtt is foglalkozott a tömegélelmezés kérdésének hatósági úton való megoldásával és maga is felállított népkonyhát, ha az egyes kerületekben az általános közjótékonysági egyesületek által felállított konyhák a jelentkező inségesek nagy számát nem tudták ellátni.

1909-ben a főváros az egyes kerületekben felállított kiegészítő konyhák helyett már központi konyhát kívánt felállítani és 1911-ben felépítette külföldi minták alapján az első központi konyháját a Népszállóban. Népszálló azonban az első évben csak a bentlakók és környékbeli inségesek részére készítettett átlag napi 4—500 ebédet. 1913-ban már a Népszálló látta el a fővárosi diákmenzát és a központi városházán a tisztviselők részére létesített étkezőt is ebéddel. (1913-ban tehát a Népszálló konyhája 6—800 ebédet főzött.) A gyakorlatban a tömegfőzés gazdasági eredményei a hozzáfűzött reményeket beváltották, mert nemcsak az élelmiszerek beszerzése tette olcsóbbá a főzést, hanem a személyzet jobb kihasználása is megtakarításokat eredményezett.

A Népszálló konyhájának eredményei indították a fővárost arra, hogy a szegényebb néposztály élelmiszerekkel való ellátására egy nagy központi konyházemet létesítsen.

1914. évben a Központi Segítő Bizottság népélelmező szakosztálya a főváros kezdeményezésére a társadalom bevonásával gyűjtést indított a központi konyha építési költségeinek megszerzésére. Az akció fővédőségét Izabella főhercegnő vállalta és ezért a központi konyha a felépítés után az »Izabella« nevet kapta.

A főváros 1914-ben ingyenesen bocsátotta a Központi Segítő Bizottság rendelkezésére a konyha felépítéséhez szükséges telket, (IX., Hungária-körút és Üllői-út sarok, Hungária-alsó körút 274. sz. 762/1914. kgy. sz.), azzal a kikötéssel, hogy a konyha esetleges megszűnése után úgy a telek, mint a felépítmény és belső berendezés a főváros tulajdonába megy át. 1915 tavaszán a főváros felügyelete mellett megkezdődött az építkezés. A felépítmény 1916. decemberében készült el és ugyanakkor készen állt a konyha az üzem megindítására. A központi konyha felépítési költségeinek 66%-át társadalmi gyűjtés, 26%-át kormánytámogatás, 8%-át pedig a főváros segélye fedezte.

1917-ben az új népjóléti szabályrendelet életbeléptetésével a fővárosi Központi Segítő Bizottság megszűnt s népélelmező szakosztálya a Népjóléti Központ népélelmező szakosztályává alakult át. A népélelmező szakosztály azután 1917. május havában megalakította a népélelmező kirendeltséget, amelynek feladata az országos népélelmezési akció vezetője és a főváros tanácsa közt létrejött megállapodás szerint a központi konyhának üzemben tartása, annak útján a kirendeltség által fenntartott hadikonyhák és polgári étkezők ebéddel való ellátása és a társadalmi egyesületek által fenntartott népjóléti konyhák nyers élelmiszerekkel való ellátása volt.

A népélelmező kirendeltség 1917. november havában kezdte meg a működését. A központi konyha a nyersanyagot az országos népélelmezési bizottság (később Országos Közélelmezési Hivatal) útján kedvezményes

áron kapta a kormánytól, a központi adminisztrációt végző személyzet pedig a székesfőváros közigazgatási tisztviselőiből állt.

A kirendeltség a Népjóléti Központban tevékenykedő jótékonyági hölgyek bevonásával minden kerületben egy-egy (összesen 10) hadikonyhát, az I., V., VI., és VII. kerületben pedig egy-egy polgári étkezőt nyitott és úgy ezeket, mint a fővárosi diákmenzát, a városi étkezőt és a fővárosi házi-nyomdát ebéddel látta el.

A központi konyha felszerelése kifogástalan volt. 12.000, három fogásos ebédet három és fél óra alatt tudott elkészíteni, rakodójához pedig egyszerre négy kocsi állhatott, amelyek 1000 ebédet szállítottak a főváros különböző pontjain felállított »hadikonyha« elnevezésű ételosztó helyiségekbe.

Miután a népélelmező kirendeltség által vállalt munka kezdetben szegénygondozási jelleggel még nem bírt, hanem kifejezetten állami feladatkörben mozgott (népélelmezés), az állam igyekezett lehetővé tenni, hogy a főváros részéről vállalt munka veszteségmentes legyen. Vállalta ezért az állam a szükséges beruházások és a bérelt helyiségek bérének megtérítését, ingyen adta a szükséges fuvarokat és fedezte a kirendeltségi hivatal és raktár bérének felét.

Az ebédet a kirendeltség önköltségi áron adta. Az első adagok a hadikonyhán (ahol naponta két tál ételt adtak) félliter leves, félliter főzelékből álltak. A polgári étkezőkben viszont a napi adag 4 dl leves, 4 dl főzelék és kb. 15 dkg nyershúsból készített húsétel és tészta volt.

A központi konyha működése 1918-ban veszteségmentes volt, önköltségi áron az év folyamán 1,656.000 adag ebédet adott ki, továbbá ellátta a főváros területén működő 96 jótékony egyesületet és intézményt mintegy 600.000 adag reggeli, ebéd vagy vacsora adására alkalmas nyersélelmiszerrel. Ezen 96 társadalmi vagy hatósági szerv által fenntartott jóléti intézmény közül 10 magánkórház, 15 napközi otthon, 10 árvaház, 22 szeretetotthon és menhely, 31 pedig ingyen vagy csekély térítés ellenében ebédetosztó népkonyha, étkező vagy diákmenza volt.

A központi konyha igénybevétele 1918 közepén már olyan nagy volt, hogy az Aréna-úton a fővárosi kislakásos telep mellett levő üres telken kiegészítő konyhát kellett létesíteni. A kiegészítő konyha napi teljesítőképessége kb. 4000 napi 3 fogásos ebéd volt.

A forradalom kitörésekor a nyers élelmiszer beszerzésének nehézsége következtében csak a központi konyha dolgozott és napi teljesítménye 6—8000 adag volt.

A proletárdiktatura alatt az ebédet igénylők száma annyira emelkedett, hogy az étkezők és ételosztók számára főző központi konyha a szükségletet nem tudta ellátni. Ezért 1919. április hóban a kiegészítő konyhát (Aréna-úti) a kirendeltség újból üzembe helyezte. Mindkét konyha teljesítőképessége

ségét (központi konyha 8000 adag, barakkkonyha 4000 adag) egészen ki kellett használni.

A nyersanyag és tüzelőanyag árának rohamos emelkedése miatt kénytelen volt a kirendeltség még az 1919. év első felében úgy a polgári ebéd árát, mint a hadiebédek árát fokozatosan emelni, az intézmény azonban dacára ennek, az 1919. évben már veszteséggel dolgozott.

1919-ben a rohamosan rosszabbodó viszonyok következtében a működő hadikonyhák és »polgári étkezők« már közjótékonysági tevékenységet fejtek ki, mert bár az anyagárak rohamosan emelkedtek, a konyhákat igénybevévő lakosságnak elszegényedése következtében a főváros az ebéd árát nem emelte fel és miután az államsegély is elmaradt, az étkeztetés lényeges veszteséggel zárt, amelyet a fővárosnak kellett fedeznie.

A főváros közjótékonysági tevékenysége rendszerében az 1919. év fordulópontot jelent. Míg háború előtt és alatt a főváros nyílt szegénygondozását a pénzsegély jellemezte, az 1919. év második felében a természetbeni segítő akciók egész sora az uralkodó segítési mód. De nemcsak a segítés módja, hanem annak jelentősége is megváltozott. A főváros lakosságának egyre szélesebb rétege vette igénybe a főváros által fenntartott vagy támogatott akciókat. A hosszú háború a társadalom segítő erejét örölte fel, a veszített háború, a belső felbomlás, a frontról visszaözlő katonák és a megszállott területi menekültek pedig fokozták az ínséget. A pénzérték ingadozását és csökkenését a jótékony alapítványok és egyesületek is megcsinálták és ugyanakkor, amikor új segítőakciókat volt kénytelen a főváros szervezni, az addig a társadalmi jótékonyosság által ellátott segítési módok további fenntartásának terhe is főváros vállára nehezedett. (Népkonyhák, menhelyek stb.)

A háborúból visszatért ínségesek családjai a hadigondozottak köréből kiváltak és a főváros szegényeinek számát szaporították. Míg 1917-ben az ínségesek száma a kerületi előjáróságok nyilvántartása szerint 14.000 körül volt, 1919-ben csak az ínségakció jellegével bíró étkeztetés keretében kb. 20.000 gyermek és felnőtt nyert ellátást. Ha ehhez az anyák és a kerületi előjáróságokon nyilvántartottak pénzbeli segélyezését, a külföldi segítőakciók által adott természetbeni adományokat és a főváros által szervezett felruházási akciók által segítettek is hozzávesszük, nem látszik túlzottnak, a főváros tanácsa kísérelt jelentésének (1920. évi költségvetés) azon megállapítása, hogy 1919-ben a fővárosban 88.000-en részesültek pénzbeli és természetbeni segélyben.

Igazoltnak vehetjük ezt a számot akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy 1917-ben 86.191 érvényes fehér — és 13.782 zöld igazolvány volt az előjáróságok részéről kiállítva. A frontokról hazatérő katonák egy része gondoskodni tudott ugyan családjáról, a viszonyok romlása következtében a segítségre szorulóknak száma azonban lényegesen nem csökkent.

De igazolja ezt a számot a Népjóléti Központ keretében 1919. év őszén felfektetett nyilvántartás is. 1919. év második felében jelentkezett a külföldi missziók segítsége. Először az Amerikai Vöröskereszt adománya érkezett meg. Az Amerikai Vöröskereszt azonban biztosítani kívánta, hogy adományaiban csak a tényleg arra utaltak részesedjenek és ezért a segélyreszorulók nyilvántartásának felfektetését kérte. A főváros a kerületi előjárások által vezetett, de 1918-ban megszűnt nyilvántartást a Népjóléti Központ keretében szervezte újra. A Népjóléti Központ ujságközlemény útján hívta fel a főváros polgárait arra, hogy aki részesülni akar a missziók támogatásában, az jelentkezék. Ezen felhívásra három nap alatt mintegy 70—80.000 ember jelentkezett.

A nyomornak ez a nagysága nemcsak a külföldi államok jótékonyági szerveit, hanem a főváros társadalmát is megdöbbenetette, megalakult a »Huszár akció«, amely az ínségeket a népélelmező kirendeltség bekapcsolásával ingyen látta el ebéddel. Megindult az amerikai akció szeretetcsomagjainak szétosztása is. Az amerikai akció 1919. augusztusában megindította a gyermekreggeliztető akcióját. Ez az akció 1919. augusztus 1-től november 1-ig 25.000 gyermeket reggeliztetett oly módon, hogy a nyersanyagot ingyen adta, a személyzetről és a tüzelőanyagról pedig a főváros gondoskodott. Látjuk tehát, hogy az ekkor meginduló és későbbi években fokozatosan kifejlődő, ma a nyílt szegénygondozás keretében oly nagy jelentőségű ínségakció megindulásánál a főváros úgy a gyermek, mint a felnőtt étkeztetésnél csak a nyersanyagon kívül felmerülő költségeket viselte, a nyersanyag költségeihez pedig csak akkor járult hozzá, ha a kormány, a társadalom, illetve a külföldi akciók részéről felajánlott pénzbeli vagy természetbeni segítség mértéke nem fedezte a szükségletet.

A Népjóléti Központ keretében lebonyolódó 1919. évi nyílt szegénygondozó tevékenység a felnőtt- és gyermekétkeztetésen túl kiterjedt az anyák és csecsemők támogatására is. 1919-ben átlag havonta 3500 anyát részesített a főváros szoptatási segélyben, ezen kívül rendkívüli anyasági, illetve csecsemősegélyt nyújtott. A pénzsegélyeken kívül gondoskodott a főváros az anyáknak a szülés idejére szülőotthonban való elhelyezéséről, a szülés után bábasegélyben, rendkívüli ételmisszer- vagy ruhasegélyben való részesítéséről s a nagyon gyenge, lerongyolódott anyáknak ruhát és csecsemőkelengyét osztott szét. A Népjóléti Központ által kezdeményezett anya- és csecsemőtámogatás ezen tevékenységéből alakult ki a fővárosnak jelenlegi, a Stefánia Szövetséggel karöltve fenntartott anya- és csecsemővédelmi rendszere.

A Népjóléti Központ az 1920. év folyamán folytatta működését. Ételmisszerekkel elsősorban a szoptató anyákat és csecsemőket, valamint a nagy családokat segítette. Az elemi iskoláknál 107, a kisdédóvókban 52 napközi otthon működött, ezekben összesen 12.000 gyermeket gondoztak

és étkeztettek. A gyermekek étkeztetését az amerikai, a svéd és hollandi gyermeksegélyző akció látta el élelmiszerrel. A főváros 145 napközi otthonban rendezett be főzőkonyhát. A személyzet díjazása és a főzőhelyeknek tüzelőanyaggal való ellátása a székesfőváros költségére történt.

1920. januárjában a Huszár-akció tevékenysége kiegészítéseként József Ferenc főherceg megindította olcsó ebédakcióját, amely 1920—21-ben hathatósan támogatta a székesfőváros szegénygondozó tevékenységét is. Két központi konyha ezen években a József Ferenc főherceg Olcsó Ebéd Akciója által szolgáltatott nyers élelmiszerekkel dolgozott és ez az akció fedezte az előljárásságok által szétosztott ingyen ebédek költségének jelentős részét is. A két konyha ezen két évben naponként kb. 12—12.000, összesen 24.000 ebédet készített.

1920-ban a tanács jelentése szerint a fővárosban 76.000-en részesültek folytatólagosan pénzbeli és természetbeni segélyben.

1921. végén azonban az olcsó ebédakciónak a pénzkészlete is kimerült és a székesfőváros sem rendelkezett megfelelő anyagiakkal, ezért, hogy az étkeztetési akció az 1922. évben is folytatható legyen, dr. Sipőcz Jenő polgármester 1921. december havában a társadalom bevonásával segítőakciót indított.

A nagyarányú akció céljára beérkező adományok az inségakciós népkonyhák fenntartását, ruha beszerzését és pénzbeli segélyek osztását tették lehetővé és ezzel biztosítva volt az inségakció folyamatos működése.

József Ferenc főherceg olcsó ebéd akciójának megszűnése után 1921-ben átalakult az inségesek étkeztetésének rendszere. Ugyanis sem dr. Sipőcz Jenő inségakciója, sem a főváros nem tudta a központi konyha által készített ebédek költségének megtérítését vállalni. Így a központi konyháknak a szegénygondozás ügyköréből kikapcsolódva, ismét vissza kellett volna térni az önköltségi áron való működés mellett a népélelmezés ellátása terére. A budapesti középbankok is hasonló tervvel jelentkeztek és az O. K. H. égisze alatt alakult Közérdekű Élelmezési Rt. ajánlatot tett a fővárosnak, hogy a berlini Aschinger mintájára meghonosítja Budapesten is az egészen olcsó népélelmezést. A főváros az ajánlatot elfogadta, az inségesek részére az iskolákban levő napközi otthonokban ingyenebéd főzőkonyhákat létesített, a központi konyhát, annak élelmezési raktárát és a kerületekben levő hadi- és polgári étkezőket teljes felszerelésükkel együtt átadta a Közérdekű Élelmezési Rt.-nak (KÉRT.)

A KÉRT a népélelmező kirendeltség begyakorolt tisztviselőkarát is átvette, azonban működése nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket és másfél évig tartó mindkisebb jelentőségű működése után felszámolt. A részvénytársaság felszámolásával egyidejűleg 1923. évi június hó 31-én megszűnt a főváros népélelmező kirendeltsége is. A szegénygondozás keretében osztott inségebédek (étkeztetési akciók) adminisztrációját pedig a népélelmezési

kirendeltségnek az inségenyhítésből való kikapcsolódásakor a központi városházán megszervezett központi iroda végezte. Ez az iroda volt a magja a később kialakult inségakciók központnak.

Dr. Sipőcz Jenő akciója révén begyűlt összeg 1922-ben csak a felnőttek támogatásának folytonosságát tudta biztosítani, már pedig az Amerikai Segítő Bizottság, amely a korábbi években az iskolás gyermekek étkeztetéséről gondoskodott, 1922. év tavaszán megszüntette működését. Ezért a polgármester 1922. év nyarán a székesfőváros lakossága nyomorának enyhítése érdekében a kormányhoz fordult támogatásért. A kormány hajlandó volt gondoskodni arról, hogy az 1922. évi tél folyamán a terhes és szoptatós anyák, valamint az 1—3 éves gyermekek — mintegy 10.000-en — naponta egyszer teljes ételt kapjanak, az iskolás gyermekek minden hétköznapon mintegy 10.000-en meleg, tápláló ebédben részesüljenek. A munkaképtelen felnőttek részére napi 10.000 ebéd szolgáltatassék ki.

Az inségakció keretében az étkeztetés 1922. évi december hó 7-én megindult és 1923. május hó 2-áig tartott. Különösen az iskolás gyermekek vették nagy számban igénybe az ebédeket, úgyhogy a 10.000-es létszámot a tél folyamán 13.000-re kellett felemelni.

1923-ban a főváros a kormány inségakciójában már teljesen bekapcsolódott, úgyhogy a főváros az étkeztetésen túl meg tudta szervezni a természetbeni segélynyújtás mai formájának kiindulásául szolgáló akciók alapját is.

1923. évi januárjában 50 vagón olcsó burgonya került az előljáróságok útján kiosztásra. Ugyancsak a kerületi előljáróságok adták ki a ruhautalványokat, amelyeknek felhasználásával csekély térítés ellenében jobb minőségű új férfi-, női vagy gyermekruhát, illetve cipőt kapott az arra rászoruló.

A kerületi segítő bizottságok az akció keretében kedvezményes árú tűzifára és szénre, valamint élelmiszersomagokra szóló utalványokat adtak ki.

Sokgyermekes családok élelmiszersomagokra szóló utalványt igényelhetek és az utalványt a megállapított mérsékelt díj ellenében a Népjóléti Központ váltotta be. Kb. 20.000 élelmiszersomag került 1923-ban kiosztásra, melyek mindegyike több kiló lisztet, babot, tarhonyát stb. foglalt magában.

A főváros a mellett, hogy a legmesszebbmenően áldozatot hozott az inségenyhítésre, igyekezett keresztülvinni azt, a ma is irányadónak tekintett elvét, hogy nem neveli az inségeseket az ingyen alamizsna elfogadására. Ezért az akciók nem voltak ingyenesek, hanem az azt igénybevevőknek csekély térítést kellett fizetniök.

Könnyen keresztülvihető volt ez az elv 1920—1925. év között, amikor a lassan szegényedő népességnek ellenálló ereje a hosszas munkanélküliség következtében még nem tört meg és erőtartálékjai még nem merültek ki.

A későbbi években azonban a munkanélküliség növekedése és állandósulása következtében az anyagilag kimerült inségesekre a csekély térítés fizetése is elviselhetetlen terhet jelentett és ezért fokozatosan át kellett térni az akciók legnagyobb részénél az ingyenességre.

A főváros Wolff Károly indítványára 1922. évben megszervezte gyermeknyaraltatási akcióját is s a nyár folyamán a főváros külső részein fekvő iskoláiban 500 gyermeket nyaraltatott. Szükség volt erre, mert a Gyermekvédő Liga útján lebonyolított külföldi gyermeknyaraltatási akciók lassan megszűntek. 1923-tól a főváros nyaraltatási akciója fokozatosan a szükségnek megfelelően bővült. Ugyancsak az 1922/23. iskolai évben állították fel az Amerikai Vöröskereszt áldozatkészsége folytán a főváros iskoláiban a fogorvosi rendelőket.

A gyermekek és felnőttek ebédeltetése 1923. december hó 17-én újra megindult és 56 főzőhelyen, túlnyomórészt iskolákban 1924. évi május hó végéig tartott. Az igénylők a téli hónapokban oly nagyszámban jelentkeztek, hogy az eredetileg 5000-ben megállapított gyermekadag számot 6000-re kellett felemelni és az étkeztetést május hó közepétől a hó végéig meg kellett hosszabbítani. A gyermekek csak hétköznapiokon étkeztek, átlagos napi létszámuk 5320 volt. A felnőtt étkezők létszáma azonban lényegesen csökkent — 2500—3000 között mozgott — ezen a télen.

Az ezen időben bekövetkezett inflációt a kereskedelmi vállalatok kellőképpen ki tudták használni és így a konjunktúra a munkaalkalmak számát pillanatnyilag növelte. A konjunktúra azonban nem soká tartott s utána megkezdődött a munkások és egyéb alkalmazottak tömeges elbocsátása. Ez a székesfővárosban volt leginkább érezhető, mert a vidékről is a fővárosba tódultak a nyomorgók, itt remélve sorsuk javulását. Az inséget később még fokozta a pengőszámítás folytán minden téren észlelhető 25—30%-os drágulás.

A törvényhatósági bizottság az inségakció zavartalan fenntartásának biztosítása érdekében 1923. év végén egyszeri inségadó szedését határozta el, melynek alapjául az 1924. évi jövedelemadó kivetése alkalmával megállapított jövedelem szolgált.

1923. év végén a főváros a Stefánia-Szövetséggel karöltve folytatta anya- és csecsemővédelmi munkásságát, s miután a statisztikai adatok szerint az egy éven aluli csecsemőknél a csecsemőhalálozás oka 59.4%-ban a helytelen és hiányos táplálkozás volt, a pénzbeli segílyt természetbeni támogatással (tejakció) egészítette ki.

A tejakció keretében segélyezendők lélekszámát a főváros az Országos Stefánia-Szövetséggel egyetértően 4000-ben állapította meg. Ebből 2000 a csecsemők és 3 éven aluli gyermekekre, 2000 a terhes vagy szoptatós anyákra esett. A kisdedek és az anyák az akció megindulásakor fejenként napi 1 liter, később csak $\frac{1}{2}$ liter pasztörözött tejet, az 1 éven aluli csecsemők

pedig az anyatej összetételét megközelítő tejkészítményeket kaptak az Országos Stefánia-Szövetség védőintézetei útján előzőleg megejtett orvosi és helyszíni vizsgálat alapján. A tejet 32 fővárosi iskolában osztották ki.

Mint általában akkor még az összes akciók, a tejakció is időszakos volt, 1924. évi január 1-én indult meg és május 31-ig tartott.

1924-ben a szegénygondozás szervezetében is változás állt be, mert a Népjóléti Központ, a törvényhatósági bizottság 1943/1923. kgy. számú határozata értelmében működését 1924. évi június hó 30-án beszüntette. A megszüntető határozat az általános létszámcökkentésre hivatkozott. Ám a Népjóléti Központ további fennállása különben sem volt indokolt. központi konyháknak a Közérdekű Élelmezési Rt. részére való átadásával, majd a népélelmező kirendeltség megszüntetésével a Népjóléti Központ elvesztette legnagyobb működési területét. Foglalkozott még a Népjóléti Központ a külföldi akciók megszervezésével is, 1923-ban azonban ez az akció is jelentéktelenné vált.

A Népjóléti Központ működési körének egy része a városházi inségakciós iroda felállításával már korábban is a tanácsi IX. (közjótékonysági, szociálpolitikai és közművelődési) ügyosztály ügykörébe ment át. A Népjóléti Központ megszüntetésével kapcsolatban szükségessé vált szabályrendeletmódosítás pedig ügykörét hivatalosan is a tanácsi IX. ügyosztály, a közjótékonysági bizottság és a kerületi előljáróságok hatáskörébe utalta.

Miután a szegénygondozás ellátása, illetve végrehajtása a Népjóléti Központ megszüntetésével a kerületi előljáróságok hatáskörébe ment át, megszüntette a törvényhatósági bizottság az 1908-ban létesített, majd a Népjóléti Központ kebelében újjászervezett központi nyilvántartót is, mert, mint az indokolás mondja: »az a gyakorlatban nem vált be.« Látjuk ezen határozatból, hogy a főváros akkor még nem tartotta szükségesnek, hogy az inségesek alakulásáról állandóan és részletesen tájékozódást nyerjen. Ám a Központi Nyilvántartó vezetése korábban sem történt a megkívánható pontossággal. A nyilvántartás kiegészítése úgy a Népjóléti Központ mint az előljáróságok részéről elmaradt s így az a megszüntetés idejében már különben is értéktelen adathalmaz volt.

A nyilvántartás vezetésének akadálya volt az is, hogy az inségakció szervezete nem volt egységes. Az inségakciók általában december havában kezdődtek és májusig tartottak. Keretében a lehetőséghez képest minden jelentkező támogatásban részesült, ha valószínűsíteni tudta reászorultságát. 1919 után az élelmiszerek hiánya kívánatossá tette az ebédeltetési akcióban való részesedést és így már kezdetben is sok esetben az arra nem szoruló családok gyermekei is igénybe vették az iskolai étkeztetést.

A munkanélküliség enyhítése érdekében létesítette 1924. decemberében a főváros a Háziipari Foglalkoztatót. A Háziipari Foglalkoztatónál munkát vállaló nők jelentkeztek, akik a csecsemőkelengye-akció anyagát készítették

el otthon, amit azután a vándorkelengye rendszere alapján adott a főváros a reászorulóknak. A Háziipari Foglalkoztató 1933. év július 1-én az Ínségesek Hatósági Foglalkoztatójává alakult át, ezzel a munkateljesítés ellenében való segélyezés rendszere keresztülvitelének egyik intézményévé vált.

A téli nyomor enyhítése érdekében az 1924. évben a kormány ismét hajlandónak mutatkozott a fővárosi inségenyhítő akció támogatására. Az állami támogatással megindult akció 1924—25. év telén a következő részekre tagozódott:

1. óvoda- és iskolaköteles korú gyermekek ebédtetése,
2. 14. éven aluli gyermekek és felnőttek népkonyhai ebédtetése,
3. a középosztályhoz tartozóknak polgári konyhákon való ebédtetése,
4. főleg a középosztályhoz tartozóknak háziiparszerű foglalkoztatása,
5. ruhaneműeknek és fűtőanyagoknak olcsó áron való kiosztása,
6. tejakció,
7. csecsemőkelengye akció.

A 3. és 5. pontban említett akciók költségeit a kormány vállalta a népjóléti tárca terhére. A többi akciót azonban a székesfőváros bonyolította le és azok terheit és költségeit — kivéve az óvodás- és iskolásgyermek ebédtetéséhez, valamint a felnőttek népkonyhai ebédtetéséhez szükséges nyersanyagot, amit a kormány bocsátott a székesfőváros rendelkezésére — a székesfőváros viselte.

A felnőttek étkeztetési akciójának jelentősége 1924. év végén csökkent, míg a gyermekétkeztetés napi átlaga 3441, a felnőtteké csak 886 volt. Ez a körülmény az 1923-ban jelentkezett gazdasági fellendülés utolsó nyoma volt. 1925 elejétől a helyzet már állandóan súlyosbodott. Enyhülést csak az 1927-ben megindult építkezések jelentettek, de ezek hatása sem tartott sokáig.

A konjunkturális idők után jelentkező gazdasági válság, amely először a mezőgazdasági termények nehezebb értékesítésében és ennek következtében a fogyasztó és vásárlóképeség állandó csökkenésében nyilvánult meg, egyre erősödő mértékben átterjedt az ipari termelésre és a legellenállóképebbnek bizonyult gyáriparra is.

1925 elején úgy a fizikai, mint a szellemi munkanélküliek száma ijesztenően emelkedett. A munkanélküliség jelentkezett már Budapesten a háború előtt is, azonban az 1925. év elejének abszolút munkanélkülisége soha nem sejtett arányokat ért el.

1926 elején a főváros az értelmiségi osztály munkanélküliségének enyhítése érdekében bevezette a szellemi szükségmunkát. Ez a segítési mód is a munkateljesítés ellenében való segélyezés egyik korán jelentkező formája volt. A segély ellenében foglalkoztatott szellemi szükségmunkásokkal a Székesfőváros Statisztikai Hivatala 1926-ban összeírta a szellemi munka-

nélkülieket, később pedig a főváros különböző hivatalaiba osztotta szét őket. 1931-ben a szellemi szükségmunkások egyrésze bekapcsolódott a főváros szegénygondozási rendszerébe s azóta kb. 700 a népgondozó teendőket látja el.

Az 1925. évben jelentkező munkanélküliség a főváros szegénygondozásánál nem jelentett fokozottabb megterhelést. Az inségesek száma nem duzzadt fel nagyobb mértékben, valószínűen azért, mert a munkanélküliek még megfelelő anyagi tartalékkal rendelkeztek, ami létszükségletük megszerzését egyelőre a hatósági támogatás igénybevétele nélkül is biztosította.

Az 1926—1927. évben a munkanélküliség kérdésében Budapesten javulás volt észlelhető. 1927. augusztus havában volt a legalacsonyabb a számuk.

Bár a munkanélküliek száma csökkent, a helyzet szegénygondozás szempontjából rosszabbodott. A huzamosabb idő óta munka nélkül állók ugyanis megtakarított pénzüket, végkielégítésüket stb. lassan felélték és egyre jobban rá voltak utalva a hatóság támogatására. Bár a statisztikai adatok a válság csökkenését jelezték, az előljárásiak jelentése szerint: »Az 1927. év folyamán egy-egy segélykiosztó napon a kerületi előljárásiakat ellepő embergyűrű fokozott mértékben bővült. Ingyen ebédjegyek, tüzelő-utalványok, rögtöni segélyek kiosztásakor a főváros nyomortanyáiról olyan nagy tömegek jelentek meg az előljárásiakon, hogy minden alkalommal a rendőrség segítségét kellett a rend fenntartása érdekében igénybe venni.«

Ugyancsak a segítségre szorulóknak számának növekedését tanúsítja az inségakciók keretében a segélyezési módok fokozott igénybevétele. A szegénygondozás keretében 1926-tól kezdve rendszeressé váló és az elmondottak szerint kialakult inségenyhítő akciónak eredményeit nem ismertetem részletesen, mert az akciók mértékéről pontos felvilágosítást adnak a Székesfővárosi Statisztikai és Közigazgatási Évkönyveinek ezekben az években megjelenő és az inségenyhítő tevékenységet részletesen felölelő kötetei.

1926-ban a gyermekétkeztetést átlag naponta 4531 gyermek vette igénybe és az étkező felnőttek száma átlag 3227 volt. Az igénybevevők 75%-a térítést fizetett az ebédért és csak az ebédek 25%-a volt ingyenes. 1927-ben az étkeztetést igénybevevő gyermekek száma átlag 6000 volt és ez a szám 1928-ban 10.000-re emelkedett. 1928-ban az étkeztetési akciót igénybevevő felnőttek átlagszáma 8000, ebből csak a fele fizetett az ebédért. 1929-ben az iskolai étkeztetésnél a napi adag már az iskolai év elején 12.000-re emelkedett fel, a felnőtteknél pedig 10.000-re. Azonban csakhamar ez is kevésnek bizonyult. Az 1930. év végén a felnőttek ingyen ebédjének száma 10.000-re, 1931. januárjában 14.500-ra, februárjában pedig 17.400-ra emelkedik, s míg 1926-ban az ingyen ebédek száma január, február hónapokban volt a legmagasabb, nyáron pedig teljesen szünetelt, 1928-tól a viszonyok állandó romlása következtében a nyári megszakítást nem lehetett keresztül vinni, csak az ebédek számát lehetett csökkenteni. Ez a körülmény az inség

állandósulását igazolta, mert az inséges családok egyrésze minimális élet-szükségeit is csak a hatósági támogatás állandó igénybevételével tudta megszerezni.

A hatósági támogatásért jelentkező inségesek számának állandó emelkedésével szaporodott a kerületi elöljáróságok népjóléti osztályának munkája, a nyilvántartott inségesek életviszonyainak ellenőrzése pedig nagy terhet rótt a szegénygondozást irányító szegényügyi előadó mellett tevékenykedő kerületi választmányi tagokra és az elöljáróságok területén e munka elvégzésére önként jelentkezők közül az elöljárók által kiválasztott népjóléti megbízottakra. Az egyes kerületek ekkor már körzetekre voltak felosztva és az egyes körzeteken belül a segélyért folyamodók körülményei kivizsgálásának feladatát egy-egy választmányi tag, illetve önkéntes népjóléti megbízott vállalta.

A hatósági szegénygondozás munkájába a különböző egyházi szervezetek és karitatív társadalmi egyesületek, sőt kisebb-nagyobb jótékony célú asztaltársaságok is bekapcsolódtak. Mindezek lelkes és hasznos tagjai voltak annak a hadseregnek, amely a szegénység és a nyomor ellen folytatta emberfeletti küzdelmét. Ez a küzdelem azonban akkor még tervszerűtlen és szervezetlen volt. Bár az egymásra utaltság érzése még megvolt úgy a hatóság, mint a társadalom szerveiben, de nem alakult még ki az a központi irányítás, amely széteső munkájukat célszerűen összekapcsolta volna. Hiányzott továbbá az együttműködés alapja, a pontos szegénynyilvántartó kataszter és a szegényügy munkáiban tevékenykedők megfelelő szociális képzettsége is. A Magyar Vöröskereszt Egylet a főváros tanácsának hozzájárulása alapján már 1922-ben résztvett a kerületi elöljáróságok szegénygondozó munkájában. Akkor azonban még csak egy-egy szociális képzettséggel rendelkező vöröskeresztes munkatárs volt egyes elöljáróságokon és ezek munkája inkább a főváros és a Vöröskereszt közötti kapcsolat fenntartására szorítkozott, mint a kerületi elöljáróságok szegénygondozásában való közvetlen közreműködésre. A kapcsolat fenntartása a főváros szempontjából is fontos volt, mert 1922 körül a társadalmi akciók (Huszár akció stb.) legnagyobb része a Vöröskereszten keresztül bonyolódott le. A Vöröskereszt munkájának a főváros hatósági nyílt szegénygondozó tevékenységébe való fokozott bekapcsolódása 1925 után a munkanélküliség és az inség emelkedésével nyert nagyobb jelentőséget. Ezt a jelentőséget minden dicséretet megérdemlő munkájuk méltányolásánál sokkal jobban jellemzi az a körülmény, hogy az első rendszeres és pontos szegényügyi kataszter elkészítése és ezzel a hatósági szegénygondozás racionalizálására irányuló első kísérlet a Vöröskereszt nevéhez fűződik. A Magyar Vöröskereszt Egylet 1927. évben megbízást kapott a népjóléti és munkaügyi minisztertől a fővárosi inségesek összeírására. Az Egylet a főváros kerületi elöljáróságaihoz beérkező segélykérések átvizsgálását 1927. szeptemberében kezdte meg és a környezet-

tanulmányok felvételét a téli inség ideje alatt folytatva, 1928. április végén fejezte be. A kerületi előljáróságok ezen idő alatt a hozzájuk érkező segélykéréseket közvetlenül a Vöröskereszthez küldték, ahol a helyszíni vizsgálatot sürgősen lefolytatták és a kérvényt a környezettanulmánnyal és a javaslattal együtt visszaküldték az előljáróságoknak. Az összegyűjtött környezettanulmányok alapján készített szegénykatasztert a Vöröskereszt statisztikailag is feldolgozta, bár az anyag csak fél évi megfigyelés eredménye volt és így nem foglalta magában az év további részében jelentkezők adatait, jelentősége mégis nagy, mert elsőnek adott áttekinthető képet az inségesek körülményeiről.

A Vöröskereszt vizsgálatai alapján 1927. év szeptember és 1928. április között a hatósági támogatást kérő 20.222 egyén, illetve család közül anyagi támogatásra szorulóknak minősített 6761-et, intézeti elhelyezésre ajánlott 172-öt, erkölcsi gondozást javasolt 1731 esetben, elutasítást hozott javaslatba 3964 segélytkérőnél és nem vett fel környezettanulmányt 7594 esetben. A 20.222 segélytkérő közül környezettanulmány vétetett fel 12.628-ról, 7594 pedig (az összes segélytkérők 37,6%-a,) a Vöröskereszt jelentése szerint a megadott címről elköltözött, ott ismeretlen volt, elhalt, stb. és így körülményeiket kivizsgálni nem lehetett.

A Vöröskereszt anyagi támogatást az összes segélytkérők 33,8%-ánál, 6761 esetben, összesen 19.759 személynél hozott javaslatba. Bár az előljáróságok egyes rendkívüli és azonnali segítséget kívánó esetektől eltekintve, az állandó havisegélyeken kívül 1927. szeptemberétől 1928. áprilisig csak a Vöröskereszt által anyagi támogatásra szorulóknak minősítetteket segélyezték, mégis a Vöröskereszt által statisztikailag is feldolgozott 19.759 személyt nem lehet azonosnak tekinteni az 1928. évben segélyreszorulók számával, bár a konjunktúra ezekben az években még aránylag a legkedvezőbb volt.

A Vöröskereszt a szegénykataszter felfektetését abban az időpontban kezdte el, amidőn a munkanélküliség alakulása a legkedvezőbb volt. A Vöröskeresztnak a kerületi előljáróságok részéről átadott anyag így magában foglalta azokat a kéréseket is, amiket a munkanélküli családok, anyagi tartalékukat fogyóban látva, szeptember előtt intéztek az előljáróshoz s ezek egy része a viszonyok javulása következtében a kivizsgálás tartama alatt munkához jutott, másrésze pedig a munka megszerzése végett más kerületbe költözött. Ez a magyarázata annak, hogy oly magas azon segélytkérőknek a száma, akiknél a Vöröskereszt elutasítást hozott javaslatba, továbbá azoké, akik a vizsgálat ideje alatt nem voltak megtalálhatók. 1927. október hó után a gazdasági helyzet újra romlott s ismét lassan emelkedett a munkanélküliek száma. Az alkalmi munkához jutott és ezért elutasított segélytkérők kereseti forrásukat elvesztve ismét támogatásért folyamodtak és az előljáróságok fel is vették őket nyilvántartásukba. Az 1928. év folyamán az előljáróságok

által segélyezettek száma magasabb volt a Vöröskereszt által feldolgozott lélekszámnál. Ez a körülmény azonban nem csökkenti a statisztikai összeállítás jelentőségét s a felfektetett szegénykataszter értékét pedig növeli, mert azok, akik így a gazdasági élet javulása által is szelektálva a nyilván tartásba kerültek, tényleg minden tekintetben reá voltak utalva a közhatóság támogatására, s miután a szegényügyi katasztert a kerületi eljáróságok átvették a Vöröskeresztől, a szegényügyi osztályok akkori létszáma és szervezete mellett is megvolt a lehetőség arra, hogy a katasztert az inség nagyobbo dásával fokozatosan és megfelelő módon kiegészíthessék.

Ami mármost magát a felvételt illeti, épen az abban szereplő inségesek csekély száma és a kataszter összeállítását végző szakképzett vöröskeresztes hölgyek alapossága tette lehetővé olyan részletekre való kiterjedését, ami a főváros közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztálya által azóta készített statisztikai kimutatásokat felülmúlja. A felvétel kiterjedt a segélyezendők kor, nem, vallás, munkaképesség és foglalkoztatottság szerinti megosz lására, a segélyezettek egészségi viszonyainak, képzettségének, foglalkozásá nak, lakásviszonyainak, családi és kereseti viszonyainak ismertetésére és először engedett betekintést a segélyezettek azon heterogén, az össznépeség legkülönbözőbb csoportjaiból kiszakadt tömegének személyi és családi viszo nyaira, akiket a hatósági támogatásra szorultság a társadalom egy speciális rétegévé alakított. A felvétel 19.759 segélyezendő egyén adatait regisztrálta, akik a főváros összlakosságának 2.0%-át képezték. Ezeknek kerületenkinti megosz lását az alábbi táblázat mutatja :

Kerületek	Férfiak	Nők	Összesen	A kerületek év közepére kiszámított lakossága	Az inségesek a lakosság %-ában
I.	724	1.068	1.792	108.423	1.7
II.	322	537	859	51.397	1.7
III.	576	922	1.498	57.943	2.6
IV.	41	114	155	25.781	0.6
V.	668	943	1.611	75.567	2.1
VI.	1.514	1.891	3.405	168.983	2.0
VII.	394	637	1.031	183.804	0.6
VIII.	1.836	2.542	4.378	143.680	3.0
IX.	1.529	2.070	3.599	98.306	3.7
X.	618	813	1.431	69.000	2.1
Összesen	8.222	11.537	19.759	982.884	2.0

A segélyért folyamodóknak a fent ismertetett szempontok szerint fel dolgozott adatait bármennyire érdekes is, e helyen mellőzöm. A részletek ugyanis egyrészt már aktualitásukat veszítették, másrészt azokat az adatokat, amelyek az 1935. évben felvett anyaggal kapcsolatba hozhatók, azon rész ismertetésénél fogom megemlíteni.

Ismertetem azonban a felvétel fontosabb adatait, mert azokból megállapítható, hogy az ínségesek csoportja épen különleges helyzeténél fogva akkor is elütött az összlakosság sajátságaitól:

Munkanélküli a keresetképes korban levő 3394 munkaképes férfi közül 1021 lélek, vagyis 30% volt. A keresetképes korú nők száma 5002 volt, akik közül 2481 a munkanélküli, vagyis 49·6%. Az összes keresetképes ínségesek 41·7%-a volt munkanélküli. A dolgozók azonban nagyrészt képzettségüknek meg nem felelő alkalmi munkát végeztek, amelynek folytatólagossága teljesen bizonytalan volt és keresetükkel a felvétel idejében nem tudták családjukat eltartani. Az állandóan dolgozó és teljesen munkaképes, felnőtt férfiak a segélyezendők összlélekszámának mindössze 4·8%-át alkották, a nők 4·4%-át, az állandóan dolgozó férfiak és nők pedig az összes ínségesek 9·2%-át tették ki, tehát ilyen aránytalan volt a viszony a dolgozók és nem dolgozók, keresők és nem keresők (41·7%) között.

A segélyezendők lakásai a velük együttlakó és segélyre nem szoruló idegenekkel együtt 29.893 embert fogadtak magukba, azaz a főváros összlakosságának 3·0%-át. Ennek a közel 30.000 embernek túlnyomó többsége, azaz 24.413 egyén (81·7%) zsúfoltan s több mint egyharmada, 10.782 ember (36·1%), túlzsfoltan lakott. (Lakóhelyiségenként hatod- vagy többbedmagával.) Felszerekben, istállókban, bódékban és konyhanélküli, pusztán egy helyiségből álló lakásokban összesen 6717 ember lakott (22·4%). Ezek közül 4939 ember (16·5%) zsúfoltan és 1761 (5·8%) ember túlzsfoltan lakott ezeken az egészségtelen, alsórendű helyeken s így a lakásínség legnagyobb mérve ezeknél volt fellelhető.

Nem volt külön fekvőhelye az ínségesek 40%-ának, azaz 11.951 embernek. Fertőző beteg 1850 lakásban volt és a fertőző betegekkel való együttlakás folytán 6410 ember volt veszélyeztetve.

A segélyezendő családok közül 2449-nek és a körükbe tartozó 4867 családtagnak, (az összessegélyezendők 24·6%-ának) egyáltalán nem volt keresete, 12.026 családtag (az összessegélyezendők 60·8%-a) oly családokhoz tartozott, ahol az egyes családtagra eső heti átlagjövedelem 4 pengőn alul maradt.

A közsegélyre szoruló szegények között 100 férfira 140·3 nő esett (a főváros összlakosságában ugyanakkor csak 119·3). A nem kereső korosztályokhoz — 0—14 és 60 éven felüli — tartozott a segélyezendők fele, 50·8% (a főváros összlakosságában 26·2%). Beteg vagy nyomorék volt a segélyezett 39·9%-a. Betegség, testi vagy szellemi fogyatkozás következtében állandóan munkaképtelen volt 18·75%. Analfabéta, keresetképes korban a férfiak 3·9%-a, a nők 11·2%-a, öregkorban a férfiak 15·5%-a, a nők 33·5%-a volt. (Ezzel szemben a főváros összlakossága körében keresetképes korban a férfiak 1·6%-a, a nők 4·6%-a, öregkorban a férfiak 5·6%-a, a nők 16·4%-a.)

Ez a pár kiragadott adat az ínségesek nyomorának mélységeibe enged bepillantást. A szegénység megmutatta valódi arcát és intenzívebb szociális és közjótékonyági tevékenységet követelt. A nyomor ezen számai mellett jelentéktelenné törpültek az ebéd-, ruha-, élelmiszerosztásról tanuskodó hatalmas számoszlopok is és rendszeres családgondozás megszervezését és hatékony segítséget követeltek.

A főváros nyílt szegénygondozó rendszerének alakulása 1930-tól 1934-ig.

Láttuk, hogy 1928 után ismét gazdasági depresszió kezdődő jelei mutatkoztak. A hitelbiztonság leromlása a fizetéseképtelenségi esetek ugrás-szerű emelkedését eredményezte, a termelés csökkentése munkás-elbocsátásokat vont maga után, ennek pedig a munkanélküliek számának növekedése volt a következménye. A gazdasági helyzet alakulásáról a »Magyar Statisztikai Szemle« gazdasági helyzetjelentéseiből rendelkezésemre álló adatok 1930-ban további leromlásról adnak számot, ami a csődök, kényszeregyességek és a megszűnt iparvállalatok számának állandó növekedésében, az építkezések csökkenésében, az agrárkrízisben és mindezek következtében a munkanélküliség fokozódásában nyilvánult meg.

Az 1930. évi gazdasági leromlás arányait a Magyar Statisztikai Szemlének a gyári munkaslétszám alakulását ismertető adataiból világosan láthatjuk, de reávilágít erre a szakszervezetek munkanélküli statisztikája is.

A világgazdasági helyzet következtében 1931-ben a pénzügyi válság még inkább kiszélesedett. Az év közepén a bankzárlat, majd a devizakorlátozások elsősorban az ipart és a kereskedelmet érintették és így a főváros gazdasági helyzete megbénult.

Az 1931. év őszén jelentkezett munkanélküliség komoly gondot jelentett a fővárosnak. A munkakeresés eredménytelensége és az egyre fokozódó nyomor olyan morális hatással volt az ínségesekre, hogy arra az 1925-ös évek nagymértékű munkanélkülisége idején sem volt példa.

A főváros pénzügyi helyzete és a megfelelő kormánytámogatás hiánya nem engedte meg a segítőeszközök és az ínségakció kereteinek túlzott bővítését. Ezért a főváros korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló segélyeszközöknek leggazdaságosabb és igazságos szétosztását, valamint az intenzívebb szegénygondozás előfeltételeit igyekezett biztosítani.

Amikor 1931. őszén nyilvánvaló lett, hogy anyagi fedezet hiányában a kormány által kilátásba helyezett, a munkanélküliség csökkentésére alkalmas közmunkákat megindítani nem lehet s hogy az ország gazdasági helyzetében számottevő javulás jó ideig nem várható, a főváros polgármestere az adott helyzet figyelembevételével átszervezte a szegénygondozást.

Elsősorban fokozott mértékben be kívánta vonni a magánjótékony-ságot a hatóság szegénygondozó munkájába. Ezért a polgármester, mielőtt 1931. év őszén az intenzívebb segélyezés megindult volna, megállapodást létesített az egyházi karitasz-szervek és a társadalmi jótékony intézmények és egyesületek vezetőivel, hogy az egyházi és társadalmi jótékony-sági szervezetek az ínségesek segélyezését ugyanazon elvek szerint hajtsák végre, mint a székesfőváros. Vagyis kizárólag azokat részesítsék támogatásban, akiknek ráutaltsága feltétlenül megállapítást nyer. A társadalmi szervezetek kötelezték magukat arra, hogy az általuk segélyezettnek nevét és részükre kiadott pénzbeli és természetbeni segélyeket havonta jegyzékben közlik a kerületi előljáróságok népjóléti osztályaival és a ráutaltság mértékének megállapításához felhasználják a kerületi előljáróságok szegényügyi nyilvántartóját.

Magának a segélyezési eljárásnak egységes irányelvek szerint való intézése érdekében Sipőcz Jenő dr. polgármester 1931. október 31-én a téli ínség-nyhítás tárgyában »Végrehajtási utasítást« adott ki, amelyben hangsúlyozottan elsőrendű fontosságot tulajdonít annak, hogy a székesfővárosnak súlyos áldozatokat hozó minden polgára, — akár az adófizetők és adakozók közé, akár a nyomor által fenyegetettek közé tartozik, — egyaránt megnyugodhassék abban a tekintetben, hogy a hatóság mindent elkövet a nyomor enyhítésére igénybevehető eszközök szaporítása, valamint azok igazságos és gazdaságos szétosztása érdekében.

A szegénygondozás sikere ekkor attól függött, hogy mennyire tudja a főváros a társadalmi jótékony szervek bevonásával megszervezni a szegénygondozást és mennyire lehet a segélyekkel való visszaélést kiküszöbölni. A támogatásra ráutalt szegények egyrésze ugyanis a mindennapi élet küzdelmében erejét elveszítve, hajlott arra, hogy a munka rendszeres keresésével felhagyjon és sokszor a segélyező hatóság és magánosok megtévesztésével igyekezzék segélyt szerezni. A végrehajtási utasítás leszögezte, hogy a főváros felfogása a közsegélyezés kérdésében nem változott és így elvben a munkaképes egyén közsegélyt csak megfelelő csekély ellenszolgáltatás s ha ezt megfizetni nem képes, munka ellenében kaphat. A munkateljesítés ellenében való segélyezés rendszerének bevezetésére azonban lehetőséget a főváros ekkor még nem látott.

A megindítandó segítőakciók mértékének meghatározásához az ínségesek számának pontos ismeretére volt szükség. A kerületi előljáróságok a Vöröskeresztől 1928-ban átvették a szegénykatasztert, annak azonban kerületenkinti vezetése nem volt egyöntetű és ezért a végrehajtási utasítás 1931-ben a kerületi szegényügyi nyilvántartások kiegészítését és azoknak egységes irányelvek szerint való vezetését tette kötelezővé.

A polgármesteri IX. ügyosztály a végrehajtási utasítás értelmében 1931. november elején falragaszok útján hirdetményben felhívta az ínségeseket arra, hogy segélyiránti kérelmével minden rászorult újra jelentkezzen az előjáróságokon. A jelentkezők kérdőíveket töltöttek ki. A bevallott adatok helyszíni felülvizsgálására, a szegények rendszeres látogatására és gondozására a társadalom önként jelentkező tagjaiból a főváros újra szervezte, illetve kiegészítette a kerületi népjóléti megbízottak számát.

Az önkéntes népjóléti megbízottak szociális képzettségének fokozására a főváros rövid előadássorozatot rendezett, amelynek anyaga felölelte mindazokat a szociális és egészségügyi alapismereteket, amelyekre a népjóléti megbízottaknak munkájuk közben szükségük volt.

A főváros az ínségeseket a segélyreszorultság megállapítása után ellenőrző igazolvánnyal látta el, amelyben nemcsak a főváros, hanem az egyházi és társadalmi jótékony szervek is bejegyeztek minden nyújtott segélyt.

A polgármester a kerületi előjáróságok népjóléti osztályaira új munkásokat rendelt ki, a kerületek területei pedig a helyes munkamegosztás érdekében új körzeti beosztást kaptak. A főváros területe 1931. decemberében 46 szegénygondozási körzetre (nagy körzet), ezek pedig 1011 népjóléti megbízotti körzetre (kis körzet) osztattak fel. A szegénygondozási körzetek munkájának irányításával a polgármester a kerületi népjóléti osztály tagjait, a népjóléti körzetekbe tartozó szegények gondozásával kapcsolatos teendőkkel, környezettanulmányok végzésével pedig a kerületi előjárók útján egy-egy önkéntes népjóléti megbízottat bízott meg.

Az önkéntes népjóléti megbízottak részére kiadott tájékoztató, valamint a végrehajtási utasítás teljes szövege megjelent a főváros statisztikai és közigazgatási évkönyv 1932. és 1933. évfolyamaiban. Ugyanott megtalálható a bevezetett segélyezési módok részletes eredménye is, s ezért ismertetésük helyett csak utalok ezekre az adatokra.

A munkapiac feszültsége az 1927. évi mélypont óta állandóan fokozódott és 1932. év januárjában kulminált, vagyis az 1927-től a mai napig tartó, de most már lassú javulást mutató gazdasági válságban 1932. év januárjában volt a legnagyobb a munkanélküliség Budapesten. Ám ekkor már az 1931. év őszén megszervezett hatósági nyílt szegénygondozó rendszer teljes üzemmel dolgozott és a főváros ínségenyhítő akciójának a maximumig való fokozásával igyekezett a munkanélküliség által megnövelt ínséget enyhíteni.

A kerületi előjáróságok nyilvántartásai alapján a segélyreszorulók számának alakulásáról készített alábbi kimutatás tájékoztató képet ad az ínség növekedéséről.

Az 1931. év októberi adatok az ínségenyhítés átszervezése előtt nyilván tartottak számát mutatják.

A nyilvántartott ínségesek megoszlása kerületenkint. — 1931—1932.

Kerület	1931. október			1932. január			1932. május			1932. június			1932. december		
	Ínséges családok száma	Az ínségesek		Ínséges családok száma	Az ínségesek		Ínséges családok száma	Az ínségesek		Ínséges családok száma	Az ínségesek		Ínséges családok száma	Az ínségesek	
		összes száma	a lakosság %-ában		összes száma	a lakosság %-ában		összes száma	a lakosság %-ában		összes száma	a lakosság %-ában		összes száma	a lakosság %-ában
I.	3.476	8.944	7-7	4.142	11.183	9-4	4.732	12.776	10-7	3.725	10.058	8-4	4.174	11.102	9-3
II.	1.758	4.653	8-9	2.832	6.230	12-3	2.793	6.147	11-7	2.609	5.740	10-9	2.498	5.482	10-5
III.	2.640	6.996	11-5	5.216	15.126	24-4	4.485	13.007	21-0	4.269	12.390	20-0	4.838	14.167	22-9
IV.	387	1.024	4-1	975	1.853	7-4	1.006	1.911	7-6	812	1.543	6-1	611	1.137	4-5
V.	1.490	3.948	5-0	4.223	8.446	10-6	4.460	8.920	11-2	4.261	8.522	10-7	4.365	7.637	9-6
VI.	6.500	17.201	9-8	9.599	26.877	15-2	12.535	35.098	19-8	10.931	30.607	17-3	12.593	35.261	19-9
VII.	4.200	11.115	5-9	9.550	26.740	14-2	12.246	34.289	18-2	11.445	32.046	17-0	12.156	35.946	19-1
VIII.	6.500	17.201	12-2	9.537	25.750	18-2	11.198	30-235	21-4	10.196	27.529	19-5	10.408	28.221	20-0
IX.	8.100	21.439	21-7	9.954	24.885	25-1	11.662	29.155	29-4	11.050	27.625	27-8	10.802	27.363	27-6
X.	2.000	5.297	7-2	4.209	15.152	20-1	3.817	13.741	18-2	4.023	14.483	19-2	5.029	17.839	23-6
Összesen .	37.051	97.818	9-7	60.237	162.242	15-9	68.934	185.279	18-2	63.321	170.533	16-7	67.474	184.155	18-1

A fentiekből látjuk, hogy míg 1931. év októberében az összlakosságnak csak 9-7%-a volt a nyilvántartott szegény, 1932. év januárjában ez a szám 15-9%-ra, májusban pedig 18-2%-ra emelkedett. Még szomorúbb képet ad az ínségesek kerületenkinti megoszlása. A legkedvezőbb a helyzet a IV. kerületben, ahol a május körüli kiugrástól eltekintve az ínségesek száma az összlakosság 4%-a körül mozog. Magas azonban az arány sorrendben a IX., III., VIII., VI. és VII. kerületekben. Különösen megdöbbentő a IX. kerületben, ahol 1932. év májusában csaknem minden harmadik ember nyilvántartott ínséges volt. Az adatok azt mutatják, hogy 1932. elején az ínségesek számának alakulása nem haladt együtt a munkanélküliek számának alakulásával, hanem kissé eltolódott. Míg a munkanélküliek száma az állami statisztikai hivatal adatai szerint 1932. januári kulmináció után lassan csökken az ínségesek száma, fővárosunkban április végén, május elején érte el a legmagasabb pontot és csak azután csökkent. Ennek a körülménynek a magyarázatát abban találjuk, hogy a munkáját elveszítő családfő nem jelentkezett a munkanélkülivé válás időpontjában hatósági támogatásért, hanem ha volt, előbb megtakarított pénzét élte fel vagy a szakszervezeti segélyből tengődött, majd kölcsönökből, áruhitelből élt s csak összes hitelforrásának kimerítése után fordult a hatósághoz támogatásért. Ha azonban anyagi erőtartalékait már felélve, a hatóság támogatásából tartotta fenn magát és alkalmi vagy állandó munkához jutott, keresetét lehetőleg elsősorban felgyűlt adósságai, házbértartozása stb. kifizetésére fordította s a folyamatosan kapott hatósági támogatást mindaddig igénybe vette, amíg a szegénygondozó megállapítva keresetét, a segély megvonására nem tett az előljárásnál javaslatot. Miután azonban az ínséges igyekezett a népjóléti megbízott

előtt a keresetét titkolni, csak rövidebb-hosszabb idő után lehetett megállapítani, hogy a családfő vagy egyik-másik családtag dolgozik. Különösen erősen jelentkezett az az eltolódás, amikor a családlátogatás ritkult, illetve felületesé vált, már pedig ez a körülmény a főváros nyílt szegénygondozásánál 1932 tavaszán bekövetkezett.

Az inséges családok látogatását végző népjóléti megbízottak, mint már ezt említettem, 1932. elején részben kerületi választmányi tagok, részben önkéntes munkaerők voltak, akik az első hónapokban a legnagyobb szorgalommal és odaadással látták el a reájuk bízott feladatot, nagyrészüik azonban megfelelő idő és a megfelelő segélyezést teljesen fedezhető anyagiak hiányában csakhamar kedvét veszítette és 1932. májusban a tényleg tevékenykedő népjóléti megbízottak száma az 1931-es novemberi állapottal szemben 1331-ről majdnem 100-ra apadt. Ennek következménye volt, hogy 1932. év őszén a főváros már nem vette igénybe az önkéntes népjóléti megbízottak segítségét, hanem az 1932. év telén foglalkoztatott 1430 szellemi szükségmunkás közül körülbelül 700-at a népjóléti megbízotti teendők elvégzésére a kerületi előjáróságok népjóléti osztályaihoz osztott be.

Az 1932. év elején jelentkező inség a hatósági nyílt szegénygondozás szervezetét próbára tette. Az inségesek nyilvántartásában 1932. májusában szereplő számok azóta sem tértek vissza, de az ekkor szerzett tapasztalatok feltárták azokat a sebeket, amelyeket a munkanélküliség a székesfőváros dolgozó társadalmán ejtett. Kitűnt a népjóléti osztályok nyilvántartásából, hogy a segélyezett családok túlnyomó része, (több mint 70%-a) a munkaképes családfő munkanélkülisége következtében szorult hatósági támogatásra. A fővárosnak tehát elsősorban a munkanélküliség ellen kellett felvennie a küzdelmet. A főváros szociálpolitikai ügyosztálya a munkanélküliség csökkentése érdekében 1932. április hó folyamán a szellemi szükségmunka gondolatából kiindulva, fizikai szükségmunka-tervezetet dolgozott ki és elsősorban földmunkákat javasolt, majd az út- és csatornaépítkezésben és a telepítésben jelölte meg azokat a munkaterületeket, ahol a fizikai szükségmunka megvalósítására lehetőség kínálkozik. Kidolgozta a szükségmunka-tervezetét azért is, mert az akkori megítélés szerint a munkanélküliség fokozódására és a gazdasági válság további elmélyülésére volt kilátás és a főváros tudatában volt annak, hogy bár az inségenyhítő tevékenység a tél folyamán kiállta a próbát, de a munkanélküliség további növekedése esetén ezzel a szegénysegélyezési rendszerrel a fokozódó nyomorral szemben a küzdelmet nem lehet eredményesen felvenni.

Az ügyosztály javaslatának elkészítése előtt tanulmányozta a külföldi munkaszolgáltatási rendszereket és inségmunkák ügyét s a külföldi példák azt mutatták, hogy a jól megszervezett szükségmunkával csökkenteni lehet az improduktív, ellenszolgáltatás nélküli segélyezési rendszer terheit és a munkanélküliek erejét az értéktermelő munka szolgálatába lehet állítani.

A főváros elgondolása szerint az ínségmunka bevezetése első stádiuma volt az 1931. októberében kiadott végrehajtási utasításban is kifejezésre jutó azon álláspontja megvalósításának, hogy a hatóság segélyezése ne nevelje munkakerülővé az ínségeseket, illetve, hogy a segélyezés, ha lehetséges, ellenszolgáltatás mellett történjék.

A székesfőváros polgármestere a törvényhatósági tanáccsal egyetértésben törvényhatósági bizottságnak 1932. évi április havában tartott közgyűlése elé azt a javaslatot terjesztette, hogy a szükségmunkák mielőbbi megszervezése és lefolytatása érdekében bízza meg a közgyűlés 7 tagját, hogy mint ad hoc bizottság a fizikai szükségmunka kérdését tanulmányozza és tegyen előterjesztést a gyakorlati megoldásra vonatkozóan. A pártközi hetes bizottság javaslata alapján a polgármester előterjesztésére a törvényhatósági bizottság 1932. év július 5-én tartott közgyűlésben felhatalmazta a polgármestert, hogy a fizikai szükségmunkáknak 10 millió pengő keretében való megindításáról gondoskodjék és ha fedezet másképpen nem állana rendelkezésre, annak áru- vagy pénzhitel útján való előteremtéséről gondoskodjék. A közgyűlés határozatát a belügyminiszter 70.445/1932. B. M. szám alatt jóváhagyta, s a polgármester ugyanezen év szeptember havi tanácsülésén bejelentette, hogy a 10 millió pengőből 9 milliót az út- és csatornaépítésre, 1 millió pengőt pedig a városszéli telep építése céljára fog felhasználni. A csatorna- és útépítésekre a főváros áruhitelzési alapokon még szeptember hó folyamán versenytárgyalást hirdetett s a munkálatok vállalatbaadásánál egyik feltétel volt az, hogy a vállalkozó köteles a nem szakmunkások legalább 70%-át kerületi népjóléti osztályok által nyilvántartott ínségesek közül alkalmazni. A szükségmunkák 1932. október hó elején indultak meg s megszakításokkal egészen 1934. év végéig tartottak és az ennek keretében foglalkoztatott szükségmunkások száma kerekén 5000 volt.

A szükségmunkák megindításával kapcsolatban azonban szükség volt az ínségesek központi nyilvántartására is, hogy az ott nyilvántartott adatokból az ínséges munkanélküliek tényleges száma megállapítható és azoknak egyöntetű szempontok szerint való munkára küldése biztosítható legyen. Ezen feladatok elvégzésére létesítette a főváros a polgármesteri IX. ügyosztály kebelében szervezett központi szegénynyilvántartó és ínségmunkaelosztóhivatalt, amely 1932. november hó folyamán (IV., Gerlóczy-utca 11. szám alatt bérelt lakásban) kezdte meg működését. A hivatal egyrészt a kerületi előljáróságok által nyilvántartott szegényeket tartja központilag nyilván és az ínségesek adatainak feldolgozásával, statisztikai adatokkal támogatja a hatóság ínségennyhító tevékenységét. A fizikai szükségmunka kapcsán a munkahelyeket is nyilvántartotta s a munkáltató vállalkozókkal, a munkát ellenőrző műszaki ügyosztályokkal és a kerületi előljáróságok néplőléti osztályaival az összeköttetést fenntartva, a szükséges ínségmunkáslétszám kiküldéséről gondoskodott.

A hivatal nyilvántartójának felfektetése olymódon történt, hogy a kerületi előjáróságok népjóléti osztályai a náluk nyilvántartott szegényekről a kerületben levő gondozási ívek alapján kartotékalapokat állítottak ki és azt beküldték a Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkáseosztó Hivatalnak. A kartotékalapok rovatrendszere családstatisztikai és munkanélküliségi statisztikai adatfelvételre alkalmas. A központi szegénynyilvántartó hivatal első adatszolgáltatása 1933. március végén történt. Ettől az időtől kezdve havi kimutatást ad a fővárosban nyilvántartott családok számáról, a családoknak lélekszám szerinti megoszlásáról, a családfők munkaképes, munkaképtelen voltáról, a munkanélküliekről családonkint és egyénenkint (külön a férfiakról és külön a nőkről) és azokról a keresőleg dolgozó szegényekről, akiknek keresménye a tengődési minimumot nem éri el.

A hivatal az egyes családokba időnkint beálló változásokat a kerületi előjáróknak, a kerületi nyilvántartólapokon tett napijelentései alapján vezeti át a központi nyilvántartólapokra. Az ínségesek között szétosztásra kerülő ellátmányok a nyilvántartó hivatal adatai alapján megállapított arány szerint osztatnak szét az előjáróságok között és így az ínségesek ellátásának mértéke az egész város területén ugyanaz.

A főváros azonban nemcsak a szükségmunka bevezetésével igyekezett a munkanélküliséget csökkenteni, hanem a kormánynál az adómentességek megadásának sürgetésével és saját üzemeinél és intézményeinél a pénzügyi helyzethez mérten kiadott munkák végrehajtásával teremtett munkaalkalmakat. Gondoskodott arról is, hogy a fővárosi munkáknál a lehetőséghez képest a fővárosi munkanélküliek nyerjenek alkalmazást.

A törvényhatósági bizottság 1930. április hó 2-án hozott határozatában már kimondta, hogy a budapesti munkanélküliség csökkentése érdekében a fővárosi munkákat végző vállalkozók vidéki munkásokat csak az esetben alkalmazhatnak, ha a budapesti munkaközvetítők nem tudnak megfelelő szakmunkást közvetíteni. 1932. április hó 7-én kiadott 61.882/1932—XII. számú rendelettel a polgármester ennek a határozatnak betartásáról és ellenőrzéséről intézkedett s egyúttal kimondta azt is, hogy úgy a vállalati úton kiadott munkáknál, mint az egyes ügyosztályok részéről saját hatáskörükben kiadott munkáknál alkalmazott munkások neve a polgármesteri IX. ügyosztállyal közlendő, hogy az ínségakció terhére való segélyezésük beszüntethető legyen.

A központi nyilvántartóhivatal 1933. márciusában adta közre az ínségesek első központilag feldolgozott statisztikai adatait. Az alábbiakban közlöm az 1933. év március, június, szeptember és december hónapjaiban nyilvántartott szegények számára vonatkozó adatokat. Az ínségesek száma az 1933. év folyamán lassú csökkenést mutat. Az ínségeseknek az összlakossághoz viszonyított 1932. évi átlagos aránya 17%-ról 14,2%-ra csökkent.

Kerület	1933. év								1933. év		
	Az ínséges családok száma				Az ínségesek összes száma				Az ínséges családok számának évi átlaga	Az ínségesek számának évi átlaga	Az ínségesek átlagos létszáma az összlakosság %-ában
	március	június	szeptember	december	március	június	szeptember	december			
I.	4.237	3.895	3.785	3.564	11.420	10.418	10.201	9.488	3.870	10.382	8.5
II.	2.682	2.368	2.140	2.303	6.022	5.244	4.702	5.024	2.373	5.248	10.0
III.	5.664	5.662	5.306	5.581	16.715	16.627	15.680	16.473	5.553	16.374	26.0
IV.	624	462	428	544	1.193	865	805	1.035	514	975	3.9
V.	3.229	3.102	2.839	3.075	7.699	7.401	6.864	7.516	3.061	7.370	9.2
VI.	11.703	11.190	9.500	10.346	33.599	32.317	27.986	30.235	10.684	31.034	17.3
VII.	11.058	8.913	7.545	8.471	26.753	21.676	18.285	20.810	8.997	21.881	11.5
VIII.	10.705	9.945	9.708	10.689	23.575	21.595	20.942	23.173	10.262	22.321	15.8
IX.	5.833	5.749	5.697	5.923	16.685	16.377	16.235	17.031	5.801	16.582	16.7
X.	3.618	3.787	3.988	3.241	13.450	13.935	14.621	12.220	3.659	13.556	17.6
Összesen	59.353	55.073	50.936	53.737	157.111	146.455	136.321	143.005	54.774	145.728	14.2

Az 1934. évi végrehajtási utasítás és a nyílt szegénygondozás keretében nyújtott segítési módok ismertetése.

A gazdasági viszonyoknak és a munkanélküliségnek súlyosbodása az 1931. év után a népjóléti igazgatás terén olyan szervezeti és ügymeneti eltolódást eredményezett, amely a népjóléti igazgatás külső képét lassan megváltoztatta. Egyre nagyobb eltérés mutatkozott a népjóléti igazgatás terén kialakult gyakorlat és annak szabályait megállapító 1931-es évi végrehajtási utasítás között. Ennek következtében szükségessé vált a népjóléti igazgatás egyes — az utóbbi évek folyamán kialakult — részének újabb szabályozása.

Az 1931. október 31-én kiadott végrehajtási utasítás a hirtelen megnövekedett számú ínségesek segélyezését még rendkívüli, átmeneti feladatnak tekintette. Az elmúlt évek tapasztalatai azonban azt tanúsították, hogy ha a gazdasági viszonyokban be is áll némi javulás, ez a segélyre szoruló ínségesek magas számát csak lassan fogja csökkenteni. Az átmenetinek tartott feladat az évek folyamán állandó jellegűvé vált és ezért volt szükség a végrehajtási utasítás intézkedései egy részének határozottabb formába való öntésére, módosítására, illetve kiegészítésére.

Az 1934. április hó 7-én kiadott újabb végrehajtási utasítással a főváros polgármestere biztosítani kívánta azt, hogy mindazok az intézkedések és ügyviteli rendeletek, amelyeknek helyességét és szükségességét az utóbbi évek gyakorlati tapasztalatai igazolták, az ínségenyhítés eredményes és egyöntetű keresztülvitele érdekében a közsegélyezés gyakorlatában az összes kerületi előljárásságokon kötelezően érvényesüljenek.

Az új végrehajtási utasítás a teljesség érdekében magában foglalta az 51.000/1899. B. M. számú rendeletet hatálytalanító s a szegénysegélyezésre vonatkozóan érvényben levő 6000/1931. M. E. számú rendelet 17—24. §-ait.

A 6000/1931. M. E. sz. rendelet ezen szakaszaiban leszögezte (17. §.), hogy a községély nélkül megélni nem tudó szegényeket az a község (város) látja el, melynek területén azok a segélyezés szükségének beálltakor tartózkodnak (tartózkodási hely), de kötelezte a »lakóhely« községet a szegényellátási költségek viselésére, ha a tartózkodási hely által nyújtott segély összege a 20 pengőt meghaladja.

A rendelet szerint »lakóhely« valakinek az a község, melynek területén a segélyezést megelőzően eltelt legutóbbi öt éven belül egyhuzamban három évig lakott. (18. §.) Három hónapnál nem hosszabb, időnkinti távollét a helybenlakást nem szakítja meg. Ha valaki a segélyezést megelőzően eltelt öt év alatt sehol sem lakott egyhuzamban három évig, lakóhelynek azt a községet (várost) kell tekinteni, amelynek területén az említett öt évi időtartamon belül a leghosszabb időt töltötte.

Ha a lakóhely nem volna megállapítható vagy a községélyre szoruló a lakóhely megállapításánál figyelembevehető öt év alatt külföldön tartózkodott, a magyar kir. népjóléti, illetőleg jelenleg a m. kir. belügyminiszter jelöli ki azt a községet (várost), amely a segélyezési költségeket viselni tartozik. (20. §.)

A rendelet megállapította a községélyezés hatósági szerveit is és Budapestre a községélyre szorulóknak ügyeinek ellátását elsőfokon a kerületi előljáró, másodfokon a polgármester hatáskörébe utalta. (24. §.)

Az 1934. év április havában kiadott végrehajtási utasítás általános irányelvei és célkitűzései a régi utasítással szemben nem változtak, a népjóléti gondozás ügyvitele azonban módosult, a régi utasításból átvett intézkedések kiegészítettek, a népjóléti gondozás szervezete pedig új alapokra épült.

Szerkezetét tekintve az új végrehajtási utasítás nyolc fejezetre oszlott. Az első a célkitűzéseket, a második a 6000/1931. M. E. számú kormányrendeletet és az ezzel kapcsolatban foganatosítandó intézkedéseket, — a lakóhely megállapítására a nem budapesti szegények hazautaztatására és a segélyezési illetékesség megállapítására vonatkozó, a régi utasításban is bentfoglalt szabályokat — tartalmazta.

A III. fejezet részletesen meghatározta a kerületi előljáróságok népjóléti szervezetét és a belső ügymenetét, hangsúlyozta az 1092/1916. kgy. számú szegényügyi szabályrendelet 16. §-ának azt a rendelkezését, hogy a népjóléti ügyeket a többi közigazgatási ágtól elkülönítve a kerületi előljáró utasításai szerint a népjóléti előadó, illetőleg az ügyforgalom megnövekedése folytán a népjóléti előadó vezetésével a kerületi népjóléti osztály végzi.

A népjóléti osztály személyzetét a népjóléti előadó, esetleg helyettese, továbbá igénybevételek idejére a Magyar Vöröskereszt Egyet Szociális Osztályának gondozónői és a népjóléti osztályához beosztott szellemi szükségmunkások képezték.

Kimondta a végrehajtási utasítás azt is, hogy a népjóléti osztály vezetője, miután a leromlott gazdasági viszonyok súlyos feladatokat rónak a kerületi népjóléti osztályokra, csak megfelelő gyakorlattal és széleskörű szociális ismeretekkel rendelkező fogalmazói szakbeli, végleges fővárosi tisztviselő lehet.

A Magyar Vöröskereszt Egylet szociális gondozónői a népjóléti osztályok munkájában, mint kerületi és körzeti gondozónők vesznek részt. A végrehajtási utasítás pontosan körülírta a gondozónők feladatait, úgy a belső hivatali, mint a külső gondozónői szolgálat tekintetében. Ezek szerint szolgálati tevékenységük szempontjából a kerületi előjáró irányítása, felügyelete és ellenőrzése alatt állanak. A kerületi előjáró hatáskörébe tartozó szegénygondozással kapcsolatos ténykedésekért a kerületi előjáró vagy annak helyettese, illetve a népjóléti előadó felelős. A vöröskeresztes gondozónőknek »hatósági ügykörben« ügydöntő intézkedésre joguk nincs. Ezt az elvet a végrehajtási utasítás ezen rendelkezéseinek kiegészítéséül kiadott 197.510/1934. pm. számú rendelet még fokozottabban hangsúlyozta és kimondotta, hogy a gondozónők, ha hivatali tárgyalásaik során a feleket hatósági intézkedésekről értesítik, azt is közölniük kell, hogy ki az az intézkedésre jogosult hivatalos közeg, akinek rendelkezésén közlésük alapul.

A kerületi népjóléti osztály személyzetének a harmadik kategóriáját a polgármesteri IX. ügyosztály által szolgálattételre kirendelt szellemi szükségmunkások képezik, akik részben a népjóléti előadásokhoz vagy a vöröskeresztes gondozónőkhöz beosztva kezelési tennivalókat, részben pedig környezettanulmányozási és családgondozási munkát végeznek. Segélyek kiosztását szellemi szükségmunkások önállóan nem végezhetik és rájuk fokozottan vonatkoznak azok a rendelkezések, amelyeket a vöröskeresztes gondozónők szolgálati viszonyának ismertetésénél felsoroltam.

Maga a kerületi népjóléti gondozómunka belső és külső szolgálatra oszlik. A munkamegosztás alapja az egyes kerületek területének nagy és kiskörzetekre történt beosztása. A nagykörzetbe tartozó ínségesek segélyezésének általános irányítását a népjóléti osztályon továbbra is a körzetvezető végezte, a kiskörzetbe tartozó ínségesek rendszeres családgondozásával kapcsolatos teendőket pedig kismérsékben a megmaradt és bevált önkéntes népjóléti megbizottak, nagyrészt pedig a népjóléti megbizotti munkakörben tevékenykedő szellemi szükségmunkások látták el. Miután azonban a beosztott szellemi szükségmunkások jogilag nem voltak népjóléti megbizottak, csak népjóléti megbizotti munkakört töltöttek be, az önkéntes népjóléti megbizottaktól kívánt fogadalmat nem kellett letenniük, igazolvánnyal azonban őket is ellátták.

Az utasítás szerint a szellemi szükségmunkások munkaterületének kijelölésénél a népjóléti osztály vezetőjének arra kellett törekednie, hogy a körzet, amelyben a szellemi szükségmunkás népjóléti megbizotti munkát végez,

lakásához minél közelebb legyen, de lehetőleg kerülni kell, hogy lakása a kijelölt körzethez tartozzék. Ha egy szellemi szükségmunkás felvétele előtt valamely kerületi népjóléti osztálynak nyilvántartásában szerepelt és ott segélyezésben részesült, úgy nem lehetett őt ugyanannak a közigazgatási kerületnek, hanem csak egy — a lakásához közelebb eső — másik közigazgatási kerületnek a népjóléti osztályán népjóléti megbízotti munkakörbe beosztani.

Az utasítás a nyílt szegénygondozás pontos és egyöntetű keresztülvitele érdekében úgy az önkéntes népjóléti megbízottaknak, mint a szellemi szükségmunkásoknak kötelezően előírta a szegényügyi szabályok és a végrehajtási utasítás rendelkezéseinek ismeretét. Ha a kerületi eljáró az önkéntes népjóléti megbízott munkáját bármilyen tekintetben nem találja megfelelőnek, jogosult a megbízást tőle visszavonni.

Az utasítás meghatározta az ínséges fogalmát, amely szerint segélyre szorulóknak azt kell tekinteni, akiről az összes lényeges életkörülményeinek lelkiismeretes és szakszerű vizsgálata után megállapítható, hogy sem önjelétől, sem eltartására kötelezhető és képes hozzátartozóinak segítségével nem tudja a pusztá megélhetéshez nélkülözhetetlen létfenntartási eszközöket megszerezni.

A végrehajtási utasítás a népjóléti megbízottaknak kötelességévé tette azt is, hogy az ínségesek számára ne csak a pusztá létfenntartást igyekezzenek biztosítani, hanem keressék azokat a lehetőségeket is, amelyekkel a család ínsége egyéb úton is megszüntethető vagy enyhíthető. Minthogy a hosszantartó munkanélküliséggel nemcsak fizikai, hanem lelki veszélyek is járnak, az utasítás kötelezővé tette az ínséges családok lelki gondozását is olyan irányban, hogy az ínséges igyekezzenek, ha csak lehetséges az ínségét a saját erejéből is enyhíteni.

Az utasítás az ínségesek részéről előadandó segélykérelem előterjesztésére, a kérelemmel kapcsolatban benyújtott okmányok átvételére, kezelésére, a segélykérelem elutasítására, a szegények nyilvántartásához szükséges gondozási ívek kezelésére, kartotékalapok kitöltésére, ellenőrző igazolványok kiállítására, a segélyek feljegyzésére, a központi nyilvántartólapok kitöltésére és kezelésére egységes ügykezelési szabályokat tartalmazott és részletesen tárgyalta azokat az általános irányelveket, amelyeket a környezettanulmányozásnál, illetőleg a gondozási ív kitöltésénél követni kellett.

A segélyek engedélyezésére, kiutalására és elszámolására vonatkozó rész kimondotta, hogy a kerületi eljáróságok a segélyekre költségvetésileg megállapított fedezeti összegből, továbbá mindazokból az egyéb anyagi eszközökből, amelyek a szegénységélyezés céljára rendelkezésre állanak, csak az ínségenyhítésre vonatkozó jogszabályok és az erre vonatkozóan kiadott polgármesteri rendeletek szerint megengedett módon folyósíthatnak segélyeket.

A segélyezési eljárás módját és mértékét a székesfőváros népjóléti igazgatásáról szóló érvényben levő 1092/1916. kgy. számú szabályrendelet rendelkezéseit kiegészítve szabályozta.

Kimerítő szabályozást nyert továbbá a kerületi előjárók által a kerületi szegényalapból kiosztott segélypénzek kezelése, a természetbeni segélyek kiosztása és elszámolása is.

Az utasítás elrendelte, hogy a kerületi népjóléti osztályok a szegénybetegek gyógykezelését, ingyen fürdőjegyek kiadását stb. végző kerületi orvosokkal, továbbá a kerületi orvosok mellett működő gondozónővérekkel szoros együttműködést fejtsenek ki és a munkájuk közben előforduló sürgős segítséget igénylő esetekre egymás figyelmét felhívják.

Részletesen szabályozta a végrehajtási utasítás az iskolanővéri központ működését, s meghatározta az iskolanővérek tevékenységének a módját a gyermekek étkeztetésénél és a gyermekek felruházási akciójánál. Meghatározta az Országos Stefánia-Szövetségnek az anya-, csecsemő- és kisdedvédelem terén a fővárossal való együttműködését, továbbá a Magyar Vöröskereszt Egylet szociális osztályának, a Szociális Missziótársulat fogház- és kórházmissziójának, valamint a karitatív egyházi és társadalmi szervezeteknek a főváros hatósági szegénygondozásában való bekapcsolódását. Végül a segélyekkel való visszaélések és a hatóságoknak e célból való megtévesztésének kiküszöbölése, továbbá a népjóléti megbízottak munkája zavartalan végzésének biztosítása érdekében az utasítás büntető rendelkezéseket is tartamazott.

A hatósági nyílt szegénygondozás keretében az előjáróságok munkája a végrehajtási utasítás értelmében jelenleg is az alábbiak szerint történik:

A rögtöni készpénzsegélyekre felvett előlegeket a kerületi előjáró vagy a polgármester által kijelölt helyettese kezeli és a rögtöni segélyek engedélyezését minden esetben saját magának tartja fenn. A kerületi népjóléti osztályok vezetői készpénzsegélyeket nem engedélyezhetnek. A kerületi előjáró a rögtöni készpénzsegélyek kifizetésére minden héten egy vagy legfeljebb két köznapot jelöl ki, amikor a segélyösszegeket maguk vagy helyetteseik személyesen fizetik ki az ínségeseknek.

Ha a segélykifizetési napokon kívül sürgős esetekben egyes segélytételek kifizetésére van szükség, a kerületi előjáró az általa egyénenként engedélyezett segélyösszegeket kifizetés végett átadhatja a népjóléti előadónak, ez esetben azonban az engedélyezett összeget és az engedélyezés napját a segélyezett saját maga vezeti a segélyezett ínséges ellenőrző-igazolványába vagy vizsgálati jelentésére.

Természetbeni segélyek, élelmiszerek, tüzelőszerek stb. kiosztása általában utalványok, illetve jegyek útján történik, amelyeknek beváltása az erre a célra kijelölt beváltóhelyeken történik. A jegyeket és utalványokat a polgármesteri IX. ügyosztály bocsátja a kerületi előjáró rendelkezésére, a beváltási hely, idő és mód megjelölésével. A kerületi előjáró által kiosztásra

kerülő segélyek részesedési arányszámát az ínségesek kerületenkinti arányának megfelelően a polgármesteri IX. ügyosztály állapítja meg. A kerületi népjóléti osztályok a természetbeni segélyek jegyeit és utalványait postán küldik el az ínségeseknek, mert a jegyosztás idején az ínségeseknek az előjáróságoknál való felesleges várakozását, — ami különösen télen kegyetlen — csak így lehet elkerülni. Az ínségeseknek esetleg közvetlenül kiadott jegyet azonnal, a postán kiküldötteket pedig utólag hetenkint vagy kéthetenkint jegyzik be az ellenőrző igazolványokba. Az ellenőrző igazolványokba különben nemcsak a kerületi előjáróságok, hanem a társadalmi egyesületekkel és jótékony szervezetekkel kötött megállapodás értelmében a társadalom karitatív szervei is bejegyeznak minden támogatást.

Étkeztetés. Az óvodás és iskolás gyermekek étkeztetése részben ingyenes, részben pedig napi 4 fillér, tehát hat napon át 24 fillér, 7 napon át 28 fillér térítés ellenében történik. Az ebédek számát a ráutaltak száma határozza meg. Az óvodás és iskolás gyermekek az iskolanővérek javaslata alapján részesülnek ebédsegélyben.

Ezenfelül vannak teljes önköltségi árat fizető gyermekek, akiknek beutalásához engedély nem szükséges, akik közül az óvodások 60 fillért, az elemi iskola negyedik osztályáig 90 fillért, végül a magasabb iskolába járók 1·20 pengőt fizetnek a hat napra kiosztott ebédért.

A ráutalt óvodás gyermekek testalkatuknak és koruknak megfelelő ellátást a gyermekotthonokban kapnak.

A gyermekotthonokban csak hétköznapiakon van gondozás, a gondozásért hetenkint 40 fillért kell fizetni. Kivételes esetben a főváros ezt a díjat is elengedi.

A felnőttek részére a főváros heti- vagy napi ebédjegyet ad ki. A heti jegyek két vagy négy hétre érvényesek.

Ingyenesen a heti ebédjegyet az kapja, akinek nem áll módjában a 1·60 pengős térítési díjat megfizetni. Azok, akiknél a helyszíni vizsgálat megállapította, hogy bárhonnan rendszeres jövedelmük van, amennyiben az olcsó étkeztetésre szükségük van, az ebédjegyeket csak 1·60 pengő térítés ellenében vásárolhatják meg. A megvásárolható ebédjegyek száma nincs korlátozva.

A négy hetes ebédjegyet a főzőhelyek az ínséges jelentkezése alkalmával az ellenőrző igazolvánnyal összefűzik, ez a jegy tehát csak akkor érvényes, ha az ellenőrző igazolvány hozzá van erősítve.

Az értelmiséghez tartozó ínségesek részére külön főzőhelyek létesültek. Ezeken a főzőhelyeken a helyben étkezők jobb külsőségek között fogyasztatják el az ebédjüket. Egy hétnapos ebédjegy ára 2 pengő, a 6 naposé 1·50 pengő. A húsos napijegyé 48 fillér, a hústalané 24 fillér. Készpénz ellenében bárki vásárolhat jegyet. Az értelmiséghez tartozó ínségesek részére is ad

a központ ingyenes kiosztás céljából a kerületi előljáróságoknak 1, 2 vagy 4 hetes jegyeket. A jegykezelés teljesen azonos a többi ebédjegy kezelésével.

A főiskolai hallgatók kizárólag a IX., Ráday-u. 33. szám alatt létesített főzőhelyen kaphatnak ebédet.

A hetijegyeken kívül a kerületi előljárók ingyenes napijegyeket is adhatnak ki azoknak a jelentkezőknek, akik sürgős segílyre szorulnak. A napijegyek általában a következő napra érvényesek, de minden kerületi előljáró csak erre a célra kijelölt főzőhelyekre utalhatja a napijeggyel étkezőket. Mindennap délután 2 óráig értesíti a megjelölt főzőhelyeket a kerület arról, hogy a következő napra mennyi napijegyet utalt oda. Aznapi ebédre jogosító napijegyeket csak délután 1 óráig és csupán rendkívüli esetekben utalhat ki és csakis olyan főzőhelyekre, amelyek aznap kiadott napijegyek elfogadására is fel vannak készülve. Minthogy a napijegyeknek a kiadása csak pillanatnyi segítséget jelent, az ezzel rendelkező ínségeseknél az ellenőrző igazolvány felmutatásától a főzőhelyek eltekintenek.

Gyermekfelruházás. Az iskolás gyermekek az iskolanővérek javaslata alapján részesülnek felruházási segílyben, amely minden esztendőben rendszeresen folytatódik, épen úgy, mint az iskolás gyermekek rongyos cipőinek megtalpalása.

Felnőttek felruházása. A felnőttek ruhautalványokat az Ínségesek Székesfővárosi Hatósági Foglalkoztatójánál (VIII., Dologház-u. 3.) váltják be az ellenőrző igazolvány felmutatása mellett.

A foglalkoztatóban különböző nagyságú ruhák megfelelő mennyiségben állanak rendelkezésre és az esetleg kifogyó nagyságokat azonnal pótolják.

Élelmiszersomagok. Az élelmiszersomagokra jogosító utalványokat a rászorultak ellenőrzőigazolványuk felmutatása ellenében a székesfőváros kb. 100 és az egész várost behálózó főzőhelyén váltják be.

Tüzelőanyag. A szén- vagy tűzifautalványokkal a segílyezetttek a részükre kiutalt tüzelőanyagot a megjelölt kiosztóhelyen vagy lakásuk közelében levő szénkereskedők egyikénél veszik át.

Ingyenkenyér. Az ingyenkenyér kettő vagy négy hétre szóló utalvány ellenében ellenőrzőigazolványának felmutatása mellett az utalványon megjelölt főzőhelyen vagy bármely péküzletben, amelynél a kirakatban elhelyezett tábla jelzi azt, hogy kenyérszelvény-beváltó hely, átvehető.

Jótekonysági utalványok. Azok az ínségesek, akik ebédsegílyben nem részesülnek, vagy akiknél ez kevés és élelmiszersegílyre szükségük van, jótekonysági utalványt kapnak, mégpedig: lóhúsutalványt, hentesáruutalványt, tejutalványt, amelyeket a kerületi előljáróságok ingyenesen osztanak szét. A lóhúsutalványokra 8—10 dg lóhúskészítményt és 10 dg kenyeret ad ki bármelyik fővárosi lóhússzék. A hentesáruutalványra 5—8 dkg hentesárut és 10 dkg kenyeret ad ki az erre a célra kijelölt hentesüzlet, a tejutalványra $\frac{1}{2}$ liter tejet és 20 dkg kenyeret ad ki a főváros területén

A székesfőváros hatósági nyílt szegénygondozásának 1934. évi költségei és azoknak gondozás! ágankint! megoszlása.

Megnevezés	Összköltség	Részletzés	P e n g ő				
			Anyai- csecsemő- és kisded- védelem	Gyermekek- védelem	Ifjúság- védelem	Felnőttek egészség- ügy védelme	Felnőttek segélyezése
Pénzsegélyek	784.446-46	Havi és rögtöni segélyek (az előjáróságok útján) Munkanélkülek karácsonyi segélye (a polgm. IX. u. o. útján)	—	—	—	—	534.454-36
Természetbeni segélyek : Étkeztetés a főzőhelyeken (ebédosztás)	3.693.257-68	Óvodás gyermekek részére	—	77.588-50	—	—	—
		Iskolás gyermekek	—	867.769-24	—	—	—
		Tanoncok részére	—	—	19.111-84	—	—
		Főiskolai hallgatók részére	—	—	48.882-18	—	—
		Terhes és szoptató anyák részére	41.888—	—	—	—	2.638.017-92
		Felnőttek részére	—	—	—	—	—
Étkeztetés a gyermekotthonokban ..	96.691-24	Óvodások részére	—	96.691-24	—	—	—
		Mesterséges tejkelesztmény csecsemőknek	61.380-69	—	—	—	—
		Terhes és szoptató anyák, csecsemők és kisdeteknek	194.836-72	—	—	—	—
		3 éven felüli gyermekeknek	—	14.918-40	—	—	—
		Iskolai tejesztás (tízórai)	—	128.999-97	—	—	204.913-61
		Felnőtteknek	—	—	—	—	—
		Tüdőbetegeknek	—	—	—	32.002-63	—
Élelmiszercsomagok	65.014-22	Családok részére	—	—	—	—	65.014-22
Jótékonyági utalványokra kiadott lohaszkészítmények, hentesárak és tej kenyéradagall	295.818-26	Terhes és szoptató anyáknek	5.843—	—	—	—	—
		Felnőtteknek	—	—	—	—	289.975-26
Ingyenkenyér	311.310-29	Utalvány terhes és szoptató anyáknek	4.712—	—	—	—	—
		családok és felnőtteknek	—	—	—	—	301.755-29
		Kenyérfogyasztókban kiosztva	—	—	—	—	4.843—
Ruha és cipőosztás	337.233-25	Csecsemőkelengyekölcsönzés	41.973-90	—	—	—	—
		Gyermekek részére	—	212.310-59	—	—	—
		Felnőttek	—	—	—	—	82.948-76

A székesfőváros hatósági nyílt szegénygondozásának 1934. évi költségei és azoknak gondozási ágankinti megoszlása. (Vége.)

Megnevezés	Összköltség	Részletezés	Anyar- csecsemő- és kisdet- védelem	Gyermekek- védelem	Ifjúság- védelem	Felnőttek egészség- ügyi védelme	Felnőttek segélyezése
	Pengő						
Tüzelőosztás	60.001-19	Terhes és szoptatós anyáknak Családoknak	910.— —	— —	— —	— —	— 59.091-19
Gyógyszerek és gyógyászati eszközök	366.104-07	Ingyen gyógyszerek és gyógyászati eszközök . Gyógyfürdőjégek Külsőki ingyenes kíségtő orvosi rendelők inségesek részére	— — —	— — —	— — —	364.261-57 1.215.— 627-50	— — —
Orsz. Stefánia-Szövetség védőintézetekinek fenntartására támogatás	113.352-29	Terhes és szoptatós anyák és csecsemők	113.352-29	—	—	—	—
Bölcsődék és napközi otthonok fenntartása	282.428-10	Szoptatós anyák, csecsemők, kisdetek	282.428-10	—	—	—	—
Kórház-utcai napközi kisdetothon fenntartása	16.049-87	Kisdetek	16.049-87	—	—	—	—
Gyermekeknymaraltatás	390.989-96	Iskolás gyermekek	—	390.989-96	—	—	—
Hajléktalanok elhelyezése	630.165-07	Melegedőszobák Lakbérsegélyek Népzsálló fülkebérlés Vöröskeresztes éjjeli menedékhelyek hálódjái . Éjjeli menedékhelyek Szükségelakások fenntartása és szükségelakások céljaira berelt magánlakások bére	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	34.363-89 7.982.— 12.626.— 10.520.— 213.402-33 351.270-85
Munkanélkültek foglalkoztatása	4.024.766-97	Szellemi szükségmunka Fizikai szükségmunka Házilipari foglalkoztatás : ruhavarrás játékárúkészítés Inségmunkások jutalmazása	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	— — — — — —	587.975.— 3.257.499-65 87.814-96 11.477-36 80.000.— 9.085.987-75
Mindössze ...	12.104.680-94		763.374-57	1.789.287-90	67.904-02	398.106-70	9.085.987-75

az a — kb. 270 — tejcsarnok, amelyik utalványbeváltással foglalkozik. Ilyen utalványokat adományok céljára jómódú felek is vásárolhatnak (lőhúsutalványt 8, hentesáruutalványt 15 és tejutalványt 18 fillérért) a polgármesteri IX. ügyosztály házipénztárától.

Ingyentejlesztés. Azok a betegek vagy ínségesek, akik esetleg orvosi rendeletre tejfogyasztásra szorulnak, ingyentejutalványt kapnak. Az utalvány heti vagy napijegy. Hetijegyet csak azok az ínségesek kapnak, akiknek huzamosabb tejfogyasztásra van szükségük, napijegyet pedig azok az ínségesek, akik azt kisegítő segélyként kapják. A jegyek ellenében $\frac{1}{2}$ liter tejet és 10 dg kenyeret szolgáltatnak ki a hatósági főzőhelyek naponta reggel 8—10 óra között.

Az ínségesek foglalkoztatója. Az ellenőrzőigazolvánnyal ellátott ínségesek foglalkoztatása céljából létesült az Ínségesek Székesfővárosi Hatósági Foglalkoztatója, a VIII. ker., Dologház-utca 3. szám alatt, ahol a munkáért jelentkező ínségesek vagy varrási munkákat kapnak, (a munkára jelentkező és megfelelő gyakorlattal bíró nők ezt a munkát otthon is elvégezhetik) vagy emléktárgyak és játékszerek készítésénél, festésénél és fényezésénél alkalmazzák őket vagy fafűrészelésnél és aprításánál.

Bölcsőde és 1—3 éves kisdéd-napközi otthon. Hat olyan intézete van a Stefánia-Szövetségnek a székesfővárosban, ahol a védőintézet mellett bölcsőde és 1—3 éves kisdedek részére napközi otthon van. Ezekben a csecsemőket és a kisdedeket a munkába járó rászoruló ínséges anyáktól reggel átveszik és megfürösztik, majd az intézet ruháiba öltöztetve táplálják és gondozzák. A gondozás legnagyobb része ingyenes, a teljes díj naponta 30 fillér, a féldíj 15 fillér. A gyermekeket a bölcsődék és napközi otthonok vezetői veszik fel és a gyermekgondozást szakképzett gondozónők végzik. A napközi otthonok fenntartásának összes költségeit a főváros viseli.

A magános hajléktalan egyének elhelyezése és foglalkoztatása. A székesfőváros által fenntartott éjjeli menedékhelyekre a hajléktalan felnőtt magánosokat a központi menedékhely-iroda utalja be rendszerint egy havi időre és pedig a munkaképeseket könnyebb természetű munka elvégzése ellenében, a munkaképteleneket pedig ingyenesen. A központi iroda részéről beutalt hajléktalanokat ebédjeggyel és jótékonysági utalvánnyal látja el. A munkaképes hajléktalanok ellátásuk fejében kötelesek havonta 10 napon át, naponta 6 órai munkát végezni azokon a munkahelyeken, amelyeket a kerületi előljáróságok műszaki osztályai kijelölnek.

A magános hajléktalan egyének segélyezése. A VI., Angyalföldi-úti menhely gondnoka minden hétköznapon egy-egy 10 dg kenyér és 8 dg. lőhúsáru beváltására szóló utalványt ad minden olyan jelentkező felnőtt egyénnek, aki rendes lakás hiányában nem részesül sem a kerületi előljáróságok, sem a központi menhelyiroda ellátásában.

A székesfőváros tejsegélyezése. A terhes és szoptatós anyák, csecsemők és 3 éven aluli kisdedek az anya- és csecsemővédő intézetek; a 3—14 éves gyermekek az iskolanővéri intézmény; a tüdőbetegek a székesfővárosi tüdőbeteggondozó intézetei útján részesülnek a főváros állandó tejsegélyében.

Csecsemőkelengye ellátás. Ugyancsak az anya- és csecsemővédelem munkájának elősegítésére a főváros a rászorultaknak csecsemőkelengyét kölcsönöz 8—10 hónapi használatra. A kölcsönzési határidő letelte után a kelengyét vissza kell szolgáltatni, hogy fertőtleníttve és kijavítva mások is megkaphassák. A csecsemőkelengyre szóló utalványokat az anya- és csecsemővédő intézetek adják ki, azoknak a beváltása az Ínségesek Székesfővárosi Hatósági Foglalkoztatójánál (VIII., Dologház-utca 3.) történik.

A kerületi előjárások a fent ismertetett segítségi módokon kívül a kerületi orvosok útján ingyenes gyógyszert, gyógyászati segédeszközöket engedélyeznek az ínségesek részére, továbbá szükség esetén az elhalt ínséges részére ingyen temetést.

Vannak oly segítségi módok is, amelyek lebonyolítását a polgármesteri IX. ügyosztály végzi, de tulajdonképpen szintén a nyílt szegénygondozás keretében ismertetett segítségi módok közé sorozhatók. Ilyen a szellemi szükségmunka, amely megfelelő szellemi képzettséggel rendelkező ínségesek támogatása munkaszolgáltatás ellenében. Szükséglakás kiutalás, melyet 1932. szeptember 20-án hatályba lépett 4780/1932. M. E. számú rendelet a közsegély egyik módjaként említ. Azon hajléktalan családok részére, akiknek szükség-lakásban való elhelyezése lehetetlen, a polgármesteri IX. ügyosztály különlegesen méltányos körülmények fennforgása esetén lakbérsegélyt nyújt. Bár bizonyos vonatkozásban szociálpolitikai tevékenységnek is minősíthető, mégis meg kell említenem itt a gyógyfürdőkbe ingyen fürdőjegyek osztását és a gyermeknyaraltatást is.

A munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszerének bevezetése.

Láttuk, hogy a székesfőváros közjótékonyági tevékenységének rendszere az utóbbi 20 év alatt gyökeres változásokon ment át. De nemcsak a rendszer változott meg, megváltozott a hatóság támogatására szorulóak száma és összetétele is. Míg a fővárosnak a háború előtt jórészt csak a munkaképtelen (beteg, elaggott) egyénekről és védelemre szoruló gyermekekről kellett gondoskodnia, 1934-ben ezek a közsegélyre szorulóknak csak kis hányadát képezték s a támogatottak zömét a munkanélküliség következtében önhibájukon kívül hatósági segélyre szoruló munkaképes egyének alkották.

A főváros az ínségenyhítő akció kibővítésénél azt az álláspontot foglalta el, hogy az ínségeseket nem ingyenes alamizsnaszerű juttatásokkal támogatja, hanem a természetbeni segélyezésért bizonyos csekély térítést kíván. Bár ezt az álláspontot a mai napig sem adta fel, mégis miután az

ínségesek a csekély térítést sem tudták megfizetni, lassan reá kellett térnie az ingyenes juttatásokra és a természetbeni segélyeknek túlnyomó része ingyenessé vált.

Ám úgy az elméleti megállapítások, mint a gyakorlat tapasztalatai arra figyelmeztették a fővárost, hogy a huzamosabb időn át tartó ellenszolgáltatás nélküli segélynyújtás káros következményekkel jár, amely előbb-utóbb jelentkezni fog a főváros gazdasági, szociális és erkölcsi életében is. A munkaképes munkanélkülieknek ellenszolgáltatás nélkül való segélyezése ugyanis közgazdasági szempontból improduktív, szociális szempontból helytelen, mert nem lehet a munkakerülőket a munkára kész ínségesek közül kiválasztani, etikai szempontból pedig káros, mert hajlamossá teszi az ínségeseket a munkakerülésre és önérzetes emberek munkakészségét is elpusztítja.

A közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztály évek óta foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy miképpen lehetne az ínségnyhítás rendszerének jelzett hibáit kiküszöbölni és azt egy, a szociálpolitika alapelveire felépített, értéktermelő segélyezési rendszerre átalakítani.

Az ügyosztály beható tanulmány tárgyává tette ez ügyben az összes klalakult bel- és külföldi eljárási módokat, de ezek közül — Budapest különleges körülményeit figyelembe véve — egy sem mutatkozott alkalmasnak arra, hogy segítségével a főváros területén a kérdést a szociális elvnek és a közérdeknek megfelelő módon lehessen megoldani.

A legtöbb magyar vidéki város 1932—33. évben tért át a munkaszolgáltatás ellenében nyújtott segélyezés rendszerére. Ezekben a városokban segélyt vagy csak a már teljesített munkaszolgáltatás után és annak értéke arányában kaphatott az ínséges vagy a kapott segély értékét az ínségesnek azonnal le kellett dolgoznia. Segélyben tehát csak akkor és abban a mértékben részesül az ínséges, amikor és amennyi munkát végzett.

A székesfőváros különleges helyzetének és a főváros hatósága részéről megkívánt szociális szempontoknak ilyenféle megoldások nem feleltek meg. Nem lehetett Budapesten a munkaszolgáltatás ellenében való segélyezés rendszerét bevezetni, mert a főváros tisztában volt azzal, hogy míg a munka az emberi megélhetés biztosításához szükséges minimális munkabérre ad jogot — a munkaszolgáltatás, az ínségmunka követelése jogot ad az ínségesnek a segélyező hatósággal szemben a tengődési minimum biztosításának igénylésére. Ezt pedig a főváros — addig, amíg a kérdést a kormányhatóság országosan és egyöntetűen meg nem oldja — szegényeinek nagy száma következtében nem tudta volna biztosítani. Ezért nem vezette be a főváros a munkateljesítés ellenében való segélyezés rendszerét, dacára annak, hogy ezen gondolatot elvben elsőnek szögezte le és ezért kellett Budapesten új rendszerről gondoskodni. Oly módszerrel kellett kísérletet tenni, amely a már alkalmazott módszerek hibáit kiküszöböli ugyan, de

mégis alkalmas arra, hogy megakadályozza a munkanélküliek nagy tömegeinek demoralizálódását, amely a segélyeknek legalább egy részét értékelő munkává alakítja át és amely végül megakadályozza a tél folyamán a munkanélkülieknek vidékről a fővárosba való tódulását.

Az elmondottak logikus következménye, hogy az inségenyhítés új rendszere is csak munkaszolgáltatás elvén épülhetett fel, de a főváros rendszere »a munkakészség igazolása ellenében nyújtott segélyezés« nevet kapta, mert nem kívánta az inséggel sem a már számára kiutalt segélyt, sem a határozott értékű jövőbeni segélyt ledolgoztatni, csupán azt kívánta, hogy a munkaképes inséges bizonyítsa munkakészségét. A munkateljesítés idejét vagy értékét ez a rendszer nem arányította az inségesnek juttatott segély értékéhez, hanem csak azt kívánta a munkaképes családfőtől, hogy munkakészségének igazolásaképpen a főváros állandó segélyezése ellenében bizonyos meghatározott időn át díjtalan munkát, u. n. inségmunkát végezzen.

A főváros, mint már említettem, 1926-ban bevezette a szellemi munkanélküliek segélyezésénél a munkateljesítést, később pedig felállította az inségesek foglalkoztatóját. Ezek Budapesten a munkaszolgáltatás ellenében való segélyezés első megoldási formájának tekintendők. Bevezette továbbá a munkaszolgáltatással egybekötött segítséget a főváros 1932. december hó 24-én a menhelyen is. Ezen időpont óta ugyanis a felnőtt magánosok közül a munkaképes hajléktalanok egyhavi menhelyi ellátásukért 10 napon át naponként 6 órai könnyű munkát végeznek. Ezt a részben már bevezetett munkaszolgáltatási rendszert terjesztette ki a főváros, a munkaszolgáltatás mértékét lényegesen csökkentve akkor, amidőn a polgármester 1934. évi szeptember 26-án kelt 101.184/1934—pm. számú rendeletében intézkedett a munkakészség igazolása ellenében nyújtott segélyezés rendszerének 1934. évi október hó 8-tól kezdődően a hatóság nyílt szegénygondozás egész területén való bevezetése tárgyában. A polgármester az új rendszer megszervezésével és végrehajtásával a közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztály vezetőjét és a kerületi előjárókat, a munkálatok műszaki megszervezésével és végrehajtásával pedig az út- és csatornaépítési ügyosztály vezetőjét bízta meg. A rendelet megjelenése után 1934. szeptember 28-án a munkakészség igazolása ellenében nyújtott segélyezés végrehajtása tárgyában a polgármester utasítást adott ki az előjáróságok részére és ennek alapján indultak meg az inségmunkák.

A végrehajtási utasításban intézkedés történt aziránt, hogy a munkára beosztott inségesek a munkateljesítés tartamára naponta a munka megkezdése előtt egy-egy lóhúsáru, a munka befejezése után pedig egy-egy hentesáru kiváltására jogosító élelmiszerutalványt kapjanak.

Az utasítás részletesen megjelölte azokat a szociális szempontokat, amelyeket az inségesek behívásánál és az inségmunkára való beosztásánál,

illetőleg kiküldésénél a kerületi előjárók népjóléti osztályainak érvényesíteniök kell s amik közül a legfontosabbak a következők:

Az ínségmunkára behívható segélyezettek alsó korhatára betöltött 16 év, felső korhatára pedig a betöltött 60 év.

Oly segélyezettek, akik iskolai képzettségüknél vagy előző foglalkozásuknál fogva az értelmiségi osztályhoz tartoznak, tehát szellemi munkásoknak tekinthetők, az ínségmunka keretében lehetőleg nem testi munkára, hanem csak irodai, felügyelői vagy munkavezetői teendőkre osztandók be. Háztartásbeli nőknek testi munkára való beosztásánál a méltányosság határain belül ugyancsak tekintettel kell lenni előző életmódjukra.

Nők általában csak akkor hívhatók be ínségmunkára, ha ezáltal gyermekeik és hozzátartozóik gondozása fennakadást nem szenved.

Ínségmunkára átmenetileg sem oszthatók be a segélyezett családfők vagy magánosok, ha a kerületi orvossal igazolják, hogy betegek, gyöngék vagy kiképzés alatt állnak (tanulók, tanoncok).

Nem osztható be ínségmunkára az a segélyezett családfő sem, aki igazolni tudja, hogy állandó munkája van, de ez esetben — feltéve, hogy ilyen körülmények között is fennáll a segélyre való ráutaltság — az illető család csak akkor részesülhet további segélyezésben, ha a dolgozó családfő helyett egy másik családtag teljesíti a munkaszolgáltatást. Ha egy ilyen családban munkaképes családtag egyáltalában nincsen, úgy méltányosságból munkakészsége igazolására 3 hónapi haladékot kaphat.

Minden családból csak egy családtag — lehetőleg a családfő — osztható be ínségmunkára.

Ha egy családban a családfő nem munkaképes, de a család tagjai között több munkaképes 16—60 éves korhatáron belüli egyén van, úgy lehetőleg férficsaládtagot kell behívni az ínségmunkára, ha pedig több olyan férficsaládtag van, aki munkateljesítésre behívható, akkor azt a férficsaládtagot kell behívni, akit a családfő kijelöl.

Ha a családfő nő, de a családtagok sorában van egy vagy több munkaképes 16—60 év közötti férfi, akkor lehetőleg a férfi családtagot kell az ínségmunkára behívni.

Ha valamely családban az ínségmunkára behívható családtagok mindegyike nő, akkor az hívandó be közülük, akit a családi és háztartási kötelessége a legkevésbé vesz igénybe.

Az utasítás intézkedett a munkáltatás szociális szempontból való ellenőrzéséről is, amely kiterjed az összes kijelölt munkahelyeken dolgozó ínségmunkások panaszainak meghallgatására és orvoslására, továbbá annak megállapítására, hogy nem kívánnak-e az ínségmunkástól fizikai erejét meghaladó, esetleg veszélyeztető munkát. A polgármesteri IX. ügyosztály vezetője az ínségmunka szociális ellenőrzésével saját közegein kívül a kerületi

előjáró hozzájárulásával a kerületi népjóléti osztály vezetőjét és a kerületi vagy körzeti gondozónővéreket is megbízhatja.

Az ínségmunkásokat a foglalkoztató hatóságok (polgármesteri ügyosztályok, főv. kertészet, kerületi előjáróságok mérnöki osztályai), illetőleg fővárosi intézmények a Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkaelosztó Hivataltól igénylik, megjelölve a munka helyét, a munka nemét és idejét, valamint azt, hogy mennyi férfit és nőt, illetve mennyi szellemi és fizikai munkást kérnek. Amennyiben szakmunkásokra is szükség van, az igénylésben azt is megjelölik.

A Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkaelosztó Hivatal a munkáltató hivatalok által bejelentett létszámú munkást a kerületi előjáróságok népjóléti osztályaitól kéri. A munkára behívottak a népjóléti osztályon az illetékes körzetvezetőnél jelentkeznek, aki a munkábaállókát munkagazdálkodással látja el.

Az utasítás részletesen intézkedett a munkaigazolványok kitöltéséről, az ínségmunkásokról kiállított névjegyzékek kezeléséről, a Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkaelosztó Hivatal adatszolgáltatásáról és az ínségmunkával kapcsolatos egyéb adminisztratív teendőkről.

Az utasítás rendelkezése szerint az ínségmunkálatok kizárólag saját kezelésben, tehát vállalkozók kizárásával hajtandók végre s csak olyan munkák lehetnek, amelyeket a hatóság egyébként vagy egyáltalán nem vagy nem abban a terjedelemben hajtana végre és csak feltétlenül hasznos, tehát értéktermelő munkák lehetnek.

Az ínségmunkák végrehajtására vonatkozó utasítás utolsó szakasza az ínségmunkának a munkahelyeken való megszervezéséről intézkedett. E szerint az ínségmunka műszaki vezetésével megbízott II. ügyosztály a IX. ügyosztállyal egyetértésben kijelölt útelőkészítési és telekegyengetési munkahelyeken az ínségmunkára kiküldött ínségesekből munkáscsoportokat alakított. A felügyeletről, a munkák kitűzéséről és az adminisztrációs teendők elvégzéséről a kerületi előjáróságok mérnöki osztályai, illetőleg a székesfővárosi kertészet igazgatósága gondoskodtak. Az ínségmunkák megindításakor a m. kir. belügyminiszter 224.829/1933—XII. számú rendeletében foglaltak alapján magánbiztosítás útján (Magyar—Francia Biztosító Rt.) gondoskodás történt az ínségmunkásoknak baleset- és szavatossági biztosításáról.

A székesfőváros törvényhatósági bizottságának több mint 40 tagja az ínségmunkák megindításakor rendkívüli közgyűlés összehívását kérte. Az 1934. év október hó 17-én megtartott rendkívüli közgyűlés Miklós Ferenc törvényhatósági bizottsági tagnak azt az indítványát fogadta el, amely a munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszerének három havi próbaidőre való fenntartását javasolta.

Az új rendszer első hónapjában az ínségmunkára behívott munkaképes családfők és magános egyének egy jelentékeny része a munkaszolgáltatást megtagadta. Az első hetek elteltével a gyakorlati kivitelnél szerzett tapasztalatok alapján a rendszer az ínségesek szempontjából méltányosabb lett. A polgármester 170.937/1934—pm. számú rendeletével egyénenkint 8 pengő munkajutalmat engedélyezett mindazon ínségesek részére, akik a félvévenként 18 munkanapra terjedő ínségmunkákat elvégezték, a 177.552/1934—pm. számú rendelet pedig lehetővé tette, hogy a kerületi előljárók azokat az ínségeseket, akik ruha és cipő hiányában az ínségmunkát elvégezni nem tudták, ruhá-
neműekkel segítsék. A kiutalt ruházati cikkek ellenében az egy félévre előírt 18 napi ínségmunkák megkezdése előtt az ínségeseknek minden cikkért külön egy, illetve két napra terjedő ínségmunkát kellett végezniök.

Az ínségmunka három havi próbaideje alatt a kerületi előljárók összesen 1500 darab szvetert, 100 darab struxnadrágot, 1000 pár talpalt bakkancsot, 500 pár talpalt férficipőt és 300 pár talpalt női cipőt utaltak ki az ínségmunkások részére.

Azokat az ínségeseket, akik kétszeri behívásra sem jelentkeztek vagy jelentkeztek ugyan, de a munkát indokolatlanul megtagadták, a kerületi előljárók határozatban értesítették, hogy hatósági segélyben mindaddig nem részesülhetnek, amíg munkakészségük igazolása céljából önként nem jelentkeznek. A 189.276/1934. számú polgármesteri rendelet intézkedése szerint a családfő magatartása iskolás gyermekei segélyezésére nincs befolyással, mert azok abban az esetben is részesülnek ebédeltetési stb. segélyben, ha a családfő a munkaszolgáltatást megtagadja.

A három havi próbaidő alatt a polgármesteri II. ügyosztály kimutatása szerint az ínségesek a következő munkákat végezték :

1. a székesfőváros kertészete által foglalkoztatott ínségmunkások befásítottak 6 utcát, parkozási előmunkálatokat (talajjegylengetés, átforgatás) végeztek a dunajobbparti részen 21 helyen és a dunabalparti részen 11 helyen, összesen 32 helyen ;

2. a kerületi előljáróságok műszaki osztályai részéről foglalkoztatott ínségmunkások : járható állapotba helyeztek 21 utcát (kb. 10 km hosszban), lejtésintbe hoztak 10 utcát (6-5 km hosszban), vízlevezető és útszegélyárok tisztítást végeztek 65 utcában (105 km. hosszban), gazírtást végeztek 105 utcában, gyalogutat salakoztak 205 utcában (140 km hosszban), kőanyagválogatást és kőértakarítást végeztek 9 helyen, sárlehuást és takarítást végeztek 50 utcában, hóeltakarítást végeztek 40 kültelki utcában, mintegy 17 km hosszban.

A tapasztalat szerint az ínségmunkások munkateljesítménye a rendes munkabérért dolgozó napszamosok munkateljesítményének alatta marad. Ennek oka, hogy a munkabér serkentő hatásától eltekintve, az ínségmunkások jelentékeny része a hosszas munkanélküliség folytán a rendes

munkától teljesen elszokott emberek, akiket először hozzá kell szoktatni a rendszeres munkához. Az ínségmunkásokat foglalkoztató munkahelyek közegei, tekintve azt, hogy a munkakészség igazolása a tulajdonképeni cél, az ínségmunkásokat a lehető legméltányosabban kezelik.

A polgármester a próbaidő eltelte után (1935. január 8) miután meg lehetett állapítani, hogy az ínségesek mindinkább megbarátkoztak a munkaszolgáltatás gondolatával, 128.586/1935—IX. szám alatt a közjótékonyági és szociálpolitikai szakbizottságnak beszámolt a munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszerének első három hónapjában szerzett tapasztalatairól és javasolta a rendszer további fenntartását. A szakbizottság 1935. február 5-én tartott ülésén foglalkozott az előterjesztéssel, ahhoz szótöbbséggel hozzájárult és a javaslatot pártolóan terjesztette a közgyűlés elé.

Az 1934. október hó 8-tól 1935. január hó 8-ig terjedő három havi próbaidő elteltével a kialakult gyakorlat alapján az ínségmunkák végrehajtása olyképen módosult, hogy az ínségmunkára behívható egyének korhatára a betöltött 16-tól 60. év helyett 18-tól 55. évig terjed. A családfenntartó nők foglalkoztatására vonatkozó intézkedések pedig úgy módosultak, hogy azok a nők, akiknek 0—6 éves korban levő gyermekük van, ha nincs olyan családtag, aki a gyermekekre édesanyjuk távollétében felügyelhet, a munkakészség igazolásának kötelezettsége alól mentesíttetnek. Ha azonban egy ilyen családban van olyan munkaképes 18—55 év közötti férfi vagy nő, úgy a családfenntartó nő helyett arra hárul a munkakészség igazolásának kötelezettsége. A hadirokkantak, ha 50%-nál magasabb rokkantsági fokúak, az ínségmunka alól teljesen felmentetnek, a 25%-os hadirokkantaknál pedig a méltánylandó körülményekre különös tekintettel vannak és őket csak könnyebb természetű munkánál foglalkoztatják.

Az ínségmunka elmúlt 8 hónapjára (1934. X. 8-tól 1935. V. 31-ig) vonatkozó adatok a következők:

A ker. népjóléti osztályoktól idézést kapott munkakészségének igazolása végett	38.897 ínséges
Az idézésre nem jelentkezett.....	6.808 «
A beidézetek közül halasztást kapott	9.749 «
A munkahelyre kiküldöttek száma	22.340
A kiküldöttek közül a munkát indokolatlanul abbahagyta	5.419
A munkát különféle okokból (betegség, alkalmi munka) ideiglenesen félbeszakította.....	4.059
A kiszabott munkát elvégezte	12.862 ínséges
A munkanapok száma 1934. X. 8-tól 1935. V. 31-ig	190
Ezen idő alatt az ínségesek részéről szolgáltatott munkanapok száma	297.087
A naponta foglalkoztatott ínségesek átlagos száma	1.564
Az ínségmunkával kapcsolatban munkajuttalmak fejében kifizetett összeg	104.016 P volt.

A munka elvégzésére beidézett ínségeseknek tehát 33·1%-a (12.862) igazolta munkakészségét. Majdnem ugyanennyi azoknak a száma (12.227), akik részint az idézésre nem jelentkeztek, részint pedig munkaigazolványukat átvéve, a munkát indokolatlanul abbahagyták vagy meg sem kezdték. Százalékban kifejezve számuk az összes beidézett ínségesek 31·4%-át teszik ki. Azok száma, akik engedély alapján kötelezettségüket még nem rótták le, 13.808 (35·5%). Mindhárom esetben az ínségesek tehát majdnem egyenlő arányban szerepelnek. Azok, akik a munkát indokolatlanul nem végezték el, az ínségesek nyilvántartásából töröltetnek mindaddig, amíg a munka elvégzésére nem jelentkeznek. Feltehető, hogy ezek az ínségesek nagyrésze azért nem tett eleget kötelezettségének, mert időközben vagy már jóval előbb is olyan foglalkozást talált, mellyel a tengődési minimumot elérő munkabért családja számára biztosítani tudta. Így ezek a szegénygondozás szempontjából munkanélkülieknek nem tekinthetők s különben is töröltettek volna a nyilvántartásból. A fenti szám azonban a munkakerülőket is magában foglalja. Ezek abszolút számát megállapítani igen nehéz a nyilvántartott ínségesek sorai között és az a rendszeres családgondozás következtében nem is jelentékeny. A munkakerülők nagyrésze a kerületi nyilvántartásokból már régen kikerült és csak a magánjótékonyság adományaiból, koldulásból tarthatják fenn magukat.

Az elmúlt 8 hónap alatt az ínségmunkával átlag naponta 1564 ínséges foglalkozott. Ezeket a székesfőváros kerületi mérnöki hivatalai gazirtással, salakhordással, földmunkálatokkal, járdarendezéssel, a fővárosi kertészet pedig földgyegetéssel, talajforgatással és utak tisztításával foglalkoztatták. A női ínségeseket nagyrészt a kertészet foglalkoztatta s inkább a könnyebb munkákat, mint például gyomlálást bízták rájuk. A Tabán rendezésével kapcsolatos földmunkálatok egy részét a fővárosi kertészet az ínségmunkásokkal végezteti. A Tabán rendezésénél átlag naponta 450—550 ínséges dolgozott.

Az 1934. év folyamán a nyílt szegénygondozás rendszere kétszer is módosult. A módosítások a gondozás célszerűbb megoldását igyekeztek biztosítani. A segítségi eszközök korlátolt volta követelően előírta, hogy a főváros csak a tényleg támogatásra utaltak segítségével foglalkozzék és a rendszeres családgondozás és a munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszerének bevezetése a hatósági támogatásra reá nem szorulóknak az előljárásgok nyilvántartásából való törlését lehetővé tette.

Ha a Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkaelosztó Hivatalnak az ínségesek számának 1934. évi alakulásáról készített alábbi kimutatását vizsgáljuk, az év folyamán az ínségesek számának lényeges csökkenését állapíthatjuk meg. Ez a csökkenés azonban nincs arányban a viszonyok javulásával s azzal nem is magyarázható, hanem egyrészt a családgondozás rendszeressé válásának, a szeptember és december hónapok között jelentkező

nagy csökkenés pedig jórészt a munkakészség igazolása ellenében való segélyezés rendszere bevezetésének (a munkát megtagadók töröltettek) az eredménye.

Kerület	1934. év										
	Az inséges családok száma				Az inségesek összes száma				Az inséges családok számának évi átlaga	Az összes inségesek számának évi átlaga	Az inségesek átlagos létszáma az öszs- lakosság %-ában
	március	június	szeptember	december	március	június	szeptember	december			
hónapokban				hónapokban							
I.	1.742	1.463	1.414	1.381	4.329	3.609	3.482	2.921	1.500	3.585	5-1
II.	2.347	2.166	2.083	1.737	5.178	4.781	4.632	4.055	2.083	4.661	8-8
III.	5.306	4.835	4.478	3.532	15.595	14.349	13.132	10.449	4.538	13.381	20-9
IV.	532	434	387	361	1.019	795	707	637	428	790	3-1
V.	3.145	2.832	2.662	2.033	7.714	6.833	6.486	5.720	2.668	6.688	8-2
VI.	10.467	9.746	8.856	7.557	30.083	28.116	25.557	20.829	9.156	26.146	14-4
VII.	9.361	8.077	7.149	7.076	23.191	19.761	17.429	16.686	7.916	19.267	10-1
VIII.	11.356	9.987	9.428	6.774	24.370	21.289	19.786	15.218	9.386	20.166	14-3
IX.	6.146	5.554	5.299	5.211	17.641	15.966	15.259	14.490	5.553	15.839	15-9
X.	3.429	2.959	2.816	2.914	12.705	11.892	10.423	11.199	3.030	11.555	15-2
XI.	1.841	1.476	1.272	1.679	5.099	4.248	3.686	3.723	1.567	4.189	7-8
Összesen	55.672	49.529	45.844	40.255	146.924	131.639	120.579	105.927	47.825	126.287	12-1

Az inségesek megoszlása 1935. évi március hó 15-én.

A közjótékonyági és szociálpolitikai ügyosztály 1935. március havában az inségesek viszonyainak megvizsgálása érdekében a kerületi előljáróságok népjóléti osztályaival statisztikai felvételt készítettett az előljáróságok nyilvántartásában szereplő inségesekről. A felvétel első ízben terjedt ki az inségesek nem- és korcsoportonként való megoszlására és a munkanélküliség és a munkaképesség kérdését is korcsoportonként vette vizsgálat alá. A kerületi előljáróságok az inségesek összeszámlálását az egyes kiskörzeteken belül a családgondozó ívek alapján végezték s a kiskörzetek adatait nagykörzetek szerint csoportosítva küldték be az ügyosztálynak. A statisztikai adatok feldolgozását az ügyosztály végezte.

Ennek a statisztikai felvételnek jelentősége az abból levonható tanulságokban rejlik. Felhasználásának lehetőségét a gyakorlat fogja megmutatni. Azt azonban meg kell állapítani, hogy a fővárosnak a részletek kutatására irányuló ezen első kísérlete csak a legsürgősebb kérdéseket világította meg. A statisztikai felvétel részletes feldolgozása most készült el és úgy vélem közérdeklődésre tarthatnak számot az alább közölt és 1935. március 15-i felvételt ismertető adatok.

A kerületi népjóléti osztályok nyilvántartásaiban szereplő segélyezett inségesek megoszlása 1935. március 15-én a következő volt:

Kerület	Az inségesek megoszlása kerületenkint 1935. március 15-én																	
	Az inségesek létszáma	E b b ő l		Az inségesek száma az össz- lakosság %-ában	Egyedül álló személy	Családok száma	E b b ő l											
		férfi	nő				2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
							t a g ú c s a l á d											
I.	2.566	1.125	1.441	3-6	489	617	233	163	99	62	27	20	8	2	2	—	1	—
II.	3.510	1.552	1.958	6-6	607	917	393	237	142	82	32	17	10	3	1	—	—	—
III.	9.581	4.639	4.942	14-7	843	2.371	688	600	474	299	147	83	40	23	10	3	4	—
IV.	664	252	412	2-6	230	161	95	35	21	6	3	1	—	—	—	—	—	—
V.	4.714	2.085	2.629	5-7	591	1.179	450	270	184	118	78	39	21	16	1	2	—	—
VI.	19.132	8.884	10.248	10-4	2.214	4.798	1.641	1.147	924	488	328	137	81	40	9	2	1	—
VII.	16.286	7.212	9.074	8-5	2.501	4.220	1.739	1.054	690	350	202	108	44	20	9	3	1	—
VIII.	13.240	5.927	7.313	9-4	2.379	3.517	1.636	864	513	275	116	60	32	15	3	3	—	—
IX.	13.159	5.868	7.291	13-2	1.430	3.323	1.164	773	594	393	200	112	48	23	11	4	1	—
X.	9.997	4.860	5.137	12-4	470	2.342	516	528	488	343	230	117	58	46	11	3	2	—
XI.	3.565	1.699	1.866	6-4	479	850	272	216	154	87	65	24	17	8	3	2	1	1
Összesen .	96.414	44.103	52.311	9-2	12.233	24.295	8.827	5.887	4.283	2.503	1.428	718	359	196	60	20	13	1

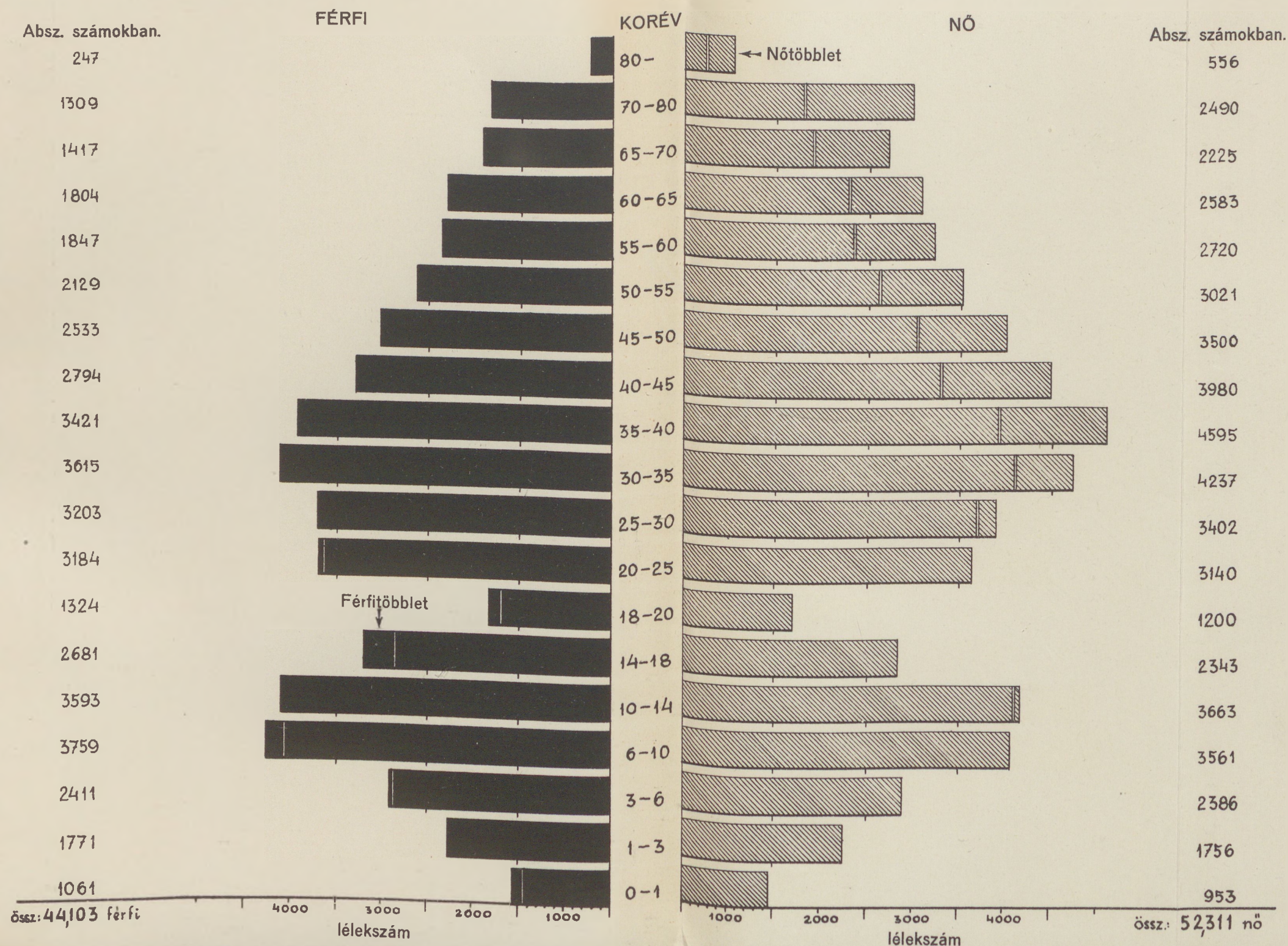
Az egyedülálló személyek az összes felnőtt inségesek (18 évtől) 18·4%-át teszik ki. Legtöbb a magános a IV. kerületben, ahol a felnőtt inségesek 41·4%-a magános. Legkevesebb a X. kerületben (8·3%) az I., II., VII., VIII. és XI. kerületben pedig 20%-on felül vannak a magánosok.

Meg kell említenem, hogy a magános inségesek számában csak az Aréna-úti népszálló, Vág-utcai Népház és a Reitter Ferenc-utcai Vöröskereszt Menhely inségesei szerepelnek. A főváros menhelyeiben elhelyezkedő 2185 magános és a Reitter Ferenc-utcai menhelyen kívül a vöröskereszt menhelyeiben elhelyezkedő 794 magános a kerületi előljáróságok nyilvántartásaiban nem szerepel, mert a fővárosi menhelyeken lakókat a munkateljesítés ellenében a Központi menhelyiroda segélyezi. A vöröskeresztes menhelyekben elhelyezkedők támogatását pedig dacára annak, hogy az ott lakók reá vannak utalva a hatósági támogatásra, miután a munkateljesítés ellenében való segélyezés rendszere ezeken a munkahelyeken még nincs megszervezve, a magánjótékonyság látja el.

A fővárosban az inséges családok átlagos lélekszáma, mint ezt a fenti kimutatásból kiszámíthatjuk 3·5. A legnépesebb családok a X. kerületben vannak, ahol az átlagos lélekszám 4·1. Legkisebb a családok lélekszáma a IV. kerületben, ahol az átlagos szám 2·7. Népes családok vannak még a III. kerületben, 3·7 a XI. kerületben 3·6. Az V., VI. és IX. kerületben az átlagos lélekszám 3·5.

A nyilvántartott inségesek nem, kor és kerület szerinti megoszlását a következő oldalon levő táblázat tünteti fel. Az inségesek nem- és korcsoport szerinti megoszlását grafikusan az I. számú ábra érzékelteti.

I. AZ ÍNSÉGESEK MEGOSZLÁSA NEM ÉS KOR SZERINT. — 1935. MÁRCIUS 15.

**A nyilvántartott ínségesek megoszlása nem, kor és kerület szerint.
1935. március 15.**

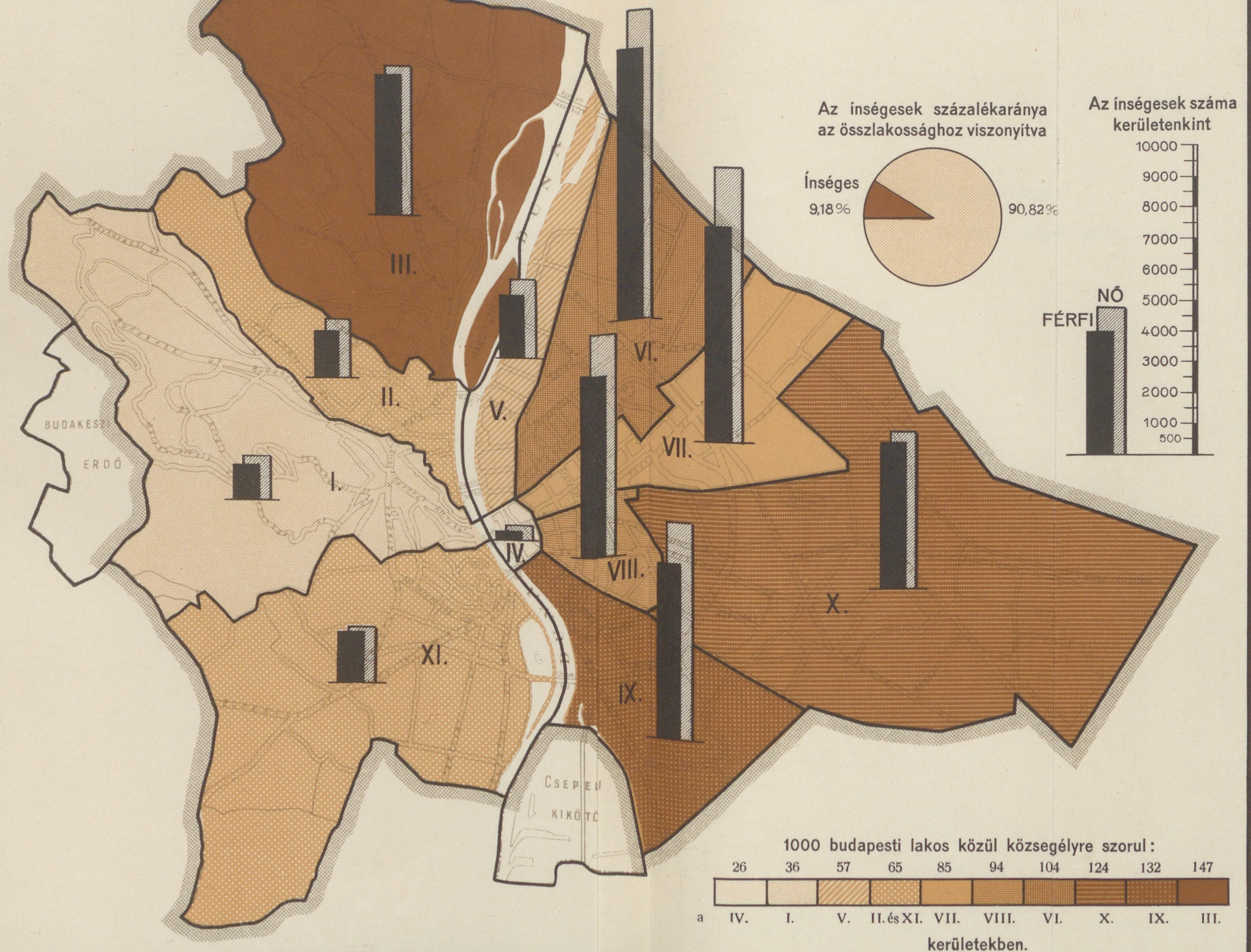
Kerület	0-1	1-3	3-6	6-10	10-14	14-18	18-20	20-25	25-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-80	80-	Összesen
a) Általában.																				
I.	48	70	126	158	171	126	59	181	178	194	191	175	164	128	137	125	132	175	28	2.566
II.	64	79	107	184	236	197	105	283	258	295	297	234	245	204	156	206	119	186	55	3.510
III.	245	475	543	826	752	355	395	671	728	810	768	593	496	419	400	422	296	339	48	9.581
IV.	12	6	6	26	31	27	10	35	26	61	61	47	46	49	48	55	46	58	14	664
V.	92	224	252	383	343	259	93	293	279	379	374	326	254	222	205	217	206	275	38	4.714
VI.	438	780	978	1.521	1.365	975	560	1.234	1.453	1.625	1.598	1.291	1.181	1.031	866	774	724	609	129	19.132
VII.	269	407	594	975	1.068	831	373	1.153	1.122	1.296	1.389	1.204	1.131	1.033	959	883	668	745	186	16.286
VIII.	192	380	451	735	858	608	347	942	1.009	1.172	1.083	1.024	925	823	709	729	606	546	101	13.240
IX.	244	495	697	1.075	1.129	843	252	766	777	956	1.119	984	823	677	650	556	486	511	119	13.159
X.	294	496	806	1.102	1.000	629	257	569	549	742	835	631	555	403	296	269	258	243	63	9.997
XI.	116	115	237	335	303	174	73	197	226	322	301	265	213	161	141	151	101	112	22	3.565
Összesen .	2.014	3.527	4.797	7.320	7.256	5.024	2.524	6.324	6.805	7.852	8.016	6.774	6.033	5.150	4.567	4.387	3.642	3.799	803	96.414
%-ban ..	2-1	3-7	5-0	7-6	7-5	5-2	2-6	6-6	6-9	8-1	8-3	7-0	6-3	5-3	4-7	4-6	3-8	3-9	0-8	100-0
Férfi %-ban	52-7	50-3	50-2	51-3	49-5	53-4	52-5	50-3	48-5	46-0	42-7	41-2	42-0	41-3	40-4	41-1	38-9	34-5	30-8	45-7
Nő %-ban	47-3	49-7	49-8	48-7	50-5	46-6	47-5	49-7	51-5	54-0	57-3	58-8	58-0	58-7	59-6	58-9	61-1	65-5	69-2	54-3
b) Férfiak.																				
I.	26	32	63	74	84	70	36	94	87	96	82	74	53	61	48	48	44	45	8	1.125
II.	34	37	47	90	125	110	62	158	138	138	122	94	91	93	58	67	34	42	12	1.552
III.	133	233	296	432	364	205	176	349	365	385	347	257	231	197	189	187	130	141	22	4.639
IV.	6	4	3	9	17	15	5	19	17	26	24	14	17	21	9	14	16	14	2	252
V.	48	102	121	183	169	142	51	148	118	178	165	129	109	83	77	83	86	83	10	2.085
VI.	224	421	492	794	684	528	295	624	683	769	696	551	464	436	357	320	291	215	40	8.884
VII.	138	206	294	504	540	422	184	572	550	572	549	477	478	398	357	406	239	261	65	7.212
VIII.	108	183	225	376	430	316	181	447	492	575	450	420	385	321	299	282	220	191	26	5.927
IX.	121	252	344	550	544	443	139	367	365	405	480	376	335	265	256	214	194	189	29	5.868
X.	166	248	392	583	489	351	154	296	270	321	375	278	271	189	131	117	118	86	25	4.860
XI.	57	53	134	164	147	79	41	110	118	150	131	124	99	65	66	66	45	42	8	1.699
Összesen .	1.061	1.771	2.411	3.759	3.593	2.681	1.324	3.184	3.203	3.615	3.421	2.794	2.533	2.129	1.847	1.804	1.417	1.309	247	44.103
%-ban ..	2-4	4-0	5-5	8-5	8-1	6-1	3-0	7-2	7-3	8-2	7-8	6-3	5-7	4-8	4-2	4-1	3-2	3-0	0-6	100-0
c) Nők.																				
I.	22	38	63	84	87	56	23	87	91	98	109	101	111	67	89	77	88	130	20	1.441
II.	30	42	60	94	111	87	43	125	120	157	175	140	154	111	98	139	85	144	43	1.958
III.	112	242	247	394	388	150	219	322	363	425	421	336	265	222	211	235	166	198	26	4.942
IV.	6	2	3	17	14	12	5	16	9	35	37	33	29	28	39	41	30	44	12	412
V.	44	122	131	200	174	117	42	145	161	201	209	197	145	139	128	134	120	192	28	2.629
VI.	214	359	486	727	681	447	265	610	770	856	902	740	717	595	509	454	433	394	89	10.248
VII.	131	201	300	471	528	409	189	581	572	724	840	727	653	635	602	477	429	484	121	9.074
VIII.	84	197	226	359	428	292	166	495	517	597	633	604	540	502	410	447	386	355	75	7.313
IX.	123	243	353	525	585	400	113	399	412	551	639	608	488	412	394	342	292	322	90	7.291
X.	128	248	414	519	511	278	103	273	279	421	460	353	284	214	165	152	140	157	38	5.137
XI.	59	62	103	171	156	95	32	87	108	172	170	141	114	96	75	85	56	70	14	1.866
Összesen .	953	1.758	2.386	3.561	3.863	2.343	1.200	3.140	3.402	4.237	4.595	3.980	3.500	3.021	2.720	2.583	2.225	2.490	556	52.311
%-ban ..	1-8	3-4	4-6	6-8	7-0	4-5	2-3	6-0	6-5	8-1	8-8	7-6	6-7	5-8	5-2	4-9	4-2	4-8	1-0	100-0

Az ínségesek kerületenkinti megoszlását a II. számú térkép ismerteti. Az ínségesek elhelyezkedésének sűrűségét az egyes kerületek összlakosságához viszonyítva érzékelteti. Megállapíthatjuk erről, hogy az ínségeseknek az összlakossághoz viszonyított sűrűsége a legnagyobb a III. kerületben (1000 lakos közül 147 ínséges), majd a IX. kerület (132), a X. kerület (124), a VI., VIII., VII., XI., II., V., I. és IV. kerület következik. A IV. kerületben a legkedvezőbb az arány, mert itt 1000 lakos közül csak 26 közsegélyes.

Az egyes kerületekben az ínségesek megoszlása az idők folyamán változik. Bizonyos vándorlás is jelentkezik egyes kerületeken belül, vagy a kerületek között. Az ínségesek vándorlását azonban részletesen kimutatni és követni nagyon nehéz. Előfordul ugyanis, hogy egyik-másik kerület a kilakoltatás következtében átköltözött ínséges körülményeit szigorúbban bírálja el és kizárja a segélyezésből, viszont kilakoltatás után más kerületben albérletben meghúzódó olyan család, amely a hatóság támogatását eddig nem vette igénybe, hatósági támogatásra szorul. Egyes gyárakban a munka megszűnése következtében a környéken lakó és addig a gyárban dolgozó munkások hatósági támogatásra szorulnak és felduzzasztják a kerület nyilvántartását. A munkakészség igazolása ellenében való segélyezési rendszer bevezetése is csökkentette az ínségesek számát az egyes kerületekben. Itt az ínséges helyzettől független körülmény, a munkakészség hiánya szolgáltatott okot a nyilvántartásból való törlésre. De az ínségesek tömege sem változik Budapest egész területén arányosan két összehasonlítás céljából felvett időpont között és így a gazdasági válság alakulásával az egyes kerületekben vándorlás nélkül is különböző mértékben növekszik és csökken az ínségesek száma.

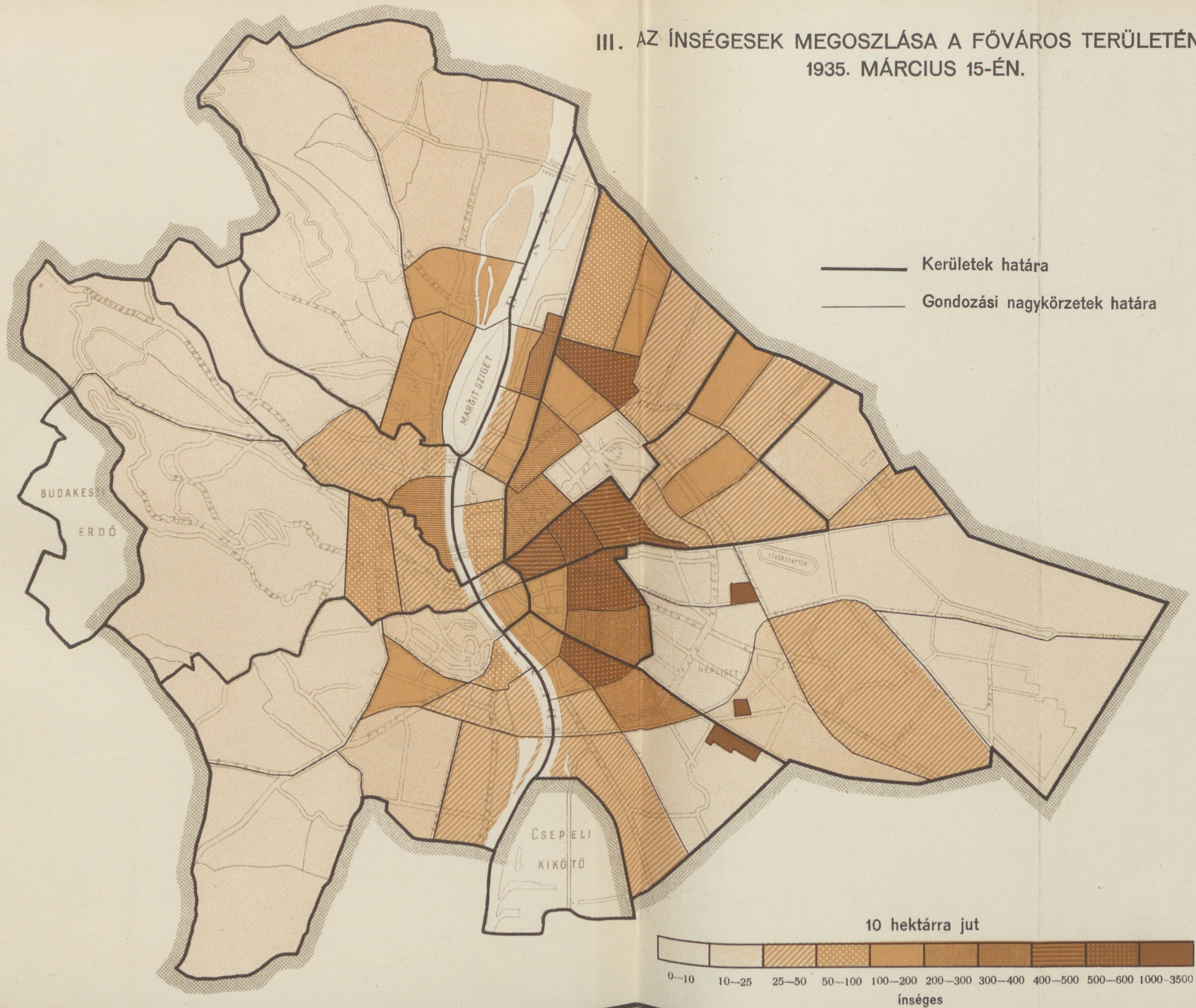
Mégis vannak olyan okok, amelyek egyes kerületekben önmagukban is az ínségesek számának felduzzasztását vagy csökkenését eredményezik. Az egyedülálló ínségesek épen úgy, mint az ínséges családok bizonyos mértékig kötve vannak azokhoz a területekhez, ahol olcsó tömeglakások, tömeghálók vannak. Az ilyen tömeglakásos háztömbök (slum) lebontása után a kerület nyilvántartásában érzékelhető csökkentés jelentkezik. Ahol ma az új Lipótváros modern bérpalotái állnak, pár évvel ezelőtt a Suhajdatelep feküdt. Itt és az ezt körülvevő apró tömeglakások százaiban majdnem kizárólag közsegélyből élők laktak. Ezen házak lebontása következtében az ottlakók a III., VI., VII. kerület külső része felé vándoroltak. Ugyanilyen szétszóródás következett be a Tabán elbontása után is, ahol az olcsóbérű régi házakban szintén igen sok ínséges lakott. A bódételepek (ferencvárosi kiserdő, lágymányosi Dunasor, Rákospatak környéke) létesülésükkor ugyancsak magukhoz szívták nemcsak a különböző kerületekből, de Budapest környékéről is a hajléktalan ínségeseket. A kilakoltatott ínséges családokat a lakásügyi végrehajtások lebonyolításával megbízott miniszteri biztos és a főváros az állami és fővárosi szükség lakástelepeken igyekszik elhelyezni.

II. AZ ÍNSÉGESEK MEGOSZLÁSA A KERÜLETEK KÖZÖTT 1935. MÁRCIUS 15-ÉN.

III. AZ ÍNSÉGESEK MEGOSZTLÁSA A FŐVÁROS TERÜLETÉN
1935. MÁRCIUS 15-ÉN.

— Kerületek határa
— Gondozási nagykörzetek határa

Ezek a szükséglakásos telepek, mióta itt úgy a főváros, mint az állam csak inséges és sokgyermekes családokat helyez el, gyűjtőhelyeivé váltak a főváros különböző kerületeiből kilakoltatott inségeseknek.

Ha a III. számú térképet nézzük, amely az inségeseknek a főváros szegénygondozó nagykörzeteinek területére számított arányát érzékelteti, látjuk, hogy az inségesek száma az I. kerületben a Lenke-úti állami lakótelep körzetében a legsűrűbb. A III. kerületben azon a részen a legsűrűbb, ahol leginkább földszintes olcsóbérű tömeglakásos házak vannak. Az V. kerületben ugyanez a helyzet, a VI. kerületben a Babér-utcai fővárosi és Madarász-utcai állami szükséglakások körzete a legsűrűbb. A VII. és VIII. kerületben ismét a tömeglakásos körzetek a legsűrűbbek, a IX. kerületben pedig a Mária Valéria állami szükséglakásos telep körzete a legsűrűbb, de jelentékeny sűrűséget jelez a ferencvárosi Kiserdő bódélakásos telep körzete is. A X. kerületben az inségesek legsűrűbben az Augusztai állami szükséglakásos telep és a Ceglédi-, Bihari-úti fővárosi szükséglakásos telepek körzetében laknak. A X. kerületben az Augusztai állami lakótelepen 1123 szükséglakás van s a Ceglédi—Bihari-úti fővárosi szükséglakásos telepen a szükséglakások száma megközelíti a 900-at. Feltételezhetjük, hogy ezekben a szükséglakásokban a jövőben az inséges családok fognak elhelyezkedni s így az ittlakó inséges családok lélekszámával ezen kerület szegénynyilvántartásában a jövőben is találkozni fogunk.

Az inségesek nem és korcsoportok szerinti megoszlása.

1935. március 15-én a fővárosban nyilvántartott 96.414 inséges közül 44.103 volt a férfi és 52.311 a nő, vagyis 100 férfira 118-6 nő jutott. 1930-ban a népszámlálás szerint 100 férfira 118-9 nő jutott és így az inségesek nem szerinti megoszlása 1935. márciusában a főváros 1930-as összlakossága nem szerinti megoszlásával egybe esett.

Az összlakosság nem szerinti megoszlása a közelmúltban nem mutatott nagyobb ingadozást. 1925-ben Budapesten 100 férfira 119-3 nő jutott. Nem így áll azonban a helyzet a főváros által nyilvántartott inségeseknél, mert ott 1928-ban 100 férfival szemben 140-3 nő állt. A szegénygondozás, illetve a családlátogatások intenzívitásának fokozásával az inségeseknél a nők aránya csökkent, mert a fokozott ellenőrzés mellett az alkalmi munkával korábban is inkább foglalkoztatott nők közül azok, akik létfenntartásukat biztosítani tudták, a szegénynyilvántartásból fokozatosan töröltettek.

Ha az inségesek nem- és korcsoportok szerinti megoszlását az összlakosság megoszlásával hasonlítjuk össze, szembeszökő különbségeket találunk. Az összehasonlításnál csak az 1930-as évi népszámlálás adataira támaszkodhatom. Bár feltehető, hogy az eltelt öt esztendő a nem- és korcsoport megoszlásában bizonyos eltolódást eredményezett, mégsem kíséreltem

meg az eltolódást a rendelkezésre álló adatok és számítások alapján megközelíteni, mert az ínségesek nem- és korcsoportok szerinti megoszlásának az 1930-as népszámlálás adataival való szembeállítás is alkalmas arra, hogy az ínségesek heterogén tömegében jelentkező jellegzetes sajátosságokat kimutathassam, ha a háborús születések kimaradása következtében az 1930-as évi népszámlálásnál a 10—14 éves korcsoportnál jelentkező kiesés tovább vonulását nem hagyom figyelmen kívül.

Mielőtt az ínségesek korcsoportonkinti részleges vizsgálatára rátérnék, az alábbi táblázatot mutatom be, amely az ínségeseket három korcsoportra tagolja és az összlakosság 1930-as korcsoportjaival egybeveti.

Korcsoportok	Budapest összlakossága 1930-ban						Az ínséges lakosság száma 1935. III. hóban					
	férfi		nő		együtt		férfi		nő		együtt	
	absz. szám	%	absz. szám	%	absz. szám	%	absz. szám	%	absz. szám	%	absz. szám	%
0—14	74.029	16·1	73.043	13·4	147.072	14·6	12.595	28·6	12.319	23·6	24.914	25·8
14—60	347.855	75·7	422.595	77·3	770.450	76·6	26.731	60·6	32.138	61·4	58.869	61·1
60—	37.572	8·2	50.663	9·3	88.235	8·8	4.777	10·8	7.854	15·0	12.631	13·1
Ismeretlen	168	—	259	—	427	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	459.824	100·0	548.560	100·0	1.008.384	100·0	44.103	100·0	52.311	100·0	96.414	100·0

Míg a 0—14 éves kor és a 60-on felüli, vagyis a munkaképes kor alatt és felett levő ínségesek csoportjának arányszáma sokkal magasabb az összlakosságnál, a 14—60 korcsoport arányszáma jóval alatta marad.

Az ínségesek korcsoportonkinti megoszlásán keresztül is figyelemmel lehet kísérni a munkanélküliség alakulását. 1928-ban, vagyis a munkanélküliek számának nagyarányú emelkedése előtt az ínségeseknek százalékos megoszlása a következő volt :

Korév	Férfi %	Nő %	Együtt %
0—14	41·0	28·4	33·6
14—60	47·8	50·2	49·2
60—	11·2	21·4	17·2

Látjuk tehát, hogy 1928-tól 1935-ig a 14 éven aluliak és a 60 éven felüliek arányszáma jelentősen csökkent, mert a munkanélküliség fokozódása következtében a 14—60 éves korcsoportoknak az ínségesek közé való sorozódása erősen emelkedett. A hatósági nyílt szegénygondozás jelentőségét a munkanélküliség fokozta fel, de ezzel egyidejűleg munkaterületét, amely korábban inkább a keresetképes koron alul és felül levőkre és a munkaképtelenekre terjedt ki, a munkaképes munkanélküliek segélyezése felé tolta el.

Az ínségesek 0—14 éves korcsoportjának arányszáma az összlakossághoz viszonyítva magas, mert a sokgyermekes családoknál a családfő alkalmi munkájával nem tudja biztosítani az egész család szükségleteit és a többgyermekes családok legelőször kénytelenek igénybevenni a hatóság támogatását. Az a körülmény, hogy az ínségesek között az alacsony és magas kor-

osztályok aránylag erősebben vannak képviselve, azzal magyarázható, hogy a nyilvántartott inséges családból különösen, ha a családnak több munkaképes felnőtt tagja van, a keresők egyrésze kiválik, vagy azért hogy a munkahelyéhez közelebb helyezkedjék el, vagy azért, mert keresetével csak saját magát tudja fenntartani, vagy mert csak azt akarja vállalni és attól tart, hogy keresete miatt az inséges család a hatóság támogatását elveszti.

Az alábbi táblázaton az 1930-as évi népszámlálás adatai és arányszámai az inségesek 1935. március 15-i felvételének adataival vannak részletesen szembeállítva.

Korév	Az összlakosság megoszlása 1930-ban						A nyilvántartott inségesek megoszlása 1935. III. hó 15-én					
	férfi	%	nő	%	együtt	%	férfi	%	nő	%	együtt	%
0—1	5.393	1-2	5.209	1-0	10.602	1-1	1.061	2-4	953	1-8	2.014	2-1
1—3	9.388	2-0	9.209	1-7	18.597	1-8	1.771	4-0	1.756	3-4	3.527	3-7
3—6	15.463	3-4	15.098	2-8	30.561	3-0	2.411	5-5	2.386	4-6	4.797	5-0
6—10	22.899	5-0	22.673	4-1	45.572	4-5	3.759	8-5	3.561	6-8	7.320	7-6
10—14	20.886	4-5	20.854	3-8	41.740	4-2	3.593	8-1	3.663	7-0	7.256	7-5
14—18	26.259	5-7	32.560	6-0	58.819	5-8	2.681	6-1	2.343	4-5	5.024	5-2
18—20	17.767	3-9	24.344	4-5	42.111	4-2	1.324	3-0	1.200	2-3	2.524	2-6
20—25	49.784	10-8	61.758	11-3	111.542	11-1	3.184	7-2	3.140	6-0	6.324	6-6
25—30	50.594	11-0	56.949	10-4	107.543	10-7	3.203	7-3	3.402	6-5	6.605	6-9
30—35	48.920	10-7	60.424	11-0	109.344	10-9	3.615	8-2	4.237	8-1	7.852	8-1
35—40	39.183	8-5	51.069	9-3	90.252	9-0	3.421	7-8	4.595	8-8	8.016	8-3
40—45	35.138	7-6	43.603	8-0	78.741	7-8	2.794	6-3	3.980	7-6	6.774	7-0
45—50	32.117	7-0	36.433	6-7	68.550	6-8	2.533	5-7	3.500	6-7	6.033	6-3
50—55	26.505	5-8	31.428	5-7	57.933	5-8	2.129	4-8	3.021	5-8	5.150	5-3
55—60	21.588	4-7	24.027	4-4	45.615	4-5	1.847	4-2	2.720	5-2	4.567	4-7
60—65	15.947	3-5	18.843	3-5	34.790	3-5	1.804	4-1	2.583	4-9	4.387	4-6
65—70	10.313	2-2	13.563	2-5	23.876	2-4	1.417	3-2	2.225	4-2	3.642	3-8
70—80	9.610	2-1	14.919	2-7	24.529	2-4	1.309	3-0	2.490	4-8	3.799	3-9
80—	1.702	0-4	3.338	0-6	5.040	0-5	247	0-6	556	1-0	803	0-8
Ismeretlen	168	0-0	259	0-0	427	0-0	—	—	—	—	—	—
Összesen	459.824	100-0	546.560	100-0	1,006.384	100-0	44.103	100-0	52.311	100-0	96.414	100-0

Az inségeseknél a 0—1 éves csecsemők arányszáma a legmagasabb, több mint kétszerakkora, mint az összlakoságnál. Kétszeres körül mozog még az 1—3 éves kisdetek arányszáma is. A 0—3 éves csecsemők és kisdetek magas száma egy megfelelő, a nyílt szegénygondozással szorosan egybe-
kapcsolódó anya- és csecsemővédelmi tevékenységről tesz tanúságot, hiszen a fővárosban élő összes 0—3 éves gyermeknek 19%-a a hatóság gondozására van utalva. A 0—3 éves korcsoport túlsúlya természetes, ha figyelembe vesszük, hogy a terhes nő már a szülés előtt munkaképtelenné válik és ezzel, ha addig az asszony munkája biztosította a család részére a mindennapit, elapad a család egyetlen kereseti forrása. A család úgy a szülés ideje alatt és után, míg a gyermek meg nem erősödik, a hatóság segítségét veszi igénybe, sőt kénytelen a hatóság támogatását igénybe venni azontúl is, mert az

alkalmi munkával biztosított csekély kereset a lélekszámban növekedett család elsőrendű szükségleteit már nem tudja fedezni. De jelentkezik a szegénysorsú anya az ínségesek közé való felvételre azért is, mert az »ellenőrző igazolvány« nemcsak az ínségnyhító akciónak, hanem az anya- és csecsemővédelmi intézménynek és az ezzel kapcsolatos segítői módok igénybevételére is lehetőséget ad.

A 3—6 évesek korcsoportjában az arányszám eltolódása már kisebb, de még mindig jelentős. Az óvodások ebédeltetése és a napközi otthonok számának további fokozása kérdésében ez a szám további tevékenységre sürget és közvetve úgy ez, mint a 0—3 éves korcsoport számai az ínségnyhítás keretében a részben nyílt gondozás bekapcsolásának (bölcsődék, napközi otthonok) jelentőségére tanít.

A 6—10 és 10—14 éves iskolások csoportjainak arányszáma kezdi megközelíteni az összlakosság arányszámát. Itt megdöbbenő úgy gyermekvédelmi, mint pedagógiai szempontból az a körülmény, hogy az elemi iskolába járó gyermekek közül körülbelül minden hatodik ínséges család gyermeke, ahol a szülőknek saját életük fenntartásához is közsegélyt kell igénybe venniük s így gyermekük egészséges testi és szellemi fejlődésének biztosításához szükséges anyagi eszközöket nem tudják előteremteni. A fővárosnak gyermekétkeztetés kérdésében elfoglalt azon álláspontjának helyességét, hogy az ebédek számának felső határát nem szabja meg, hanem minden ráutalt gyermeket ebédben részesít, igazolják ezek a számok.

A 14—18 éves korcsoportokban az ínségesek arányszáma az összlakosság arányszáma alá esik. Amikor ugyanis a gyermek már betöltötte a 14 éves kort, mint kifutó, alkalmi munkás stb. keresethez jut, segít a család eltartásánál is és így ezek a családok aránylag kisebb mértékben szorulnak közsegélyre. Az ínséges családokban élő ezen korcsoportra jellemző, hogy 23·2% tanul, 54·7% tanonc és 22·1% az, amely semmiféle tanintézet kötelekébe nem tartozik, tehát a legjobb esetben keresőleg dolgozik.

18 évtől 30-ig az ínségesek arányszáma mélyen alatta marad az összlakosság arányszámának, majd lassan megközelíti, 55 évnél utoléri, majd ismét jóval elhagyja.

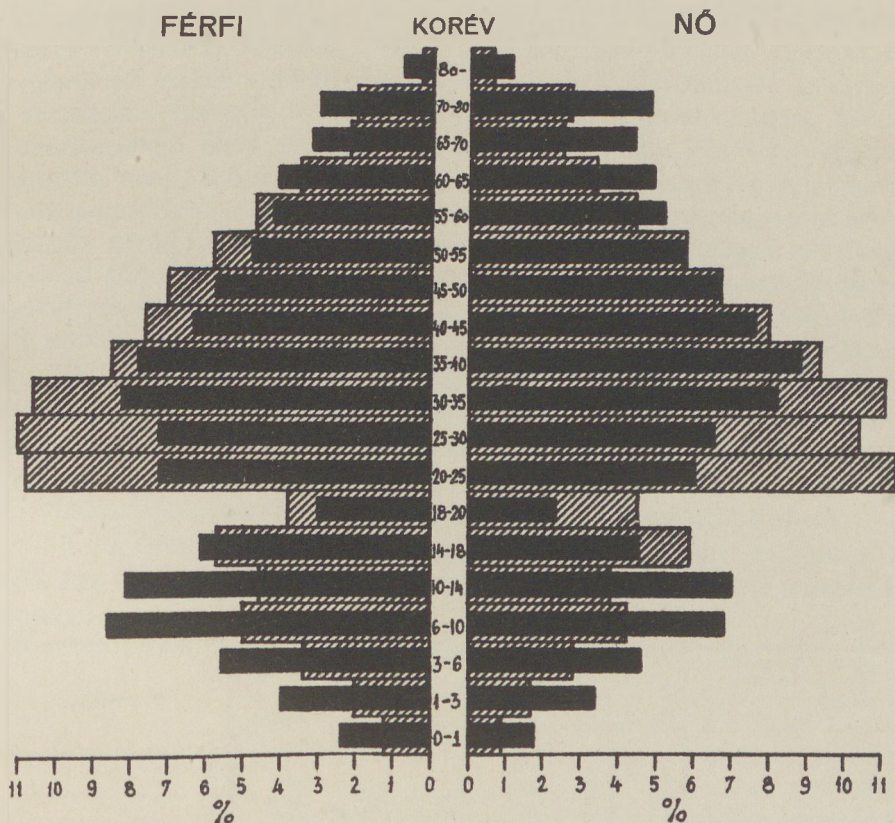
Az 1935. márciusi felvétel és az 1930. évi népszámlálás anyagát összehasonlító korábbi táblázatban ismertetett adatok arányszámainak összefüggését szemlélteti a IV. ábra százalékokban kifejezve.

Az arányszámoknak a magasabb korcsoportoknál jelentkező eltolódása okait az ínségesek foglalkoztatottságánál és munkaképességének vizsgálatánál fogom ismertetni, itt csak annyit említek, hogy az ínségesek nem és korcsoportok szerinti megoszlásánál ismertetett jelenségek nem pillanatnyi helyzet eredményei, hanem a keresetképes korok kiesése és a gyermekek és aggkorban levők arányszámainak felduzzadása egy speciális vonása az ínségesek csoportjának.

IV. AZ ÖSSZLAKOSSÁG ÉS AZ ÍNSÉGESEK KOR- CSOPORTJAINAK %-OS MEGOSZTLÁSA.

 Az öszlakosság
%-os megoszlása 1930-ban

 Az ínséges lakosság
%-os megoszlása 1935-ben

Végül az ínségesek korcsoportja mellett a nemek megoszlását vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a 0—14 év között a fiúk vannak többségben, 100 fiúra 98 leány esik. A 25 év után azonban az arány megváltozik, 40 és 60 év között már 100 férfira 151, 60 éven túl pedig 100 férfira 164 nő jut.

A nyilvántartott ínségesek munkaképessége, foglalkoztatottsága és iskolázottsága.

A fővárosi ínségesek munkaképességének vizsgálatánál előre kell bocsátanom, hogy a családgondozói ívekből történt statisztikai felvétel csak a munkaképes és munkaképtelen megkülönböztetést alkalmazta, vagyis nem volt figyelemmel arra, hogy a 18 éven felüli ínségesek munkaképessége teljes-e vagy részleges, illetve, hogy a munkaképtelenség ideiglenes-e vagy állandó. Ezekre a részletekre kiterjedő feldolgozásra csak akkor lesz mód, ha a családgondozói ívek ezekre a körülményekre is ki fognak terjedni. De az ezekre a részletekre kiterjedő felvétel értéke különben is problematikus, hiszen a munkanélküli ínségesek munkaképessége, a szükséges gyakorlat hiánya, pszichikai okok, fizikai leromlás, stb. következtében bizonyos mértékben általában csökken és így miután éles határt vonni a teljes és részletes munkaképesség között a könnyen felismerhető külső ismérvek hiánya következtében az állandó családlátogatás mellett is alig lehetséges, a családgondozó népjóléti megbízott egyéni megítélésétől lenne a besorozás függővé téve. A kor sem ad határozott támpontot ebben a kérdésben, mert a kényszerítő szükség következtében, mint látni fogjuk, a 65 éven felüli ínségesek is munkakinálatot jelentenek a munkapiacon. Ennek következtében a fent említett és a főváros által feldolgozott csoportnak további megosztása olyan hibákat rejthet magában, ami az adatok értékét mélyen csökkentené s a belőle levont következtetések pedig helytelen megállapításokat tartalmazhatnának.

A 18 éves koron felüli munkaképes és munkaképtelen ínségeseknek 1935. évi március hó 15-i kerületenkinti megoszlását az alábbi kimutatás ismerteti:

Kerület	Munkaképes			Munkaképtelen			Munkaképes és munkaképtelen együtt		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
I.	611	723	1.334	163	370	533	774	1.093	1.867
II.	957	1.140	2.097	152	394	546	1.109	1.534	2.643
III.	2.302	2.480	4.782	674	929	1.603	2.976	3.409	6.385
IV.	145	235	380	53	123	176	198	358	556
V.	1.027	1.312	2.339	295	527	822	1.322	1.839	3.161
VI.	4.785	5.886	10.671	846	1.558	2.404	5.631	7.444	13.075
VII.	4.023	5.371	9.394	1.195	1.553	2.748	5.218	6.924	12.142
VIII.	3.545	4.430	7.975	744	1.297	2.041	4.289	5.727	10.016
IX.	2.998	4.069	7.067	616	993	1.609	3.614	5.062	8.676
X.	2.232	2.511	4.743	399	528	927	2.631	3.039	5.670
XI.	880	939	1.819	185	281	466	1.065	1.220	2.285
Budapest	23.505	29.096	52.601	5.322	8.553	13.875	28.827	37.649	66.476

A keresőkorú munkaképes ínségesek 1935. márciusában az összes ínségesek 54·6%-át tették ki. Ebből 24·4% férfi, 30·2% nő. Munkaképtelen az összes ínségesek 14·4%-a, ebből 5·5% férfi, 8·9% nő.

A nyilvántartott ínségesekre a 20—55 éves korban lévők munkaképessége jellemző, mint ezt a 18 éves koron felüli munkaképes és munkaképtelen ínségesek korcsoportok szerinti alábbi kimutatása tanúsítja, de jellemző a magas korban lévők munkakínálata is, bár itt a munkaképesség már nem jelent teljes értékű kereső erőt.

Korév	Munkaképes ínségesek			Munkaképtelen ínségesek			Munkaképesek és munkaképtelenek összesen			A keresőkorú munkaképtelen ínségesek a keresőkorú összes ínségesek %-ában		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
18—20	1.293	1.168	2.461	31	32	63	1.324	1.200	2.524	2·3	2·7	2·5
20—25	3.144	3.094	6.238	40	46	86	3.184	3.140	6.324	1·3	1·5	1·4
25—30	3.142	3.349	6.491	61	53	114	3.203	3.402	6.605	1·9	1·6	1·7
30—35	3.514	4.130	7.644	101	107	208	3.615	4.237	7.852	2·8	2·5	2·7
35—40	3.300	4.491	7.791	121	104	225	3.421	4.595	8.016	3·6	2·3	2·8
40—45	2.678	3.840	6.518	116	140	256	2.794	3.980	6.774	4·1	3·6	3·8
45—50	2.391	3.333	5.724	142	167	309	2.533	3.500	6.033	5·6	4·8	5·1
50—55	1.962	2.822	4.784	167	199	366	2.129	3.021	5.150	7·8	6·6	7·1
55—60	1.541	2.161	3.702	306	559	865	1.847	2.720	4.567	16·6	20·6	18·9
60—65	488	663	1.151	1.316	1.920	3.236	1.804	2.583	4.387	72·9	74·3	73·7
65—70	34	27	61	1.383	2.198	3.581	1.417	2.225	3.642	97·6	98·7	98·4
70—80	17	18	35	1.292	2.472	3.764	1.309	2.490	3.799	98·8	99·1	99·1
80—	1	—	1	246	556	802	247	556	803	99·6	100·0	99·9
Összesen	23.505	29.096	52.601	5.822	8.553	13.875	28.827	37.649	66.476	18·5	22·7	20·9

A munkaképes és munkaképtelen ínségesek arányszáma vizsgálva, feltűnő a 18—20 éves korcsoportban a munkaképtelenek magasabb arányszáma. Ennek magyarázatát az ínségesek korévek szerinti megoszlásának a főváros összlakosságához való viszonyában kell keresnünk. Míg ugyanis 0—14 éves korban az ínségesek száma a főváros összlakosságának ezen korcsoportjához viszonyítva aránytalanul magas és a 14—18 éves korcsoportban egyenlő, addig a 18—20 éves korcsoportban az ínségesek aránya mélyen alatta marad az összlakosság ezen korcsoportja arányának. Kétségtelen ebből, hogy a 18—20 éves férfiak és nők inkább el tudnak helyezkedni s így rendszerint kívánnak az ínséges családokból, más háztartásokban vagy munkahelyükhöz közel ágy-, albérletben helyezkednek el és magukat a hatóság támogatása nélkül könnyebben el tudják tartani. Az ínséges családokhoz tartozó vagy magános 18—20 éves munkaképtelenek azonban igénybe veszik a hatóság támogatását és így itt a munkaképtelenek arányszáma magasabb.

Ha a munkaképtelen ínségeseknek a keresőkorú ínségesekhez való viszonyát vizsgáljuk, látjuk, hogy a munkaképesség hanyatlása a kor növe-

kedésével 55 évig arányos. Az 55—60 éves korcsoportnál kisebb ugrás jelentkezik, a 60—65 éves korcsoportnál azonban az ugrás rendkívül nagy, azontúl pedig a munkaképtelenek száma majdnem megközelíti a keresőkorú inségesek 100%-át.

A munkaképtelenség megoszlása az inséges nők körében lényegesen eltér a férfaktól. 55 évig a munkaképtelen nők aránya alatta marad a férfiakénak. De onnan az ugrás erősebb, mint a férfiaké és ezen korcsoporttól a munkaképtelen nők aránya nagyobb. Látjuk, hogy a nők munkaképességének hanyatlása az 55 éves korig kevésbé következik be, mint a férfiaknál, azután azonban rohamosan növekedik úgyhogy végeredményben a férfiak 18.5%-os munkaképtelenségi arányszámával szemben a nők arányszáma 22.7%.

Az 55—60 éves, 60—65 éves korcsoportokban jelentkező erős ugrás magyarázatát azon a körülményen túl, hogy az egyén munkaképessége általában is épen ennél a korcsoportnál csökken lényegesen, ismét az összes nyilvántartott inségeseknek az összlakossághoz való korcsoportonkinti viszonyának vizsgálatánál találhatjuk meg. Míg az inségeseknek 18—55-ig terjedő korcsoportjának aránya alatta marad az összlakosság ugyanezen korcsoportja arányának, addig 55 év után az inségeseknél az arányszám az összlakosság arányszáma fölé emelkedik. Kétségtelen, hogy általában 55 éves kort meghaladottak jelentős része keresőleg még tud dolgozni, lényegesen csökkent munkaképességük miatt azonban a fiatalabb korcsoportok munkakinálata következtében a munkaképtelenekhez sorakozódnak és hatósági támogatásra szorulva hirtelen felduzzasztják az inséges munkaképtelen 55—60 éves korcsoportjának számát. Még fokozottabban természetzerű ez a jelenség a 60—65 éves korcsoportban, ami egyszerűsmind a keresőképes kor felső határát is jelenti.

A fentiekben egypár vonással igyekeztem reámutatni azokra az összefüggésekre, amelyek a főváros lakossága és az inségeseknek korcsoportonkénti megoszlása, továbbá az inségesek munkanélkülisége és munkaképtelensége között megállapítható. Az inségesek statisztikájának rendszeressé tétele és kiterjesztése következtében remélhetőleg a jövőben a tapasztalati adatok sora fog e kérdésben is rendelkezésre állani, ami részletesebb vizsgálatra is lehetőséget fog adni.

A segélyezetttek foglalkoztatottsága. 1920. és 1930. év között a hatósági szegénygondozás keretében azok is támogatást nyertek, akik állandóan a dolgozók kategóriájába tartoztak, ha keresetükkel családjuk vagy saját maguk elemi életszükségletének megszerzését nem tudták biztosítani. Természetes, hogy ezek a családok csak alkalmi támogatásban részesültek (ruha, cipő, tüzelő, karácsonyi segély). Az inség növekedésével azonban az állandóan dolgozók kategóriája a szegénygondozás keretéből kiesett és így ma a támogatott munkaképes inségesek csak alkalmi munkával foglalkoz-

tatottak és munkanélküliek csoportjára bonthatók. Az alkalmilag foglalkoztatottak személye ugyan állandóan változik, de az alkalmi munkák bizonyos mértékben állandók és így az inségesek bizonyos csoportja részére a szükségletek egy részét biztosítja. Az alkalmi munkával bírók segélyezését csökkentik az előjáróságok.

A munkaképes munkanélküli és alkalmilag dolgozó inségesek kerületenkinti megoszlását az alábbi táblázat tünteti fel. Megemlítem, hogy mint alább látni fogjuk a munkaképesek korhatárát nem zártam le 65 évnél, mert 65-ön túl is jelentkeztek munkát kereső és válláló inségesek.

Kerület	Munkaképes inségesek 1935. március 15-én								
	munkanélküli			alkalmilag dolgozik			összesen		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I.	525	555	1.080	86	168	254	611	723	1.334
II.	804	912	1.716	153	228	381	957	1.140	2.097
III.	1.861	1.978	3.839	441	502	943	2.302	2.480	4.782
IV.	137	186	323	8	49	57	145	235	380
V.	928	1.224	2.152	99	88	187	1.027	1.312	2.339
VI.	4.300	4.724	9.024	485	1.162	1.647	4.785	5.886	10.671
VII.	2.923	3.338	6.261	1.100	2.033	3.133	4.023	5.371	9.394
VIII.	3.176	3.769	6.945	369	661	1.030	3.545	4.430	7.975
IX.	2.562	3.429	5.991	436	640	1.076	2.998	4.069	7.067
X.	1.797	1.908	3.705	435	603	1.038	2.232	2.511	4.743
XI.	772	707	1.479	108	232	340	880	939	1.819
Összesen	19.785	22.730	42.515	3.720	6.366	10.086	23.505	29.096	52.601

Megjegyzem, hogy e fejezetben a segélyezettek foglalkoztatottságát a munkanélküliség problémájától függetlenül vizsgálom. A munkanélküliség kérdésére külön reá fogok térni. E fejezetben munkanélküli fogalma alá sorozom azokat a munkaképes, keresőkorú inségeseket is, akik a főváros nyilvántartásában szerepelnek, de keresőleg nem dolgoznak és ezért az itt ismertetett adatok magukban foglalják a háztartásbeli nők, háziasszonyok számát is, amit viszont a munkanélküliség kérdésének megvilágításánál a keresőkorú, munkaképes inséges nők számából kiemelek. Ezért itt külön kimutatáson is közlöm ezen nők számát és kerületenkinti megoszlását.

Keresőleg még nem dolgozott nők száma a kerületekben 1935. március 15-én											
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	összesen
257	241	927	24	379	1.500	1.753	1.401	1.343	1.188	290	9.303

A munkaképes férfiak és nők foglalkoztatottságát korcsoportok szerint az alábbi kimutatás ismerteti:

K o r	Munkaképes Ínségesek 1935. március 15-én									Az alkalmilag dolgozók az összes munkaképes ínségesek %-ában		
	munkanélküli			alkalmilag dolgozó			összesen			férfi	nő	együtt
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt			
18—20	847	821	1.668	446	347	793	1.293	1.168	2.461	34.5	29.7	32.2
20—25	2.469	2.195	4.664	675	899	1.574	3.144	3.094	6.238	21.5	29.1	25.2
25—30	2.683	2.430	5.113	459	919	1.378	3.142	3.349	6.491	14.6	27.4	21.2
30—35	3.012	3.162	6.174	502	968	1.470	3.514	4.130	7.644	14.3	23.4	19.2
35—40	2.831	3.434	6.265	469	1.057	1.526	3.300	4.491	7.791	14.2	23.3	19.6
40—45	2.292	3.064	5.356	386	776	1.162	2.678	3.840	6.518	14.4	20.2	17.8
45—50	2.068	2.746	4.814	323	587	910	2.391	3.333	5.724	13.5	17.6	15.9
50—55	1.740	2.394	4.134	222	428	650	1.962	2.822	4.784	11.3	15.2	13.6
55—60	1.376	1.884	3.260	165	277	442	1.541	2.161	3.702	10.7	12.8	11.9
60—65	441	593	1.034	47	70	117	488	663	1.151	9.6	10.6	10.2
65—70	22	7	29	12	20	32	34	27	61	35.2	74.1	53.5
70—80	4	—	4	13	18	31	17	18	35	76.5	100.0	88.6
80—	—	—	—	1	—	1	1	—	1	100.0	—	100.0
18—80	19.785	22.730	42.515	3.720	6.366	10.086	23.505	29.096	52.601	15.8	21.9	19.2

A munkaképes ínségesek korcsoportját vizsgálva látjuk, hogy közülük munkanélküli 80-8%, alkalmilag pedig 19-2% dolgozik. Az alkalmilag dolgozók között a nők átlag aránya kedvezőbb (21-9%), a férfiak 15-8%-os átlag arányával szemben. Jellegzetes a férfiaknál a 18—20 éves korcsoport magas foglalkoztatottsági arányszáma és látjuk, hogy az alkalmi munkánál is a fiatal munkaerőket foglalkoztatják a legszívesebben. Igaz, hogy a fiatal munkaerő munkakereslete a legmozgékonyabb és a legfürgőbb. A férfiak 18—20 éves korcsoportja magas foglalkoztatottsági aránya magyarázatot talál abban a körülményben is, hogy ezek részben még mint tanoncok, részben pedig, mint kifutók, stb. könnyebben el tudnak helyezkedni. Feltűnő a 18—20 éves korcsoporttal szemben a 20—25 éves korcsoportnak visszaesése. Innen a foglalkoztatottság a kor emelkedésével majdnem arányosan csökken. A 65 éven felüli korcsoportok arányszáma a fiatalabbakéval nem hozható kapcsolatba. Ezen korcsoportba tartozók, mint már láttuk, kevés kivétellel általában munkaképtelenek.

A munkaképes ínségesek körében a nők foglalkoztatottságának túlsúlyba jutása a nyomor mélységét jellemzi, hisz a nőknek a családi életben elfoglalt helyzetüknél fogva kevésbé kellene törekedniük arra, hogy munkát vállaljanak. Az alkalmilag dolgozó nők túlsúlya az ínségesek statisztikájának egyik jellegzetessége, mert a férfiak munkanélküliségének állandósulása kényszerítette a nőket, hogy alkalmi munkával (takarítás, mosás, stb.) igyekezzenek keresetnélküli családjá részére némi jövedelmet biztosítani. De oka még a női alkalmi munka magas arányának az a körülmény is, hogy általában a női munka ellenértéke a férfi munkáénál alacsonyabb és így a munkaadó mindkét nem által elvégezhető alkalmi munkánál a női munkaerőt előnyben részesíti.

A nők korcsoportját vizsgálva 18—20 évnél a férfiaknál látott ugrást nem találjuk meg, hanem az alkalmilag dolgoztatottak száma, ugrás nélkül, a kor emelkedésével arányosan csökken.

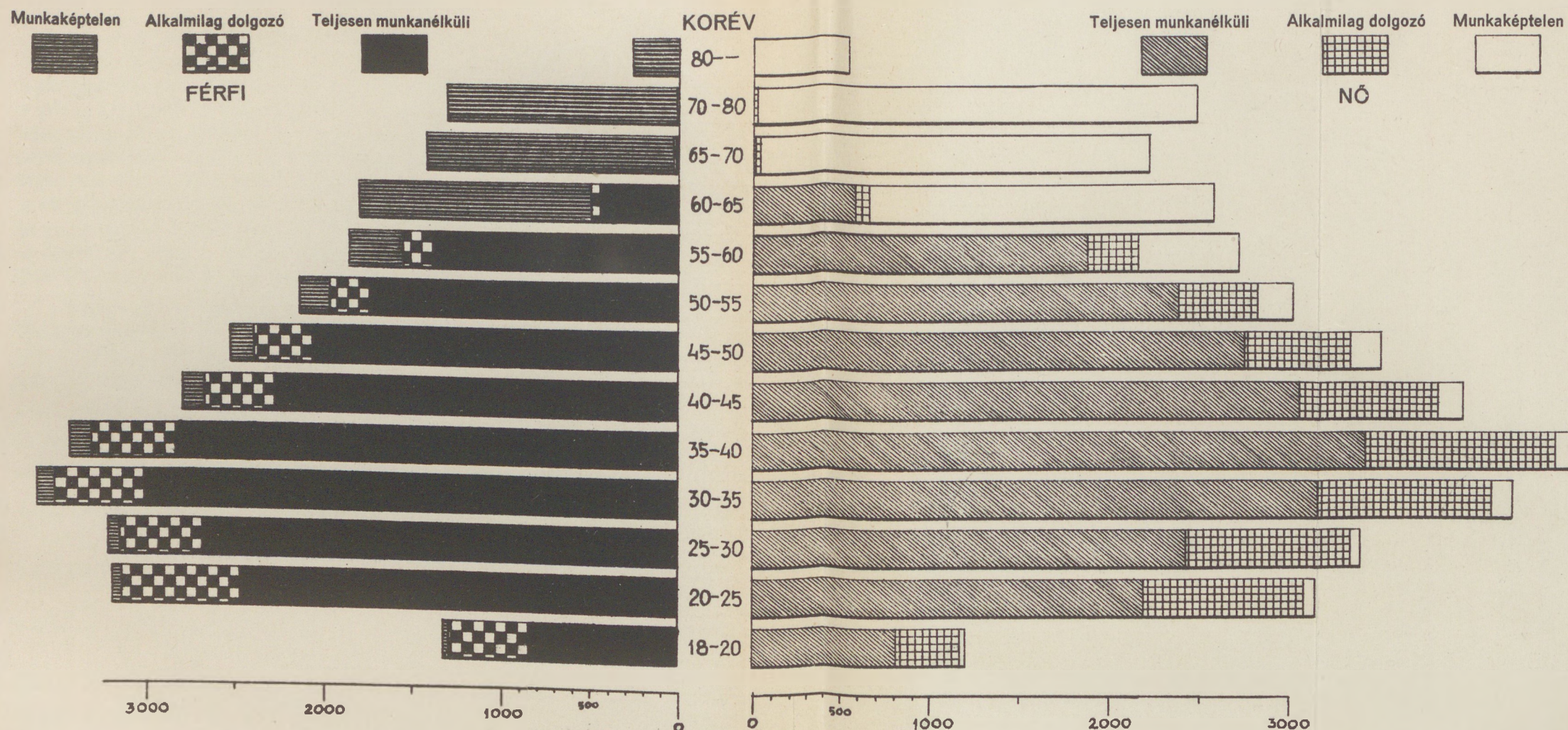
A kereső korú inségesek munkaképtelenségéről és foglalkoztatottságáról elmondottakat grafikusán és képszerűen ábrázolva mutatja be az V. jelzésű ábra.

A 3—18 év közötti inségesek iskolázottsága. A főváros által nyilván tartott inséges családokban 1935. márciusában 4797 3—6 éves gyermek volt. Jóllehet a főváros az óvodák egy részében napközi otthont, más részében pedig ebédeltetési akciót tart fenn, ahol heti 24, illetve 60 fillér térítés ellenében ad ebédet az óvodás gyermekeknek, az óvodás korban lévő inséges gyermekek 36.7%-a nem jár óvodába (!) és így a saját személyére szóló ebédezés kedvezményétől elesik. Az inségesek 3—18 éves gyermekeinek iskolázottságát az alábbi tábla ismerteti. Látjuk ebből, hogy a 6—14 éves korú gyermekek általában valamilyen tanintézmény kötelekébe tartoznak. A 10—14 éves korcsoportban az elemisták túlsúlya meglepő. E korcsoportban a polgáristák valamivel nagyobb arányszámmal szerepelnek, mint a tanonciskolások. A 14—18 éves korcsoportban van a legnagyobb kiesés, bár az iskolaköteles korban túl 14—18 évben is az inséges gyermekek 78%-a valamilyen tanintézet kötelekébe tartozik. E korcsoportban azonban 1108 inséges *nem tartozik* semmiféle tanintézet kötelekébe. Ezek 16—18 évesek. A fiúk száma ebből 564. Ezek, amennyiben valamilyen alkalmi foglalkozást sem találnak, napszámos, kifutó, stb.-ként nem sikerül elhelyezkedniök, már fiatalkorukban megismerik a munkátlanság és a közegélyből való élés keserűségeit, — a fiatal kor azonban a szenvedésre alkalmatlanabb, mint a cselekvésre. Hogy ez mit jelent, arra gondolni is rossz.

Korév	Inséges családokban			E b b ő l								
	élő			óvodába jár			elemibe jár			Tanonciskolába jár		
	fiú	leány	összesen	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt
3—6	2.411	2.386	4.797	1.450	1.586	3.036	—	—	—	—	—	—
6—10	3.759	3.561	7.320	—	—	—	3.635	3.454	7.089	—	—	—
10—14	3.593	3.663	7.256	—	—	—	2.466	2.534	5.000	462	447	909
14—18	2.681	2.343	5.024	—	—	—	15	19	34	1.529	1.221	2.750
Mindössze .	12.444	11.953	24.397	1.450	1.586	3.036	6.116	6.007	12.123	1.991	1.668	3.659

Korév	E b b ő l						Tanintézmény kötelekébe nem tartozik			
	polgári iskolába jár			középiskolába jár						
	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	%
3—6	—	—	—	—	—	—	961	800	1.761	36.7
6—10	—	—	—	—	—	—	124	107	231	3.2
10—14	526	611	1.137	62	18	80	77	53	130	1.8
14—18	425	454	879	148	105	253	564	544	1.108	22.1
Mindössze .	951	1.065	2.016	210	123	333	1.726	1.504	3.230	13.2

V. A FELNŐTT ÍNSÉGESEK MEGOSZTLÁSA MUNKAKÉPTELENSÉG ÉS FOGLALKOZTATÁS SZERINT. 1935. MÁRCIUS 15.

Egy-egy alak 1000 személyt jelent

FÉRFI

Alkalmilag dolgozik

NŐ

Munkaképtelen

Teljesen munkanélküli

Bár nincs jelentősége, mégis érdemes egy pillanatra megállani a középiskolát végzők számánál. Látjuk, hogy az ínséges családok gyermekei közül a középiskolába járók nagyrésze 14—18 év között van. Ezeket a gyermekeket a szülők 1930 előtt iratták be a középiskolába, abban a reményben, hogy taníttatásukról gondoskodni is tudnak és valószínű, hogy ma a legnagyobb nélkülözéssel igyekeznek biztosítani részükre mindazokat a minimális szükségleteket, ami a középiskolai tanulmányok befejezéséhez nélkülözhetetlen. A középiskolák alsó tagozataiban az ínségesé váló családok már nem iratják be gyermekeiket és különösen nem a leányokat, amint erről az a körülmény is tanuskodik, hogy a 96.000 ínséges között összesen csak 18 középiskolába járó 10—14 éves leánygyermek található.

Közép- és főiskolát végzett ínségesek. 1935. márciusában a közép- és főiskolát végzettek száma az ínségesek között 1842 volt, vagyis a keresetképes ínségesek (18 évestől) 3.5%-át tették. Kerületenkinti és korcsoportonkinti megoszlásukat az alábbi két táblázat mutatja:

Korévek	18—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—45	45—50	50—55	55—60	60—65	65—70	70—80	80—	Összesen	%
Férfi	39	167	132	196	155	135	107	112	76	36	25	20	5	1.205	65.4
Nő	22	75	85	81	85	83	64	57	39	20	12	12	2	637	34.6
Összesen ...	61	242	217	277	240	218	171	169	115	56	37	32	7	1.842	100.0

Kerület	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	Budapest
Férfi	54	48	87	28	76	228	269	185	144	36	50	1.205
Nő	68	19	28	8	17	236	64	121	43	14	19	637
Összesen	122	67	115	36	93	464	333	306	187	50	69	1.842

A fenti számokból, amelyek a közép- és főiskolát végzetteknek az ínségesek sorai között való előfordulását világítják meg, nem lehet azonban következtetést vonni a fővárosban levő szellemi munkanélküliségre. Ha az 1930. évi népszámlálás adatait vesszük alapul, az ínséges közép- és főiskolások az össznépességből a közép- és főiskolát végzettek 1.5%-át teszik ki, ami azt jelenti, hogy ez az osztály az, amely a legjobban idegenkedik a közegély elfogadásának gondolatától és ezek a szemérmes szegények csak a legvégső szükségben fordulnak a hatósághoz támogatásért. A szegény-nyilvántartásban szereplő közép- és főiskolát végzett ínségesek, a végső szükségben szenvedők, akik képzettségüknél alacsonyabb fokú munkát sem tudtak valamilyen oknál fogva vállalni.

A közép- és főiskolát végzettek kb. $\frac{2}{3}$ része férfi, $\frac{1}{3}$ része nő. Legnagyobb a 30—35 éves korban az arányuk; az összesek 15%-a ebben a korban van, ami arra enged következtetni, hogy ezeket, mint dolgozó és a társadalomra hasznos embereket a gazdasági válság fosztotta meg kereseti lehetőségüktől. De jellemző a 20—25 évesek magas száma is, ami az életbe kikerült fiatalok elhelyezkedésének nehézségeit igazolja. Ha a közép- vagy főiskolát végzett felnőtt korú inségesek kerületenkinti elhelyezkedését nézzük, legmagasabb az arány az IV. és I. kerületben. Legkevesebb a X. kerületben.

A fentiekben feldolgozott és ismertetett anyag természetszerűleg nem meríti ki azokat a lehetőségeket, amelyek a szegénykataszter családgondozási íveiből a statisztikai feldolgozás részére adódnak. A foglalkozási, származási, családi, egészségügyi és a lakásviszonyok felkutatása is kívánatos lenne. Ennek a feldolgozásához azonban a családgondozási nyilvántartásnak ezen kérdésre vonatkozó adatokkal való kiegészítésén túl akadály a is, hogy a népjóléti megbízottak munkaerejét az inségesek gondozása teljes mértékben leköti és a statisztikai felvételek és feldolgozások részükre túlterhelést jelentenének. Remélhető azonban, hogy a megkezdett statisztikai feldolgozás rendszeressé válik, hibái kiküszöbölődnek és a jövőben mód lesz az egyes említett kérdések feldolgozásának fokozatos bekapcsolására.

A munkanélküliek száma és a szegénystatisztika.

A gazdasági életben jelentkező válság csökkenti a vállalkozási kedvet és ezzel a munkaalkalmakat. A munkahiány elsősorban a pusztán munkájukból élőkét sujtja, majd miután a fogyasztók ezrei kikapcsolódnak a gazdasági élet vérkeringéséből, a válság, önmagát fokozva érzékenyen sujtja a társadalom minden rétegét.

A gazdasági válsággal együtt jár a munkanélküliség, s miután kapcsolatuk szükségszerű, a munkanélküliek száma mértéke egyúttal a válságnak is.

A munkanélküliek számának alakulásáról a statisztika hivatott felvilágosítást adni. Mégis foglalkozom ezzel a kérdéssel, mert a főváros, a hatósági nyílt szegénygondozás keretében — mint ezt korábban láttuk — az utóbbi években egyre nagyobb számban támogatta a keresetképes korú, munkaképes munkanélkülieket.

A munkanélküliek számának megállapítása végett a főváros statisztikai hivatala több ízben értékes felvételt végzett. Ezeknek a felvételeknek rendszeres megisméltése volna azonban szükséges ahhoz, hogy a munkanélküliek számának alakulásáról megfelelő képet kapjunk.

A népszámlálással kapcsolatban 1930. év decemberében megejtett számlálás Budapesten 70.781 munkanélküli egyént talált, amelyből 49.675 férfi, és 21.106 volt a nő. Ez a szám azonban az általam tárgyalt szempontból

nem jelenti a munkanélküliek számát. A felvétel ugyanis a munkanélküli fogalmát tágran határozta meg és a munkanélküliek közé sorozta azokat is, akiknek megélhetése egyébként biztosítva volt (ház-telektulajdonosok), már pedig a nyílt szegénygondozás nézőszempontjából munkanélkülinek csak azt tekinthetjük, aki saját maga és családja létfenntartásának biztosítása érdekében munkára utalt ugyan, de munkaalkalom hiánya következtében a létfenntartásának legelemibb szükségleteit sem tudja munkája ellenértékével biztosítani.

Folytatólagos nyilvántartást vezetnek a munkanélküliség alakulásáról a (szoc. dem. és ker. szoc.) szakszervezetek. Ezek az adatok már értékes támpontot szolgáltatnak a munkanélküliség alakulásának figyelemmel kíséréséhez. Ám a szakszervezetek a fizikai és szellemi munkanélkülieknek csak kis hányadát tartják nyilván. Hibája továbbá a szakszervezeti kimutatóknak az is, hogy ezekben a munkanélküliek száma a hosszú munkanélküliségi periódus alatt a munkanélküliség enyhülése nélkül is csökken, mert úgy a szervezett tagok, mint az egyéb munkakeresők közül mind kevesebben jelentkeznek újra a szakszervezeti irodában adatfelvétel céljából.

A keresztény szocialista és szociáldemokrata szakszervezetek 1930 óta a munkanélküliek számát Budapesten a jellegzetes tavaszi, nyári és téli hónapokban az alábbiakban állapították meg:

H ó	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Március	11.452	16.416	18.273	18.615	15.637	12.503
Június	10.647	13.455	17.193	16.901	14.187	.
Szeptember.....	12.899	16.122	17.027	15.447	12.622	.
December	14.428	18.777	19.248	16.375	12.924	.

A munkanélküliség ingadozása ezeken a számokon keresztül megfigyelhető ugyan, de lényegesen jobban megközelíti a munkanélküliek számát a hatósági és ingyenes magán munkaközvetítőhivatalok adatszolgáltatása. Ezek kimutatásaiban már 30—40.000-es számokkal találkozunk. Ám a munkaközvetítő hivatalok adatai csak a munkapiac mozgalmáról adnak képet. Adataikból kimaradnak azok a munkanélküliek, akik szakmájuk abszolút vagy részleges pangása következtében nem is remélik a kiközvetítést és ezért nem jelentkeznek vagy más után igyekeznek munkát találni. Kevésbé vannak képviselve itt az értelmiségi osztályhoz tartozó munkanélküliek is, egyesek viszont 2—3 közvetítő helyen is jelentkezve ismételt nyilvántartásba kerülnek.

Év — Hó	Munkakereső	Munkahely	Közvetítés	100 munkahelyre jut kereső
<i>1930.</i>				
Március	32.577	7.213	6.074	452
Június	31.753	9.694	7.409	328
Szeptember.....	32.690	9.108	7.342	359
December	35.686	6.671	5.771	535
<i>1931.</i>				
Március	37.701	7.416	5.868	508
Június	34.291	10.579	8.068	324
Szeptember.....	37.079	7.999	6.375	463
December	39.654	5.765	4.599	687
<i>1932.</i>				
Március	39.556	7.759	5.592	509
Június	37.723	5.730	5.284	659
Szeptember.....	44.814	8.328	7.501	538
December	46.828	7.742	5.557	604
<i>1933.</i>				
Március	41.005	8.107	6.079	506
Június	35.604	8.033	5.923	443
Szeptember.....	34.818	8.497	7.549	409
December	30.840	6.168	5.450	500
<i>1934.</i>				
Március	35.330	11.363	10.129	311
Június	31.267	9.403	8.250	332
Szeptember.....	32.628	10.664	9.530	305
December	31.358	6.929	6.450	452
<i>1935.</i>				
Március	32.906	9.304	8.436	354

Meg kellene említenem a kérdésnél, mint következtetésre alkalmas negatívumot, az OTI, MABI és a Magyar Munkaadók Szövetsége létszámkimutatásainak alakulását is, mert azoknak csökkenése vagy növekedése a munkanélküliség alakulását tükrözi vissza, de, sajnos, 1930-tól Budapestre vonatkozó adatok nem állanak rendelkezésre.

Fentiekből látjuk, hogy a munkanélküliek számának alakulására kielégítő feleletet a munkanélküliségre kiterjedő statisztikai felvételen kívül nem kapunk és ezért kapcsolta be a főváros a hatósági nyílt szegénygondozó tevékenységével kapcsolatos szegénynyilvántartó felfektetésénél 1932. végén a munkanélküliség kérdésének vizsgálatát is.

A főváros nyílt szegénygondozása keretében támogatott ínséges munkanélküliek száma azonban eltér az általános statisztikai szempontokból megállapított munkanélküliek számától, mert a főváros nincs tekintettel a részleges munkanélküliségre, amidőn valaki megrövidített munkaidővel dolgozik és a rendesnél lényegesen kevesebbet keres, sem a minőségi munkanélküliségre, amidőn képzettségénél alacsonyabb rendű munkát végez,

ha munkája ellenértékével létfenntartását biztosítani tudja. Bizonyos vonatkozásban viszont a főváros nyílt szegénygondozásánál tágabban határozza meg a munkanélküliek számát, mert munkanélkülinek veszi nemre való tekintet nélkül mindazon keresőkorban levő ínségest, aki munkaképes és így a segélyezés ellenében munkavégzésre, munkateljesítésre szólítható fel. Ilyen körülmény között a nyílt szegénygondozás keretében nyilvántartott nők egy része többletnek tekinthető, mert bár munkakereslete a munkapiacra jelenleg hatékony, ha a családfenntartó munkanélküli férfi munkához jut, a vele egy háztartásban élő munkaképes nő munkakeresete lényegesen csökken, illetve meg is szűnik.

A Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkáelosztó Hivatalnak a munkanélküliség alakulásáról készített kimutatását az alábbiakban közlöm.

Év — Hó	Az ínségesek létszáma	Ebből munkanélküli		Munka- nélküli férfi és nő együtt	A munkanélküliek			
		férfi	nő ¹⁾		az ínséges lakosság	az össz- lakosság	a kereső- népesség	
					% -ában			
1933.								
Március	157.111	44.131	31.830	75.961	48.3	7.4	12.9	
Június	146.455	40.854	29.525	70.379	48.0	6.8	12.0	
Szeptember	136.321	37.440	26.939	64.379	47.2	6.3	11.0	
December	143.005	39.166	28.543	67.709	47.3	6.6	11.6	
1934.								
Március	146.924	40.694	29.362	70.056	47.7	6.7	11.8	
Június	131.639	35.318	25.998	61.316	46.6	5.9	10.4	
Szeptember	120.579	31.725	23.500	55.225	45.8	5.3	9.3	
December	105.927	28.339	21.174	49.513	46.7	4.8	8.4	
1935.								
Március	96.414	23.505	19.793	43.298	44.9	4.1	7.2	

Rámutat a kimutatás arra, hogy ínségesként nyilvántartott munkanélküliek 1935. március hó 15-én a főváros lakosságának 4.1%-át, a kereső népességnek pedig 7.2%-át tették ki, ami azt jelenti, hogy fővárosunkban a kereső népesség 7.2%-a nem tud bekapcsolódni a termelő munkába. De megállapíthatjuk azt is, hogy míg Budapesten 1930-ban az összlakosságból a kereső népességhez 56.9% tartozott, amiből a férfi keresőnépesség 34.9%, a női pedig 22% volt, addig a munkanélküli ínségesek az összes nyilván-

*) Munkanélküli nők számában a keresőleg még nem dolgozott nők száma nem foglaltatik. A keresőleg még nem dolgozott nők száma 1933. márciusban 13.084, júniusban 12.045, szeptemberben 11.256, decemberben 12.103, 1934. márciusban 12.702, júniusban 10.926, szeptemberben 9826, decemberben 8770 és 1935. márciusban 9303 volt.

tartott ínségeseknek 1935. március hó 15-én 44·9%-át tették ki, amiből a munkapiacon kínálatot jelentő férfiak 24·4%-ot, a nők pedig 20·5%-ot tettek ki.

Vizsgáljuk meg most már a munkanélküliek számának az 1934. és 1935. év első három hónapjában való alakulását a fővárosi szegénysztatistika adatai alapján.

A Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkáelosztó Hivatal kimutatásai szerint a kerületi elöljáróságok szegénynyilvántartásában

1934. január	havában	39.868 férfi és	22.854 nő,	összesen :	62.722
1934. február	«	40.575 «	« 23.162 «	«	63.737
1934. március	«	39.539 «	« 22.658 «	«	62.197

keresetképes korú, munkaképes, teljesen munkanélküli egyén szerepelt.

A Központi Szegénynyilvántartó Hivatal kimutatta az alkalmilag dolgozó férfiakat és nőket is, ezeknek azonban a kisegítő alkalmi foglalkozásukból származó jövedelme a tengődési minimumot (havi 30—50 pengő) nem érte el. Az alkalmilag dolgozók száma az alábbiak szerint alakult :

1934. január	havában	1.149 férfi és	6.610 nő,	összesen	7.759
1934. február	«	1.160 «	« 6.774 «	«	7.934
1934. március	«	1.155 «	« 6.704 «	«	7.859

Figyelemreméltó az alkalmilag dolgozó nők magas aránya a férfiakéval szemben, aminek oka — mint már említettem — az, hogy a nők olcsóbb munkaerők lévén, könnyebben kapnak alkalmazást, ezenkívül alkalmilag dolgozó nők közé számíthatjuk a nagyszámú takarító- és bejárónőket is.

A teljesen munkanélküliek, valamint az alkalmilag dolgozók együttesen adják a székesfővárosban lakó segélyreszoruló munkanélküliek számát.

						Százalékos változás
1934. január	70.481, ebből	41.017 férfi (58·2%)	és	29.464 nő (41·8%)	—	
1934. február	71.671, «	41.735 « (58·3%)	«	29.936 « (41·7%)	+1·7	
1934. március	70.056, «	40.694 « (58·1%)	«	29.362 « (41·9%)	—2·3	

A munkanélküliek száma februárban még csekély 1·7%-os emelkedést mutat fel, mely még a téli ínség befolyására vezethető vissza, majd ezután fokozatos csökkenéssel eléri az alább ismertetett nívót.

1935. január	havában	24.511 férfi és	15.429 nő,	összesen	39.940
1935. február	«	21.584 «	« 14.617 «	«	36.201
1935. március	«	19.785 «	« 13.427 «	«	33.212

volt a teljesen munkanélküliek száma.

Az alkalmilag dolgozók száma pedig :

1935. január	havában	2.540 férfi és	5.885 nő,	összesen	8.425
1935. február	«	4.180 «	« 6.838 «	«	11.018
1935. március	«	3.720 «	« 6.366 «	«	10.086

Az alkalmilag dolgozók száma tehát az 1934. év megfelelő hónapjában kimutatottak számához viszonyítva már észrevehető emelkedést mutat, mely annál is inkább jelentős, mivel a munkanélküliek száma ugyanakkor lényegesen csökkent az előbbi évhez viszonyítva. Az alkalmilag dolgozó férfiak száma is megnövekedett az alkalmilag dolgozó nők számával szemben.

A fenti adatokat egybevetve a teljesen munkanélküli és alkalmilag dolgozó nők és férfiak száma:

						Százalékos csökkenés
1935. január	48.365,	ebből	27.051 férfi (56·0%)	és	21.314 nő (44·0%)	—
1935. február	47.219,	«	25.764 « (54·7%)	«	21.455 « (45·3%)	—2·4
1935. március	43.298,	«	23.505 « (54·3%)	«	19.793 « (45·7%)	—8·3

A teljesség kedvéért közlöm azokat az adatokat, amelyeket a Központi Szegénynyilvántartó Hivatal kimutat a keresőleg még nem dolgozott nőkről. Ezek nagyobb részt háztartásbeli nők és háziasszonyok, akik csak abban az esetben keresnek munkát, ha a családfő vagy a család más munkaképes tagja munkanélküli és így rá vannak kényszerítve arra, hogy a család jövedelmét kereső munkával kiegészítsék. Ezeknek a munkapiacot terhelő mivolta kétséges. Számukat a munkanélküliek összádataiból ki is emeltem.

1934. januárban		12.727 lélek,	1935. januárban		9.154 lélek
1934. februárban		13.040 «	1935. februárban		9.539 «
1934. márciusban		12.702 «	1935. márciusban		9.303 «

Visszatérve az előbb elmondottakra, szembeállítjuk a munkanélküliek adatait az 1934. és 1935. év első három hónapjáról.

Hó	1934.	1935.	%-os csökkenés
Január.....	70.481	48.365	—31·4
Február.....	71.671	47.219	—34·1
Március	70.056	43.298	—38·2

Ezen táblázat szemléltetően mutatja a f. év első három hónapjában a munkanélküliek számának az előző év megfelelő hónapjához viszonyított csökkenését. Figyelemmel kell azonban lennünk arra a körülményre, amely a gazdasági élet javulásától függetlenül befolyásolta a munkanélküliek számát. Csökkentette ugyanis a nyilvántartott munkanélküliek számát az 1934. október hó 8-án bevezetett azon segélyezési rendszer, amely csak a munkakészség igazolása ellenében nyújt támogatást a munkanélkülieknek. Ennek következtében ugyanis kiszorultak a nyilvántartásból a megrögzött munkakerülők és mindazok, akik alkalmi munkával biztosítani tudták maguknak legalább a tengődési minimumot. Azok azonban, akik a nyilvántartásban maradtak, tényleg rászorulnak a hatósági támogatásra.

A Statisztikai Havi füzetek adatai szerint a szociáldemokrata és keresztény szocialista szakszervezetek kimutatásai a munkanélküliek számáról Budapesten a következők:

Hó	1934.	1935.	%-os csökkenés
Január.....	16.631	12.989	—21·9
Február.....	16.365	13.004	—20·5
Március	15.637	12.503	—20·1

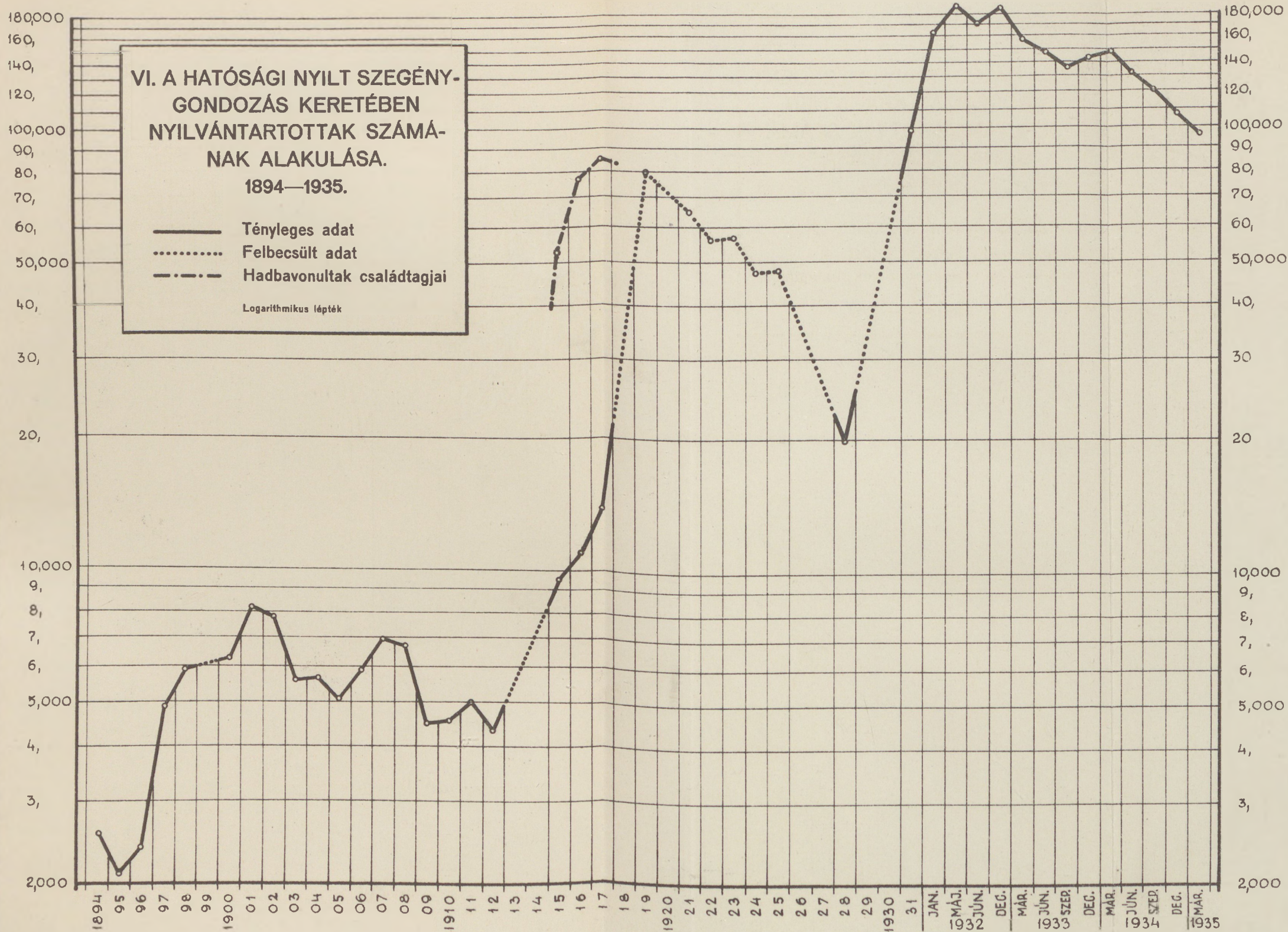
A munkás szakszervezetek kimutatásai is erőteljes csökkenést jeleznek a megelőző év adataival szemben, bár ez a csökkenés nem oly nagymértvű, mint a központi nyilvántartó hivatal kimutatásainál. A két arányszám különbsége azzal is magyarázható, hogy a szakmunkásokban nem volt oly nagy kereslet, mint a kevésbé képzett munkásokban.

A munkapiac alakulásáról a hatósági és ingyenes magánmunkaközvetítő hivatalok jelentéseiből készített együttes kimutatás is a munkanélküliség csökkenését jelzi.

Év — Hó	Munkakeresők				Munkahelyek	Közvetítés	100 munkahelyre jut kereső
	férfi	nő	tanonc	összesen			
<i>1934.</i>							
Január.....	22.751	9.939	151	32.841	5.747	5.076	571
Február.....	23.301	9.941	143	33.385	6.583	5.496	507
Március	25.308	9.877	145	35.330	11.363	10.129	311
<i>1935.</i>							
Január.....	20.190	9.929	177	30.296	5.412	5.037	559
Február.....	20.698	9.834	172	30.704	6.411	5.890	478
Március	22.918	9.803	185	32.906	9.304	8.436	353

Az 1935. márciusától eltekintve a munkakeresők számában csökkenés mutatkozik, a forgalom is megélné, amennyiben a munkakeresők közül 1935. januárban 16·6%, februárban 19·2%, márciusban 25·6%-ot sikerült elhelyezni, az 1934. évi januári 15·5%-os, februári 16·6%-os és a márciusi 28·7%-os elhelyezkedésekkel szemben.

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Budapesten a munkanélküliek számának alakulását megközelítően a Központi Szegénynyilvántartó és Ínségmunkáselosztó Hivatal által rendelkezésünkre bocsátott statisztikai adatokból vonható következtetésekkel is meghatározhatjuk, a munkanélküliek valószínű számát ezen hivatal által nyilvántartott munkanélkülieknél 10—20%-kal magasabb értékben jelölve meg.

Befejezés.

Az elmondottakban nagy vonásokban vázoltam a főváros nyílt szegénygondozási rendszerének fejlődését s az ínségesek számának alakulásával kapcsolatban igyekeztem reámutatni a szegénystatisztika fejlődésére és jelentőségére is.

Befejezésül bemutatom a hatósági nyílt szegénygondozás keretében támogatottak számának alakulásáról az előadottak alapján készített grafikont. (VI. ábra.) Sajnos, a grafikon szaggatott vonalai a főváros részéről nyilvánított ínségesek számának csak valószínű alakulását tünteti fel, mert különösen az 1920. és 1927. közötti évekről erre vonatkozóan pontos adatokat felkutatni nem sikerült. A következtetésekre alkalmas egyéb adatok azonban a grafikonon feltüntetett értékeket ezekre az időpontokra nézve is valószínűsítik. Feltűnő a grafikonon az 1927. évi felvétel által megállapított alacsony szám. Ennek indokolására azonban megfelelő helyen részletesen kitértem és magyarázatát adtam az 1932. év óta tapasztalható csökkenésnek is.

Ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy tanulmányom célja a főváros nyílt szegénygondozói tevékenységének ismertetése volt és így a társadalmi karitatív egyesületek, szervek és intézmények nagyarányú és jelentős tevékenységével tanulmányomban nem foglalkoztam. A társadalom karitatív és szociális tevékenysége a tárgyalt idők alatt különben is olyan nagyfontosságú volt, hogy azt, mint mellékkérdést nem lehetett volna kimerítően ismertetni.

Vannak olyan szociális feladatok, amelyek ma is csak a társadalom együttműködésével oldhatók meg eredményesen. A főváros szegénygondozó rendszere ma sem nélkülözheti a társadalmi, illetve annak szociális és karitatív szerveiben jelentkező erkölcsi és anyagi erőket és azt az anyagi és erkölcsi támogatást, amit a hatósági, közjótékonsági segítségen túl a társadalmi karitatív szervezetekben dolgozó egyének nyújthatnak az ínségeseknek, sőt az állami és a hatósági szociálpolitikai tevékenység is csak akkor érheti el kitűzött céljait, ha azt kialakult szociális közvélemény irányítja és támogatja.

A hatóság és a társadalom együttműködésének a nehéz gazdasági viszonyok és szociális átalakulások idején fokozott jelentősége van. Hogy

ezt a főváros nemcsak elméletileg vallja, hanem a gyakorlatban is elismeri, igazolja az a körülmény, hogy nyílt szegénygondozása és a társadalom karitatív tevékenysége között minél teljesebb összhangot igyekszik teremteni. Az együttműködés érdekében alakította meg a főváros a Főméltóságú Asszony fővédnöksége alatt 1934. évben a Társadalmi Embervédelmi Bizottságot és ez a körülmény sokkal jobban kifejezi a társadalom szociális és karitatív munkájának megbecsülését és értékelését, mint az elismerő és dicsérő szavak.

A hatósági nyílt szegénygondozás rendszerét ma már kikristályosodottnak tekinthetjük. Az állandó családgondozás és a munkakészség igazolása ellenében nyújtott segélyezés gyakorlata kialakult s e téren csak a változó viszonyok követelményeihez való további alkalmazkodás az, amit a hatóságnak szem előtt kell tartania. Vannak azonban a nyílt szegénygondozásnak olyan problémái, amelyeknek megoldására eddig még csak kísérletek történtek. Ilyenek a hatósági és társadalmi szegénygondozás racionális összekapcsolása, a magános hajléktalanok nyilvántartásának felállítása és segélyezésük kérdésének rendezése, a hajléktalanság elleni küzdelem, a kolduskérdés megoldása, stb. — Ezeket a feladatokat az Embervédelmi Bizottságban helyetfoglaló társadalmi szervek fokozottabb bevonásával kívánja a főváros a lehető legrövidebb időn belül megoldani.

Végezetül még arra az összefüggésre akarok reámutatni, amely a szociálpolitikai problémák megoldása és a hatóság nyílt szegénygondozó tevékenysége között van. Tanulmányomban kidomborítottam azt a tényt, hogy a hatósági közjótékonyság irányát, tevékenységét és feladatait egy centrális probléma határozza meg: »a munkanélküliség.« A nyílt szegénygondozás ma elsősorban a munkanélküliség következtében beállott inség különböző megnyilvánulásainak enyhítésére törekszik, vagyis a munkanélküliség tüneti kezelésére. Magát a munkanélküliséget csak munkaalkalmak megteremtésével lehet enyhíteni, illetőleg megszüntetni. A 40 órás munkahét bevezetése, a munkaalkalmat jelentő magánvállalkozások, elsősorban a magánépítkezések előmozdítása, minél több közmunka megszervezése, a munkahiány esetére szóló biztosítás stb. szociálpolitikai feladat, amely azonban pénzügyi és gazdasági vonatkozásaival nagyrészt túlnő a helyi hatóság illetékességi körén és amint azt a székesfőváros számos felterjesztése is leszögezi, a kormányhatóság, illetve a törvényhozás feladataként jelentkezik. A szociálpolitikai célkitűzések megvalósítása esetén a munkanélküliség csökken, majd megszűnik és ezzel párhuzamosan fokozatosan leépíthető a nyílt szegénygondozás mai jellegzetes formája, a hatóság inségennyhító tevékenysége.

Mihelyt visszatérnek a normális gazdasági viszonyok és az inséget előidéző okok közül a munkanélküliség jelentéktelenné válik, a nyílt szegénygondozás keretében ismét csak az időlegesen vagy állandóan munkakép-

telenek vagy ideiglenes munkanélküliek és ezek ellátatlan családtagjainak rendszeres támogatásáról kell majd a hatóságnak gondoskodnia. Ugyanekkor annál erőteljesebben kell majd előretörnie annak a szociális építőmunkának, amelynek végső célja: minden szellemi és anyagi süllyedést megelőzni, az alacsonyabb nívón álló néprétegek életszínvonalát emelni és általában minden egyén számára, képességeinek és körülményeinek megfelelően az emberhez méltó megélhetést és mindazokat a feltételeket biztosítani, amelyek mellett az egyén szellemi vagy anyagi értékek produktálásával a nemzet és általában az emberi társadalom fejlődésének érdekeit is szolgálhatja.
